

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

11 EYLÜL SONRASI AVRASYA'DA ABD-RUSYA REKABETİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sevda ARSLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER

İSTANBUL-2019

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI : Sevda ARSLAN
TEZ DİLİ : Türkçe
TEZ ADI : 11 Eylül Sonrası Avrasya'da ABD-Rusya Rekabeti
ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü
ANABİLİM DALI : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans
TEZİN TARİHİ : 30.09.2019
SAYFA SAYISI : 97
TEZ DANIŞMANI : Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER
DİZİN TERİMLERİ : Jeopolitik, Avrasya, Soğuk Savaş, ABD-Rusya
Rekabeti
TÜRKÇE ÖZET : Soğuk Savaş döneminde tehdidin adı Batı Dünyası
için Doğu Bloku iken 11 Eylül saldırıları sonrasında
“teröre karşı savaş” olmuştur. İstikrar, barış, savaş ve
ve küresel hegemonya söylemlerinin Avrasya'da
ABD-Rusya rekabeti yönünden incelenmesidir.
DAĞITIM LİSTESİ : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsüne
2. Yök Ulusal Tez Merkezine

Sevda ARSLAN

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

11 EYLÜL SONRASI AVRASYA'DA ABD-RUSYA REKABETİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sevda ARSLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER

İSTANBUL-2019

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka üniversitedeki başka bir proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sevda ARSLAN

...../.../2019

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sevda ARSLAN' ın “11 Eylül Sonrası Avrasya’da ABD – Rusya Rekabeti” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İskender GÜMÜŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.... / / 2019

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde ortaya yeni bir “jeo-güç” kavramı çıkmıştır. Bu “jeo-güç” kavramının literatüre girdiği isim ise jeopolitiktir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Bloklarının şartlarına sağladığı bütünleşmeden dolayı Harlford Mackinder’in “Kara Hakimiyet Teorisi” (SSCB) ve Nicholas J. Spykman’ın “Kenar Kuşak Teorisi” (ABD) iki blok tarafından kullanılmıştır. SSCB’nin çöküşü sonrası Doğu Bloku da dağılmıştır. Batı Blokundan zaferle ayrılan ABD, liberalizmin zaferini tek kutuplulukla ilan etmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Tarihin Sonu, Medeniyetler Çatışması, Büyük Satranç Tahtası ve Yeni Avrasyacılık gibi başlıca yeni teoriler ortaya çıkmıştır.

Francis Fukuyama, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Alexandre Kojeve’ye yaptığı atıflar ile tezinde SSCB’nin çöküşünü, Berlin Duvarı’nın yıkılışını ve Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasını “Tarihin Sonu” olarak değerlendirirken Samuel P. Huntington “Tarihin Sonu” tezine cevap niteliğinde “Medeniyetler Çatışması” tezini ileri sürmüştür. Samuel P. Huntington Soğuk Savaş sonrası dönemin çatışma nedenlerinin ideolojik olmayacağını, ideolojik çatışmaların yerini artık kültürel çatışmaların alacağına vurgu yapmaktadır. Samuel P. Huntington Batı-İslam ve Konfüçyüs medeniyetlerinin çatışacağını altını çizmektedir. Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası’nda Avrasya’yı üzerinde küresel mücadelenin yaşanacağı bir satranç tahtası olarak ifade ederken Amerika için de en büyük ödül olarak göstermektedir. Zbigniew Brzezinski, ABD’nin Avrasya’ya yönelik dış politika stratejilerinin biçimlenmesine öncülük etmiştir. Aleksandr Dugin, yeni Avrasyacılık görüşünde Çarlık Rusya’sı yerine eski SSCB coğrafyasını gösterirken Avrasya’nın sınırlarını genişleterek izlediği yayılmacı politikalar ile Rus jeopolitiğinin önemine dikkat çekmektedir çünkü Avrasya, büyük mücadelelerin yaşanacağı alandır. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Batı Dünyası için tehdidin adı Doğu Bloku iken “Teröre Karşı Savaş” olmuştur. İstikrar, barış, terörle savaş ve küresel hegemonya söylemleri ve Avrasya’da ABD – Rusya rekabeti “Yeni Dünya Düzeni’nin” tek kutuplu mu yoksa çok kutuplu mu olacağını belirleyicisi olmuştur.

Anahtar kelimeler: Jeopolitik, Tarihin Sonu, Medeniyetler Çatışması, Büyük Satranç Tahtası, Avrasyacılık, 11 Eylül, ABD – Rusya Rekabeti

SUMMARY

By the end of the nineteenth century a new concept of “geo – power” emerged. This “geo – power” concept has entered the literature is geopolitical. Geopolitics played an important role during The First and Second World Wars and during the Cold War. Halford Mackinder’s theory of the Heartland (USSR) and Nicholas J. Spykman’s Rimland Theory (USA) were used by two blocks due to the integration of the Eastern and Western Blocs during the Cold War. After the collapse of the USSR, the Eastern Bloc dissolved. The USA, which left the Western Bloc with victory, declared the victory liberalism with unipolarity. With the end of the Cold War, The end of History, The Clash of Civilizations, The Grand Chessboard and New Eurasianism emerged as major new modern theories.

Francis Fukuyama, with references to Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Alexander Kojève considers the collapse of the USSR as the end of history. Samuel P. Huntington put forward the thesis of the clash of civilizations in response to the end of history thesis. According to Samuel P. Huntington, there will be no ideological conflicts in the post- Cold War era. Cultural conflicts will exist. Western, Islamic and Confucian civilizations will clash. For Zbigniew Brzezinski, The Grand Chessboard Theory is chessboard in which Eurasia struggles globally. Eurasia is the biggest prize for the USA. Zbigniew Brzezinski is the determinant for USA foreign policy in Eurasia. According to Aleksandr Dugin, the new Eurasianism is the geography of the former USSR. Aleksandr Dugin explains the importance of Russian geopolitics by pursuing expansionist policies to expand Eurasia’s borders. Eurasia is the most important area in which great struggles will take place in the new World order. After the September 11 terrorist attacks, the threat to the Western World was the war against terrorism while the Eastern Bloc. Stability, peace, the fight against terrorism, global hegemony, rhetoric and USA – Russian competition in Eurasia are determined before the new World order, whether unipolar or multipolar.

Key words: Geopolitics, End of History, Clash of Civilizations, Grand Chessboard, Eurasianism, September 11, USA – Russia rivalry.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	i
SUMMARY.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
RESİMLER LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE JEOPOLİTİK VE BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI.....	5
1.1. Klasik Jeopolitik Teoriler.....	7
1.1.1. İngiliz Jeopolitik Ekolü.....	7
1.1.2. Amerikan Jeopolitik Ekolü.....	11
1.1.3. Alman Jeopolitik Ekolü.....	19
1.2. Soğuk Savaş Sonrası Yeni Yaklaşımlar.....	21
1.2.1. Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu mu Tezi.....	21
1.2.2. Samuel P. Huntington ve Medeniyetler Çatışması.....	23
1.2.3. Zbigniew Brzezinski ve Büyük Satranç Tahtası.....	27
1.2.4. Aleksandr Dugin ve Yeni Avrasyacılık Söylemi.....	33
1.3. Eleştirel Jeopolitik.....	34
İKİNCİ BÖLÜM: AVRASYACILIK VE AVRASYA'DA ABD – RUSYA REKABETİ..	37
2.1. Soğuk Savaş Dönemi SSCB'nin Avrasya Politikası.....	42
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem Rusya Federasyonu ve Avrasyacılık.....	43
2.3. Vladimir Putin Dönemi ve Avrasya Politikaları.....	46
2.4. Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Avrasya Politikaları.....	47
2.4.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ABD'nin Avrasya Politikaları.....	48
2.5. ABD – Rusya Federasyonu'nun Avrasya Rekabetinin Nedenleri.....	49
2.5.1. Ekonomi ve Enerji Nakil Hatları Rekabeti.....	51
2.5.2. Hazar Bölgesi Hidrokarbonları ve Rezervleri.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 11 EYLÜL SONRASI DEĞİŞEN ULUSLARARASI SİSTEM VE AVRASYA.....	55
3.1. 11 Eylül sonrası Avrasya.....	57
3.1.1. 11 Eylül sonrası ABD'nin Dış Politikası.....	59
3.1.2. 11 Eylül sonrası Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası.....	60
3.2. Afganistan Rekabeti.....	61
3.2.1. SSCB'nin Afganistan Müdahalesi.....	62
3.2.2. ABD'nin Afganistan Müdahalesi.....	62
3.3. ABD'nin Irak'ı İşgali	64
3.4. Suriye Krizi ve Güç Savaşının Nedenleri.....	67
3.4.1. ABD'nin Suriye Politikası.....	69
3.4.2. Rusya Federasyonu'nun Suriye Politikası.....	70
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	75

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e** : adı geçen eser
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ABM : Anti Balistik Füze Antlaşması
BM : Birleşmiş Milletler
BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu
GUAM : Gürcistan Ukrayna Azerbaycan Moldova
İŞİD : Irak ve Şam İslam Devleti
KGAÖ : Kolektif Güvenlik Anlaşma Örgütü
ÖSO : Özgür Suriye Ordusu
RF : Rusya Federasyonu
SDG : Suriye Demokratik Güçleri
ŞİO : Şangay İş Birliği Örgütü
ISAF : Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
OEF : Sonsuz Özgürlük Operasyonu
YPG : Halk Koruma Birlikleri

RESİMLER LİSTESİ

	SAYFA
Resim 1	: Giulio Gavotti İtalyan Teğmen Pilot.....18
Resim 2	: Saddam Hüseyin ve Ayatolla Khomeini.....26
Resim 3	: Dünyanın Ticaret Merkezine Gerçekleştirilen Saldırı.....56
Resim 4	: Afganistan'ı Bombalayan B-52 Uçağı.....64
Resim 5	:11 Eylül Sonrası.....66

ŞEKİLLER LİSTESİ

	SAYFA
Şekil 1	: H. J. Mackinder'in Karasal Jeopolitik Sistemi.....9
Şekil 2	: H. J. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi.....10
Şekil 3	: Deniz Hakimiyet Teorisi.....13
Şekil 4	: Kenar Kuşak Teorisi.....16
Şekil 5	: Hava Hakimiyet Teorisi.....19
Şekil 6	: Medeniyetler Çatışması.....25
Şekil 7	: Büyük Satranç Tahtası.....29
Şekil 8	: Avrasya Balkanları.....31

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda bilgi ve yönlendirmeleriyle tezimin akademik disipline girmesini sağlayan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat Tuncer ile tez jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Emre Gündoğdu ve Dr. Öğr. Üyesi İskender Gümüş'e;
Sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Sevda ARSLAN

GİRİŞ

Jeopolitiğin en önemi unsuru güç kavramıdır. Büyük güçler tarih boyunca çıkarları doğrultusunda küçük güçleri hedefleri noktasında bulundurmışlardır. İhtiyaç duydukları zamanda müdahale etmişlerdir. ABD Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar izolasyon politikası izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda ise Nazi Almanyası'na karşı SSCB ile aynı safta yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya yenilgi ile çıkmış başkenti Berlin işgal edilmiştir. ABD ve SSCB İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda farklı politikalara yönelmiştir. Çünkü SSCB Komünist Parti tarafından yönetilen Marksist Leninist bir ülkedir. ABD ise liberal demokrasi anlayışına sahip bir ülkedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda işgal edilen Almanya'nın başkenti Berlin Fransa, İngiltere, Amerika ve SSCB tarafından dört bölünme yaşamıştır. Batı yanlıları yönetimi birleşmeyi teklif etmiş SSCB birleşmeye karşı çıkmıştır. Ekonomisi sosyalizmden yana olanlar Doğu Blokunda Batı'dan yana olanlarda Batı Blokunda yer almıştır. Böylece Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Blokları ortaya çıkmıştır. Bloklar dünya üzerindeki gücü temsil etmiştir. Çoğu devlet ABD ile SSCB'nin hâkim olduğu iki bloktan birinde yer almıştır. İki Bloktan birinde dahil olmak istemeyen devletler bir araya gelerek Bağlantısızlar adı ile üçüncü bir blok içerisinde yer almak istemişler ancak başarılı olamamışlardır. Doğu Almanya'dan Batı'ya kaçışları önlemek için Doğu Alman Meclisi aldığı karar sonucunda bir gecede Berlin Duvarını inşa etmiştir.

Berlin Duvarı ve SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte kendisini güvende hissedenden Avrasya devletlerinin boşlukta kalmaları Avrasya coğrafyasını yeni bir dünya düzeninin gündemine taşımıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Avrasya ülkeleri, küresel ve bölgesel güç peşinde olan ülkelerin tehdidi altında kalmıştır. Nükleer caydırıcılığın ön planda olduğu Soğuk Savaş döneminde ABD ve Rusya'nın kendi müttefikleri ile var olma mücadelesi verdikleri Soğuk Savaş hiçbir zaman gerçek bir savaşa dönüşmemiştir. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ise ABD yeni düşmanını bularak "Teröre Karşı Savaş" söylemi ile yeni dünya düzeninde tek lider olarak tanımlarken ortaya çıkan tehditleri, barış getirme ve istikrar sağlama söylemleri içerisinde ekonomik, siyasi ve askeri gücünü kullanarak çözümlenmek için kendini zorunlu görmüştür.

Birinci bölümde Uluslararası İlişkiler Disiplini bağlamında jeopolitiğin tanımı ve teorilerinin dönemleri üzerinden açıklanarak ABD ve Rusya'nın Avrasya coğrafyasındaki jeostratejik rekabeti açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde SSCB'nin yıkılmasıyla Avrasya'da yeniden imparatorluk kurmak isteyen Rusya'nın Orta Asya, Güney Kafkasya ve Doğu Avrupa'da eski hakimiyet alanını geri kazanarak siyasi boşlukları doldurma stratejileri, ABD'nin Soğuk Savaş öncesi ve sonrası dönem Avrasya politikaları ve ile Avrasya'da ABD – RUSYA rekabetinin nedenleri incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, 11 Eylül sonrası değişen uluslararası sistemde Atlantik İmparatorluğu'nu siyasi, askeri ve ekonomik bağlamda Avrasya'da kurmak isteyen ABD'nin politikaları doğrultusunda Afganistan, Irak ve Suriye askeri müdahaleleri ile Rusya'nın Avrasya'da ABD egemenliğine izin vermeyerek bu doğrultuda yaptığı anlaşmalar ve izlediği stratejik politikalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin problemi; Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ortamın taşıdığı belirsizler uluslararası aktörlerin hızla aktifleşmesini sağlamıştır. SSCB'nin yıkılması ve komünizmin çöküşünden sonra Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Batılı uluslararası aktörlerle nasıl bir etkileşim içerisinde olacağı önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır. 11 Eylül öncesi ABD'nin Avrasya siyaseti Sovyetlerin post – emperyal yayılmacılığını engellemek ve enerji kaynaklarına istediği şekilde ulaşım sağlayabilmesiyken, 11 Eylül sonrası ABD, dış politika işlevlerinin işleyişini değiştirerek enerji kaynaklarının ulaşımından ziyade güvenlik stratejileri politikalarına yönelmiştir. Zbigniew Brzezinski'nin “Büyük Oyun” olarak ifade ettiği bölgesel mücadelede Avrasya devletlerinde üslere sahip olarak istediğini elde etmeye çalışmıştır. Avrasya'daki Amerikan bağlantılarından rahatsız olan Moskova yönetimi, Şanghay İş Birliği Örgütü'nü kullanarak ABD'yi ve NATO'yu sınırlamaya çalışmıştır. Rusya ve ABD hegemonyayı temsil sorunsalı üzerinde oluşacak politikaların Avrasya'ya yansımalarını ve uluslararası ilişkilerinde yerini incelemektir.

Tezin amacı; 11 Eylül öncesi ve sonrası ABD – Rusya Avrasya ilişkilerinin kapsamlı bir analizi yapılarak mevcut çıkar ve potansiyel çatışma alanlarını açıklamaya çalışmaktır.

Araştırmanın beklentisini yansıtan aşağıdaki hipotez araştırmanın hipotezi olarak belirlenmiştir.

Hipotez: Soğuk Savaş sonrası jeopolitik teorisyenler tarafından gündeme taşınarak yeniden önem kazanmıştır. 11 Eylül sonrası ABD Avrasya'da sahip olduğu üsler ve yayılmacı politikalarıyla İran sınırına kadar genişlemeyi başarmıştır. Avrasya'da

yaşanan ABD-Rusya rekabetinin hegemonyayı temsil sorunun uluslararası ilişkilerdeki yerini incelemektir.

Alt Hipotez 1: Büyük Satranç Tahtası Teorisi bağlamında ABD'nin tek kutupluluk politikaları incelenecektir.

Alt Hipotez 2: ABD'nin uluslararası hukuk algısını her koşulda kendisine göre uyarlamak istemektedir.

Alt Hipotez 3: Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Doktrini bağlamında SSCB'nin eski etki alanlarını yeniden egemenliği altında toplamayı amaçlamaktadır.

Alt Hipotez 4: Rusya Federasyonu kendisi için de ABD'ye has esnek uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasını istemektedir.

Tezin önemi; 11 Eylül sonrası Rusya ve ABD ilişkilerinin Avrasya'daki konumu ve öneminin belirlenmesi, iki ülke arasındaki siyasi jeopolitik gelişmeler göz önüne alınarak 11 Eylül sonrası ABD'nin "Teröre Karşı Savaş" söylemi, ABD'nin Afganistan, Irak ve Suriye müdahaleleri, Rusya Federasyonu'nun teröre karşı ABD'yi desteklemesi ancak ABD'nin Afganistan müdahalesi sonrası Avrasya devletlerinde elde ettiği üsler ile kendisini yakın çevresinden kuşatmaya çalışması sonucu Irak işgalinde dengeleyici bir rol üstlenmesi, Suriye Krizi ve güç savaşlarının nedenlerinin incelenmesi tezin önemini oluşturmaktadır.

Kuramsal/ Kavramsal Çerçevesi: Siyasi coğrafya ve uluslararası ilişkiler teorisyenleri uluslararası ilişkilerde küresel jeopolitik modeller tasarlamak için çalışmalar yapmışlardır. H. J. Mackinder'in Merkez Bölge Teorisi, A. T. Mahan'ın Deniz Gücü Hakimiyeti Teorisi, N. J. Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi başlıca klasik dönem teorileridir. Soğuk Savaş'ın bitimine kadar ABD dış politikasının temel amacı SSCB gücünü coğrafi sınırları içerisinde tutarak SSCB'nin etki alanlarında siyasi ve askeri güç sağlamak olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Rusya ve ABD ilişkileri yeni bir sürece evrilmiş yeni jeopolitik teoriler ortaya atılmıştır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni jeopolitik teoriler bağlamında Irak krizi, Hazar petrol gazının dünya pazarına dağıtımını yapacak boru hatlarının uzlaşma istikrarsızlığı, 11 Eylül saldırıları sonrası şekillenen ABD ve Rusya'nın Avrasya politikaları tezin kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Varsayımlar: Soğuk Savaş sonrası SSCB yıkılmış, komünizm çökmüş ve ABD Batı Blokundan zaferle çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası yeni jeopolitik teoriler ortaya atılmıştır. Soğuk Savaş sonrası jeopolitik teoriler ABD'ye yeni çatışma alanları yaratmak için oluşturulmuştur. Bu teoriler bağlamında etnik ve dinsel düşmanlıklar meydana gelmiştir. Yaşanan düşmanlıklar devletlerin bölünmesine yol açarak

bölgesel istikrarsızlıklar yaşanmasına neden olmuştur. Oluşan bölgesel istikrarsızlıklar silah çatışmalara dönüşerek sınır güvenliklerini ve dünya barışını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Avrasya'da ABD-Rusya arasındaki rekabet Suriye'ye yansımış ancak Suriye Krizi'nde yeni aktörler de rekabete dahil olmuştur.

Sınırlılıklar: Soğuk Savaş öncesi ve sonrası jeopolitik kavramı ve teorileri bağlamında 11 Eylül sonrası Avrasya'da meydana gelen ABD-Rusya'nın siyasi, askeri ve ekonomik politikaları için uyguladığı stratejilerin incelenmesi ile sınırlıdır.

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların eksikliklerinden kaynaklanan sınırlılıklar bu çalışma içinde geçerlidir.

Veri Toplama Tekniği: Araştırma akademisyenlerin birimlerinin alan yetkilerinin dahilinde ki makale, tez, kitap, gazete ve literatür taraması çalışmalarından yararlanılarak toplanan verilerin araştırmacı tarafından tasarlanarak elde edilen yeni yargısal verilerle desteklenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE JEOPOLİTİK VE BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI

Jeopolitik, insan ve mekân unsurunun karşılıklı olarak ilişkisini inceleyen bir disiplindir. Siyasi düzeyde bugünün ve gelecekteki güç ile zaman ilişkisini fiziki ve siyasi coğrafyayı esas alarak inceler.¹ Tuathail'a göre, on dokuzuncu yüzyılın son dönemlerinde yayılmacı imparatorluklar ile bölgesel devletlerin emperyal stratejik politikalar içerisinde yer almamış bir alanın tamamı kuşatıldığı için ortaya yeni bir "jeo-güç" (geo-power) kavramı çıkmıştır. Avrupa merkezli boş alanların devlet yönetim kurumları ile emperyal bilimin "egemen otoritesine" yenilgisinden sonra dünya yüzeyinin tamamı işgal edilmiş ve ortaya yeni bir sistem olarak "kapalı alan" (closed space) kavramı çıkmıştır. Yeni alan kavramı "emperyal gücün kullanımı üzerindeki" dönüştürücü etkisiyle büyük güçler farklı bir "jeo-güç" terimini ortaya çıkarmıştır. Bu jeo-güç teriminin literatüre girdiği isim jeopolitiktir.² Ambrish Dhaka ise jeopolitiği, "jeopolitik, coğrafyanın politik ve stratejik olarak uluslararası iktidar arayışıyla olan ilişkisinin incelenmesidir" şeklinde tanımlamaktadır.³

Jeopolitik kavramı, uluslararası ilişkilerde ülkelerin coğrafi konumları ile coğrafya ve siyaset arasındaki ilişkilerini irdeler. Bu bağlamda dünyadaki stratejik kaynakların yer aldığı coğrafi sahaların jeopolitik dış politikada stratejilerindeki kontrolü için devam eden siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetler üzerinde yapılan tartışmalar ve çalışmalar üzerinde yoğunlaşır.⁴

1897 yılında Alman bilim adamı Friedrich Ratzel tarafından kaleme alınan 'Siyasi Coğrafya' isimli eseri çağdaş jeopolitiğin başlangıcı olarak kabul edilir. Friedrich Ratzel, siyasi coğrafyanın yapılanmasına ve jeopolitiğin oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Ramazan Özey'e göre Friedrich Ratzel için siyasi coğrafya; "haritaların yapımından, ülkeleri tanımak, hava, nüfus ve iklimin etkilerini yeterli bir şekilde açıklasa bile siyasi bilimlerde gerekli sonuçlara ulaşamadığı için yetersizdir."

O zaman coğrafya, siyasi bilimlerde kendi sahasını işleyerek durağan olmaktan çıkarak boyut kazanacaktır.⁵

¹ Suat İlhan, "Jeopolikten Taktiğe", İstanbul Harp Akademileri Yayını, 1971, s.61 aktaran Atilla Sandıklı, "Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar" Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm, BİLGESAM Yayınları, 2015, İstanbul, s.3

² Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics*, London, Routledge, 1996, s.12

³ Ambrish Dhaka, "South Asia and Central Asia: Geopolitical Dynamics", Mangal Deep Pulications, Jaipur, 1 Ocak 2005, s.33

⁴ Emin Gürses, "Mackinder ve Mackinderci Jeopolitik, Tarihin Coğrafi Kalbi", Doğu Kütüphanesi, 1. Basım, 2013, İstanbul, Hazırlayan: Kadir Yılmaz s.7

⁵ Ramazan Özey, "Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri", Marmara Coğrafya Dergisi, Ocak 2017, Sayı: 35, s.98

Friedrich Ratzel'den yirmi yıl sonra İsveç siyaset bilimcisi Rudolf Kjellen 'jeopolitik' terimini kullanmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı döneminde ise uluslararası politikada ve dünyada yaygın olarak kullanılmıştır. Jeopolitik teorinin önemi Japon ve Nazi Almanyası'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında devam eden saldırganlıkları ile balistik füze ve nükleer patlayıcıların varlığı yüzünden coğrafi etkilerin önemini azaltmıştır. Fakat George Kennan tarafından Soğuk Savaş'ın politikalarını oluşturan jeopolitik uluslararası siyaseti etkilemeye devam etmiştir. SSCB'nin genişlemesini engelleyebilmek için jeopolitik bir strateji olarak geliştirilen "çevreleme politikası" ekonomik boyutu kadar askeri etkenleri de içerecek şekilde kapsamlı olmaya başlamıştır.⁶

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Avrasya politika ve stratejilerini belirleyen Zbigniew Brzezinski, Avrasya jeopolitiğini, dünyanın en büyük dinamik devletlerinin bulunduğu yer olarak tanımlamaktadır. ABD'den sonra dünyanın en büyük altı ekonomi ve silah satıcısı buradadır. Birisi hariç resmi olarak bilinen – bilinmeyen dünyanın tüm nükleer güçleri de Avrasya'dadır. Amerika'nın küresel liderliğine engel olabilecek siyasi ve ekonomik güce sahip ülkelerde Avrasya'dadır. Ancak Avrasya'nın entegre olabilmesi için oldukça büyük olması ABD için fırsattır. Bu yüzden Avrasya, ABD için üstünde küresel üstünlük mücadelesini sürdürebileceği bir satranç tahtasıdır.⁷ Lizbon'dan Vladivostok'a kadar uzanan Avrasya satranç tahtası oyunun çerçevesini sağlamaktadır. Amerika'nın avantaj elde ettiği orta alan Batınının yörüngesine çekilir, güney bölgesi tek bir aktörün egemenliğine geçmez, Doğu da Amerika'yı deniz üslerini kaybettirecek biçimde bir birleşme gerçekleştirmezse bir Amerikan hakimiyetinden bahsetmek mümkün olacaktır. Ancak orta alan Batı politikalarını kabul etmeyip yalnız ve müstakil bir yapı oluşturarak güneyi kontrolü altına alıp, doğulu aktörler ile anlaşma yoluna girerse, Amerika Avrasya'daki gücünü kaybedecektir. Bu da Amerika'nın Avrasya satranç tahtasındaki oyuna dahil olmasının bitişi demektir.⁸ Zbigniew Brzezinski'ye göre satranç oyunundaki gibi evrensel Amerikan stratejistleri çoğu saldırıyı önceden tahmin ederek karşı saldırıları fark etmelidirler. Zbigniew Brzezinski her zaman geçerliliğini sürdürebilecek bir jeostrateji için "kısa vadeli" (yaklaşık beş yıl), "orta vadeli perspektifi" (yirmi yıl) ve "uzun vadeli perspektifi" (yirmi yılın ötesinde) birbirinden ayırmaktadır. "Kısa vadede" birincil koşul ABD'nin Avrasya'daki hakimiyetine karşı olacak (dışlayacak) bir koalisyon ortaklığının oluşturulmamasını sağlamaktır. "Orta Vadede" Ortadoğu'da ABD'ye karşı çıkabilecek

⁶ Daniel H. Deudney, "**Geopolitics**", Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com> Yayın Tarihi 12 Haziran 2013, (Erişim Tarihi: 27.09.2019)

⁷ Zbigniew Brzezinski, "**Büyük Satranç Tahtası**", Ç: Yelda Türedi, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2017, s.53

⁸Brzezinski, a.g.e., ss.56-57

bir düzeyde Avrupa oluşturulmamalıdır.⁹ “Uzun vadede” küresel siyasi gücün tek bir devletin elinde olması daha az uygundur. Bunun için de Amerika sadece ilk ve tek süper güç olmasının dışında bile sonuncu süper güçtür.¹⁰

Jeopolitik durumun belirleyicisi olan: “*Tarihte ilk kez tek bir devlet küresel güçtür, Avrasyalı olmayan bir devlet küresel öndendir, yerkürenin merkezi arenasını Avrasya’ya Avrasyalı olmayan bir güç egemendir.*” Zbigniew Brzezinski’ye göre bu üç koşul Avrasya jeostratejisi için değiştirilemez biçimde kabul edilmelidir.¹¹

1.1. Klasik Jeopolitik Teoriler

Klasik jeopolitiğin koşulları Johan Rudolf Kjellen tarafından oluşturulmuştur.

Bir devletin coğrafi özelliklerinin yanında devletin gücüne etki eden ekopolitik ve ekonomik faktörler ile ırksal unsurların oluşturduğu sorunları da analiz etmiştir. Jeopolitik bu bağlamda sosyal bilimler anlayışında oldukça önemli bir anlam kazanmıştır.¹²

Suat İlhan, jeopolitik teorileri kuvvete dayalı teoriler (Deniz Hakimiyet ve Hava Hakimiyet) ve coğrafi verilere dayalı teoriler (Kara Hakimiyet ve Kenar Kuşak) olmak üzere iki gruba ayırmıştır.¹³ Klasik jeopolitik teoriler İngiliz Jeopolitik Ekolü, Amerikan Jeopolitik Ekolü ve Alman Jeopolitik Ekolü olmak üzere üç sınıfa ayrılarak incelenir.¹⁴

1.1.1. İngiliz Jeopolitik Ekolü

İngiliz Jeopolitik Ekolünün en önemli ismi H. J. Mackinder’dir ve jeopolitik teorilerin birincisi olarak nitelendirilen ‘Kara Hakimiyet Teorisi’ Mackinder tarafından oluşturulmuştur.¹⁵

H. J. Mackinder’e göre “Heartland” terimi 1904 yılında İngiliz Kraliyeti Coğrafya Cemiyeti’ne sunduğu belgede tesadüfen tanımlayıcı bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla “Pivot Area” (Mihver Alan) ve “Pivot State” ifadelerini kullanmıştır. Heartland Avrupa – Asya’nın iç kısmıdır. Kuzey Kutbu kıyılarından orta çöller kadar uzanarak, batı sınırında Baltık ve Karadeniz’in geniş kenarları bulunmaktadır. Ancak Heartland kavramı birbirini pekiştirmeyen ve örtüşmeyen üç ayrı fiziki özelliğinin

⁹Brzezinski, a.g.e., ss.270-271

¹⁰ Brzezinski, a.g.e., s.285

¹¹ Brzezinski, a.g.e., s.269

¹² Melissa Albert, “*Johan Rudolf Kjellen*”, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Kjellen> Yayın tarihi: 09 Haziran 2019, (Erişim Tarihi: 29.07.2019)

¹³ Suat İlhan, “*Türkiye’nin ve Türk Dünyası’nın Jeopolitiği*” aktaran İsmail Hakkı İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, Uluslararası İlişkiler, Cilt:1, Sayı:2 Yaz 2004, s.60

¹⁴ M. Hayati Taban, “*Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin Bu Bağlamda İncelenmesi*”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303084> s.22, (Erişim Tarihi: 29.07.2019)

¹⁵Taban, a.g.e., s.23

bulunmasından dolayı harita üzerinde kesin tanımı kabul edilememektedir. Birinci olarak bölge dünyanın en geniş ovasına sahiptir. İkinci olarak bu ovada nehirler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Kuzey Kutup Denizi'ne akmaktadır ve okyanustan erişilememektedir. Çünkü buzlarla kaplıdır. Bazıları ise okyanustan çıkmayan Hazar gibi iç sulara akmaktadır. Üçüncüsü ise deve ve ata binen göçebeler tarafından yüksek hareketliliğin geliştirilmesi için ideal koşullar sunan bir otlak bölgesi vardır. Bahsi geçen üç özellikten nehir havzaları haritacılık açısından sunulması en kolay olanıdır. Tüm Kuzey Kutbu ile kıtasal nehirleri tek bir bölüme ayırmakta olan su bölmesi, haritada belirli bir ölçüt uyarınca Heartland olan alanı düzgün bir şekilde izole etmektedir. Beraberinde deniz gücünün dışlanması da olumsuzdur. Çayır için uygun olan diğer hareketlilik türüne elverişli olarak pozitif koşulları sağlayan ova ve otlak kuşağıdır. Otlaklar ovanın genişliğini geçse bile tüm yüzeyini kapsamaktadır. Tüm bu belirgin tutarsızlıklara rağmen Heartland, stratejik düşünme için yeterli bir fiziksel temel sağlamaktadır. ABD topraklarının Heartland ile eşdeğer olduğunu söylemek H. J. Mackinder için yeterince doğrudur.¹⁶

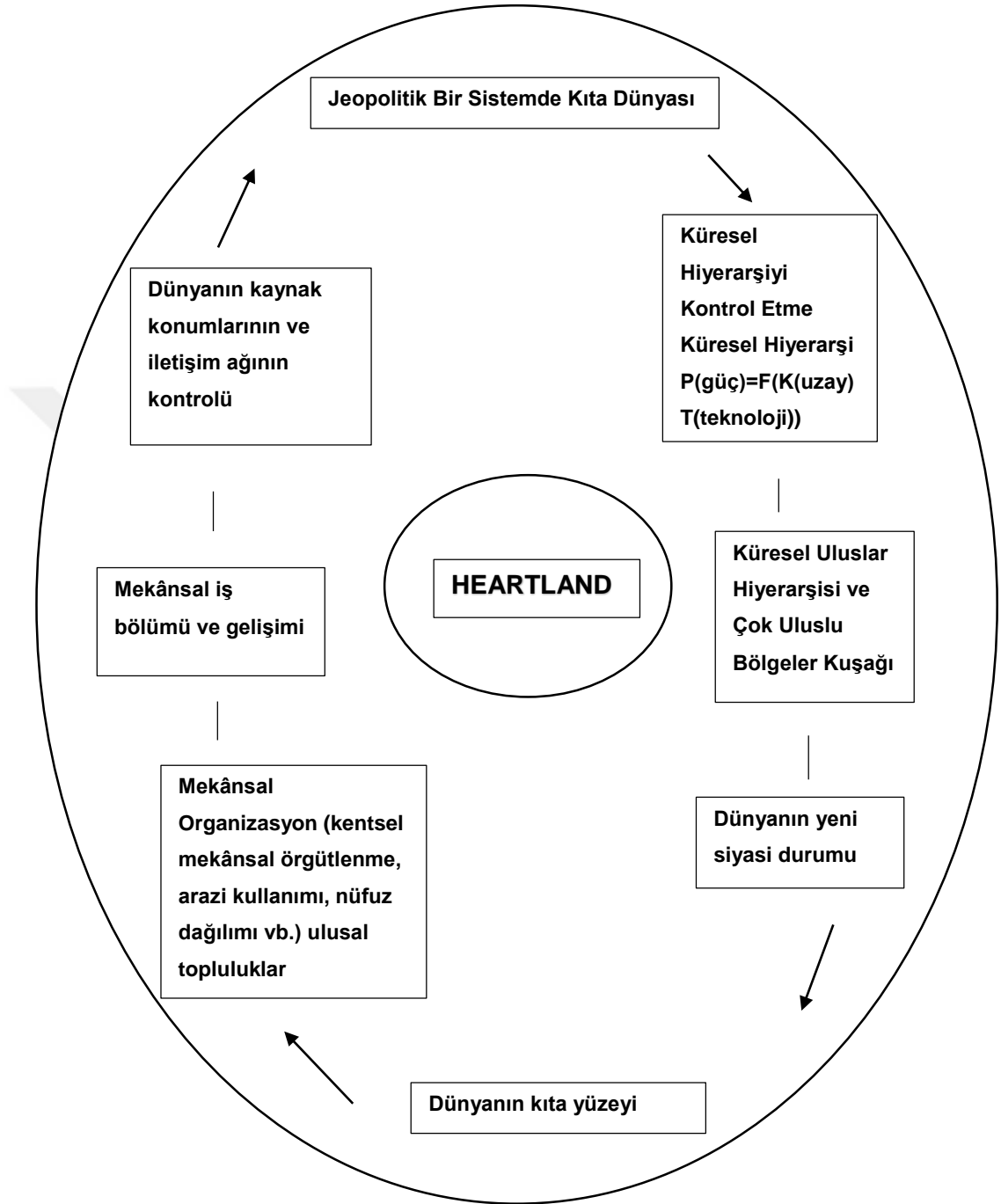
Amrisha Dhaka'ya göre Mackinder'in düşüncesi dünya yüzeyinin karasal olarak kavramsallaştığını ifade ettiği için sistem analiz yardımıyla yorumlanabilir. Model (Şekil 1) H. J. Mackinder'in sonraki süreç içerisinde sürdürmeye devam ettiği çalışmalarının ve makalesinin ana içeriğini özetlemektedir.¹⁷ H. J. Mackinder, Birinci Dünya Savaşı döneminde Berlin ve Viyana'yı Doğu kampından saymaktadır. Almaya'nın Doğu Avrupa ve Heartland'i (ya da Kalpghah; yaklaşık olarak Doğu Avrupa, Rusya, Hazar'ın batısı ile doğusunu kapsayan bölge) kontrol etme ihtimalini Londra açısından bir tehlike olarak görmektedir.¹⁸ İngiliz menfaatlerine ciddi bir tehdit boyutunda görülen Bolşevik Rusya'ya 1917 sonrasında karşı kuşatma (çembere alma) politikası uygulanmıştır.¹⁹

¹⁶ H. J. Mackinder, *“Democratic Ideals and Reality”* NDU Press Defense Classic Edition, National Defence University Press, Stephen V. Mladino, Washington, s.197-198

¹⁷ Amrisha Dhaka, *“Mackinder's Heartland And The Location Of The Geopolitical Tetrahedron”*, CENTRAL ASIA AND THE CAUCASUS, Sayı:4(34) 2005 s.55-56

¹⁸Yılmaz, a.g.e., s.9

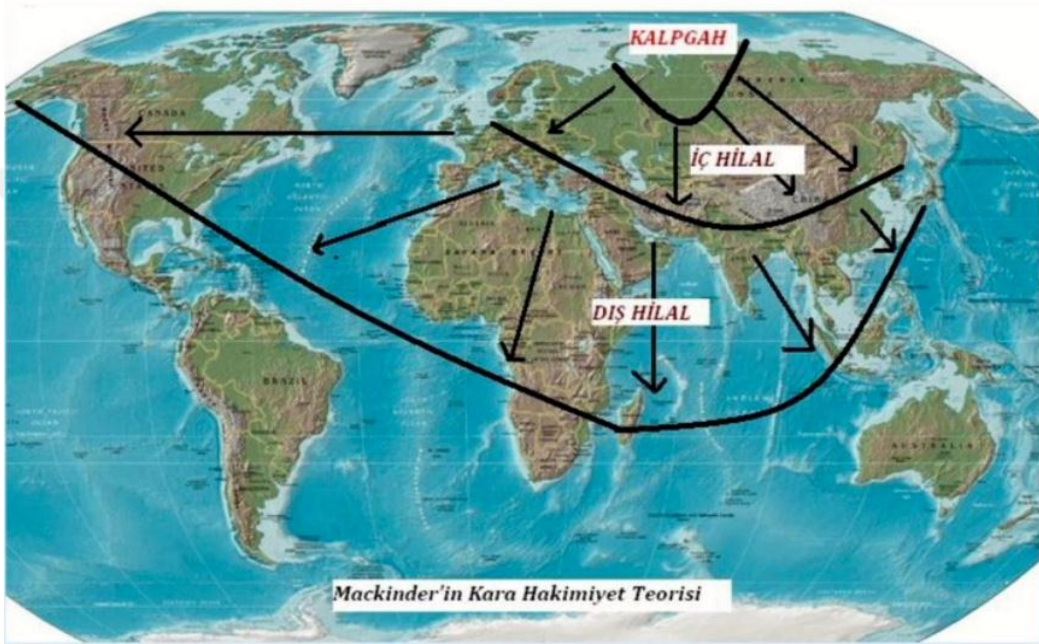
¹⁹Yılmaz, a.g.e., s.9

Şekil-1 Mackinder'in Karasal Jeopolitik Sistemi²⁰

²⁰Dhaka, a.g.e., s.56

H. J. Mackinder'e göre Almanya ve Rusya'nın müttefikliği sonucunda gerçekleştirilebilecek bir demir yolu politikası İngiltere için büyük bir darbe niteliği taşımaktadır. Bu yüzden de Avrasya'nın kontrolünü dünyanın kontrolü için hayati şart koşullandırarak "kim Doğu Avrupa'ya hükmederse Merkez Bölge'ye hâkim olur; kim Merkez Bölge'ye hâkim olur; Dünya Adasına hükmeder; Kim Dünya Adasına hükmederse dünyaya hakim olur"²¹ demiştir.

Şekil-2 "Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi"²²

Merkez Bölgesini kontrol eden iki önemli kuşak bulunmaktadır. (Şekil-2)

1) İç (Kenar) Kuşak: Merkez bölgesinin çevresinde Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin'i kapsayan kuşak.

2) Dış (Kenar) Kuşak: İngiltere, Kuzeybatı Afrika, Avustralya, ABD ve Kanada'dır.

"Karalara hâkim olan dünyaya hâkim olur" diyen Mackinder'in teorisini en çok Hitler Almanya'sı benimsemiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya koymuştur.²³

²¹ H. J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", *Democratic Ideals and Realty*, Washington, DC: National Defence University Press, 1996, ss.175-194

²² Kamuran Homan, "Hakimiyet Teorileri", <https://prezi.com/enpqrmyd1lji/hakimiyet-teorileri/> Yayın Tarihi: 26 Mayıs 2018, (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

²³ 'Modern Kara, Deniz ve Hakimiyet Teorileri', Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi, www.ogmmateryal.eba.gov.tr ss.37-38 (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

1.1.2. Amerikan Jeopolitik Ekolü

Amerika'nın küresel boyuttaki yükselişini Neil Smith üç şekilde açıklamaktadır. Birinci ABD'nin on dokuzuncu yüzyıl sonunda sürekli büyüyen ve gelişen sanayi ekonomisine sahip olması, ikincisi iktisadi ve sömürge savaşlarında (1898) yer alması, üçüncü ise Birinci Dünya Savaşı sırasında uluslar üstü hırsla başlattığı askeri sömürge savaşlarıyla.²⁴ Neil Smith'e göre "Amerikan Yüzyılı" ve "Küreselleşme" eş anlamlıdır. 1898-1919 yılları arasındaki ilk dönem Avrupa imparatorluklarının bölgesel değişkenlerini aynı zamanda olacak şekilde daha öncesinde tanımlanmamış bir dünya ile beraber küresel politik bir yapıyı "Küresel Birliği" benimseyerek küresel politik bir ekonominin vizyonunu kabul etmişlerdir. Amerikan Yüzyılı'nın oluşturulmasındaki rolü, Isaiiah Bowman'ı yirminci yüzyılın önemli coğrafyacılarından biri yapmıştır.²⁵

Lucian M. Ashworth'a göre Isaiiah Bowman'ın "Amerikan Yaşam Alanı" (Lebensraum) kavramı anlayışı Karl Houshofer'ın "Yaşam Alanı" anlayışından farklı olarak "toplumların serbest ticaret, ekonomik gelişme ve göç yolu" ile gelişebileceği doğrultusundadır. Isaiiah Bowman için devletlerin savaşmasını önleyerek ekonomik açıdan yönetilebilen bir yaşam alanı "Bretton Woods" sisteminde aktif olacaktır ve Neil Smith'in bahsettiği "Amerikan İmparatorluğu" gerçekleşecektir.²⁶

Isaiiah Bowman'ın liberal dış politika görüşlerini kendi başkanlığı döneminde kullanan ABD başkanlarından Franklin Roosevelt(1882-1945) Ali Hasanov'a göre ABD'yi dünyanın en gelişmiş ülkesine dönüştürerek izolasyon politikasından vazgeçirmiştir. SSCB'nin 1993 yılında tanınmasını sağlaması ve diplomatik düzeyde ilişkiler oluşturması bir dış politika örneğidir. Ali Hasanov, Franklin Roosevelt'in Amerikan jeopolitik doktrinini ABD'nin deniz gücü potansiyelini güçlendirerek, dünya okyanuslarında varlığını göstermesini ve kara-deniz devletlerinin yakınlarında üsler oluşturarak bölgeleri kendi kontrolü altında tutmasını bu sayede de Amerikan nüfusunun genişleyeceği şeklinde ifade etmektedir. Roosevelt "Monroe Doktrininin"²⁷ ana fikri doğrultusunda politikalar izlemiştir. Bu politikalara göre Kuzey Amerika ile Güney Amerika'nın bir araya getirilmesi, Latin Amerika ülkeleri ile politik ilişkiler elde

²⁴ Neil Smith, "*American Empire Roosevelt's Geographer And The Prelude To Globalization*", University of California Press, London, England, 2003, s.5

²⁵Smith, a.g.e., s.454

²⁶ Lucian M. Ashworth, "*A New World? Isaiiah Bowman and The Americanization of Ratzel's Political Geography*", Makalenin devamı için bkz

https://www.academia.edu/7915354/A_New_World_Isaiiah_Bowman_and_the_Americanization_of_Ratzel_s_Political_Geography (Erişim Tarihi 01.08.2019)

²⁷ ABD Başkanı James Monroe (1817-1825) tarafından oluşturulan ve Amerikan dış politikasında kullanılan "yalnızlık" (izolasyonizm) politikasıdır. Ayrıca bkz Fahir Armaoğlu, "19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkim Yayınevi, 6. Baskı, 2010, İstanbul, s.996

edilmesi ve ABD'nin egemenliğinin Batı yarım kürede sağlanması jeopolitik hedeflerdir. Franklin Roosevelt, Isaiah Bowman dışında Amerikalı jeopolitik teorisyeni Robert Strausz Hupe ve Amerikan yazar (Çin ve Orta Asya bilgini) Owen Lattimore gibi düşünürlerin fikirleri ile N. Spykman'ın "Rimland" teorisinden yararlanarak oluşturduğu teorik stratejiler 1945 yılında başkanlığı devir alan Truman'ın politikalarının da belirleyicisi oluşturmuştur. "Atlantizm" jeopolitik teorisini ABD'nin dünyanın en güçlü devletine dönüştürmekle kalmayıp tüm kapitalist dünyanın çıkarlarının savunucusu konumuna getirmiştir.²⁸

Kuzey Amerika jeopolitik okulunun kurucusu olan Alfred Thayer Mahan, "denizde baskınlık" ve "deniz gücü" gibi kavramları bilimsel literatüre kazanmıştır. A. T. Mahan, deniz hakimiyet teorisinin geliştirilmesinin yanında dünya ülkelerinin dış politikalarının gelişimini de etkilemiştir.²⁹

Amrisha Dhaka'ya göre Mahan, deniz gücünün dünya siyasetindeki mekânsal-politik niteliklerini tanımlayarak, geniş kıtalar arasında kesintisiz bir deniz ulaşım sistemini oluşturarak deniz gücünün, dünya gücünün anahtarı olduğunu göstermeye çalışmıştır.³⁰

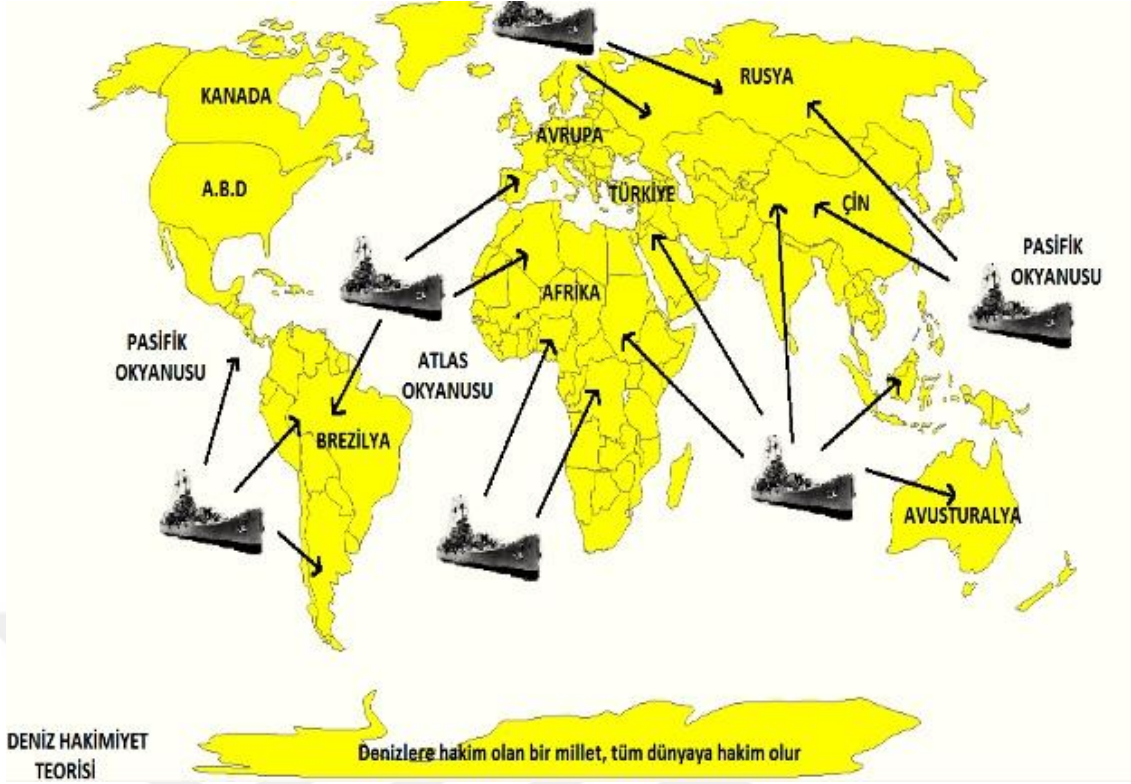
Deniz gücü, savaş sürecinde tatbikat için gereken malzemelerin ithalatının önlenerek savaşılan devlete karşı askeri ve ekonomik baskı uygulamasının ve tarafsızlar yoluyla rakip devletlere malzeme ticaretinin yapılmasının engellenmesinde önemli bir yoldur. Uluslararası hukukta belirtilen özel prosedürlere göre uygulanan deniz gücünün bu kullanımına günümüzde "abluka" olarak nitelendirilmektedir. Deniz gücü, karadaki hedefleri denizden etkisiz hale getirmek içinde kullanılmıştır. Uçak gemileri ve füze ateşi yapan nükleer denizaltılar ulusal güç ve büyüklükteki deniz gücünün önemini göstermektedir.³¹

²⁸ Ali Hasanov, "**ABD'nin Jeopolitiği**", Ç: Azad Ağaoğlu-Fuad Şammedov, Babiali Kültür Yayıncılığı, 1. Baskı, 2013, İstanbul, ss.87-88-89

²⁹ O. Abramova, "**Theory of Sea Power bu Alfred Mahan**", makalenin devamı için bkz <http://www.infofaste.com/theory-of-sea-power-by-alfred-mahan/> Yayın Tarihi: 07.02.2018, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

³⁰ Amrisha Dhaka, "**South Asia and Central Asia: Geopolitical Dynamics**", Mangal Deep, Publications, Jaipur, 01.01.2005, ss,37-38

³¹ The Editors of Encyclopedis Britannica, "**Alfred Thayer Mahan**", <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan> Yayın Tarihi: 27 Kasım 2018, (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

Şekil-3 Deniz Hakimiyet Teorisi³²

M. Murat Taşar'a göre A. Thayer Mahan deniz gücünü "işlevsel" ve "kurumsal" olmak üzere ikiye ayırmıştır. "İşlevsel deniz gücü", denizlere egemen olmak için deniz gücünün vasıtalarını kullanan bir devlet yönetim çeşididir. Buna bağlı olarak devletin denizden menfaatlerini gerçekleştirebilmek için gerekli olan deniz kuvvetleri ile ticaret ağlarının coğrafi uygunluğa göre elde edilmesidir. "Kurumsal deniz gücü" ise ekonomik ve siyasi açıdan barış ortamı içerisinde deniz gücünün fonksiyonlarını kullanarak dünya denizlerinde hâkim olmaktır. Mahan deniz gücünü devlet türü ve güç aracı olarak görmektedir. Bir devlet deniz gücü olmak isterken izlediği politikalarla "karakter özelliğini" belirlemiş olur.³³

A.Thayer Mahan'a göre küresel güce sahip olmak için izlenecek politikalarda deniz gücü kara gücünden daha basit ve daha güçlüdür. ABD'nin, İngiltere, Almanya ve Japonya ile oluşturacağı ittifak SSCB ile Çin'i kontrol altında tutarak bu iki ülkenin Avrasya'da genişlemesini engelleyebilecektir.³⁴

"Kıyı şeridi" kavramını uluslararası bilim literatürüne ilk kez kazandıran A. Thayer Mahan'dır. Ali Hasanov, A. Thayer Maha'ın dünyanın "30. Ve 40. Paraleleri arasındaki

³² <https://docplyer.biz.tr> (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

³³ M. Murat Taşar, "Jeopolitik Deniz Gücü Kavramı ve Osmanlı Denizciliği İki Örnek Olay: Hürmüz (1549) ve Girit Seferi (1645-1669)" Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *Dönem Ödevi*, İstanbul, 2015

³⁴ Kenan Arıbaş, "Küresel Çağda Siyasi Coğrafya", Çizgi Kitapevi, Konya,2007, s.17

bölgeyi çatışma bölgesi” olarak dikkat noktasında tuttuğunu ve ABD ile İngiltere gibi devletlerin okyanus kıyılarını denetim altında tutarak Avrasya kıtasının merkezindeki Rusya gibi ülkelerin menfaatlerinin mecburi bir çatışma ortamını yarattığını ifade etmektedir.³⁵

A. T. Mahan “deniz gücü” için altı faktör belirlemiştir: Ülkenin coğrafi konumu, fiziki yapısı, toprak büyüklüğü, nüfusu, milli karakteri, hükümetin karakteri ve milli kuruluşlar.³⁶

- 1) Ülkenin coğrafi konumu: Bir ülkenin “deniz gücü” olarak tanımlanabilmesi için ilk olarak coğrafi konumu incelenir. Karasal sınırı bulunmayan bir ülke ticari ve askeri açıdan denize yatırım yaparak kıta ülkelerinden avantajlı bir konuma gelebilir. Mahan, İngiltere ve Fransa’yı karşılaştırarak İngiltere’yi kaynaklarını deniz ticareti ve donanması için harcarken Fransa’nın kıta ülkesi olarak sınırlarını koruyarak muhafaza etmek için imkanlarını kara ordusunun ihtiyaçları doğrultusunda harcamış ve donanmasına gereken önemi verememiştir. Coğrafi konumun diğer bir önemli özelliği ise savaş sürecinde donanmaların “bir arada” ya da “bölünmüş” olmasıdır. Mahan, Fransa’yı örnek göstererek Fransa’nın hem Akdeniz hem de Atlantik Okyanusu’na kıyısı bulunduğu ve bu iki deniz yalnızca Cebelitarık Boğazı’nda birleştiği için Fransa donanmasını ikiye bölmek zorunda kalarak Akdeniz ve Atlantik’te donanma bulundurmaya mecburiyetinde kalmıştır. Donanma gücü ikiye bölündüğü için savaş durumunda etkin bir güç kullanabilmesi engellenmektedir.³⁷
- 2) Ülkenin fiziki yapısı: Mahan için fiziki yapı bir ülkenin mihenk taşıdır. Kıyılarının uzunluğu, limanlarının sayısı, ticaret yollarına yakınlığı ve kara ticaretine katkı da bulanabilme potansiyeline sahiptir.³⁸
- 3) Ülkenin toprak büyüklüğü: Mahan toprak büyüklüğünü yüzölçümünün büyüklüğü olarak değerlendirmemiştir. Mahan’a göre toprak büyüklüğü ile ilgili husus ülkenin sınırları dahilindeki limanlarının sayısı ve uzunluğudur. Ne kadar fazla iyi yapıda limanı varsa denize yönelimi de o derece kolay olacaktır.

³⁵Hasanov, a.g.e., ss.71-72

³⁶ Edward Mead Earle, “*Modern Stratejinin Yaratıcıları*”, Ç: Demirhan Erdem, ASAM, Ankara, 2003 s.349

³⁷ Seçkin Barış Gülmez, “*Denizlerin Jeopolitiği: Alfred Thayer Mahan*”, *Batıda Jeopolitik Düşünce*, Orion Kitapevi, Ankara, 2009, ss.25-26

³⁸ Fatih Mehmet Berk, Mustafa Arslan, “*Alfred T. Mahan ve Deniz Egemenliği Teorisi*”, Tarihî Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:2009, Sayı:2, ss.15-27

Böylece deniz gücüne yatırım artarak deniz gücü olmak için daha fazla güç kazanılacaktır.³⁹

- 4) Ülke nüfusu: Deniz kıyılarındaki nüfus yoğunluğu fazla olan bir ülkenin askeri güç ve donanma sağlama potansiyeli daha yüksektir.
- 5) Milli karakter: Mahan coğrafi deniz keşiflerinin öncüleri olarak İspanya ve Portekiz'i göstermektedir. Bu iki ülke yaptığı keşifler sırasında halkın mal varlıklarını yağma ederek ülkelerine zengin halde döndüklerini ancak kaynakları tükendikten sonra üstünlüklerini de kaybettiklerini belirtmektedir. Keşif yapılan yerlerde tarım ve endüstrinin geliştirilmesi ticaret merkezleri oluşturulmasını düzenli gelir sağlayarak uzun vadede kalkınmayı sağlar. Bu bağlamda da Mahan İngiltere ve Hollanda'yı örnek göstermektedir. Çünkü bu izlem ile denizlerde uzun süre aktif rol oynamışlardır.
- 6) Hükümetin karakteri ve milli kuruluşlar: Mahan devleti yönetenlerin halkın istekleri doğrultusunda izleyecekleri politikalarla başarılı olacağını söylemektedir. Bu da ülkenin deniz gücüne katkı sağlar. Ülkenin yönetim biçimi ve liderlerin yönetim politikaları bir ülkenin deniz gücü olmasındaki en önemli husustur.⁴⁰

On dokuzuncu yüzyılda Endüstri Devrimi ile yapılan keşifler sonucunda ekonominin büyümesi, hammadde arayışı için deniz yollarının öneminin artması A. T. Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisinin, "*Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur*" tezi deniz gücünün önemi açıklamaktadır.⁴¹

Nicholas J. Spykman, H. J. Mackinder'in "Heartland"i ile Mahan'ın "Deniz Gücü" teorilerini irdeleyerek "Kenar Kuşak Hakimiyeti" (Rimland) teorisi adında yeni bir genişleme teorisi ileri sürmüştür.⁴²

³⁹Gülmez, a.g.e., ss.28-29

⁴⁰Gülmez, a.g.e., ss.33-34

⁴¹Sandıklı, a.g.e., s.6

⁴² Çağdaş Duman, "**Jeopolitik Teoriler**" <https://researchgate.net/publication/322701816jeopolitikteoriler> (Erişim Tarihi: 04 Ağustos 2019)

Şekil-4 "Kenar Kuşak Teorisi"⁴³

N. J. Spykman, Mackinder'in iç hilalini kendisinin "Kenar Kuşak" olarak adlandırdığı yer olduğunu savunarak Mackinder'in ifadesinin yanlış olduğunu, güç dünyası için tanımlamanın; "*Kenar Kuşağı kontrol eden Avrasya'yı yönetir, Avrasya'yı yönetense dünyanın kaderine hükmeder*" şeklinde olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁴

N. J. Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi" merkezden dışa gelişmekte ise dıştan merkeze doğru gelişmeyi daha mümkün olarak tanımlamaktadır. Böylece N. J. Spykman'e göre Kuzey Amerika'ya sahip olan Güney Amerika, Avustralya ve Afrikaya hükmeder; bu topraklarda egemen olan güç, Batı Avrupa, Balkanlar, Güney-Güneybatı ve Güneydoğu Asya'ya yani Doğu Avrupa ve Asya'nın tümüne hükmeder.⁴⁵

Nejat Tarakçı'ya göre N. J. Spykman, Soğuk Savaş'ın mimarlarından biridir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sırasında ileri sürdüğü fikirleri ve Sovyetlerin yıkımından sonraki politikaların nasıl şekilleneceğini günümüze kadar tahmin edebilmiştir. Bazı tahminler şu şekildedir:

- Uluslararası ilişkilerde belirleyici olmakta olan etken unsurlar savaş sonrasında da etkisini sürdürmeye devam edecektir.
- Savaş sonrasında yeni dünya ortamı Uzak Doğu, Avrupa ve Kuzey Amerika bölgelerinde gücün bölüşüldüğü bir dünya olmaya devam ederek üç bölge arasındaki ilişkilerle dünya siyasetine hâkim bir politika izleyecektir.
- ABD'nin çıkarları, Avrupa ve Asya'da güç dengesi korunmalıdır.

⁴³ <https://www.sde.org.tr> (Erişim Tarihi: 04.08.2019)

⁴⁴ Mahmut Gökmen, "*Yukarıdan Jeopolitik: ABD-Türkiye İkili İlişkilerinin Bir İncelemesi 1947-2006*" *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*, s.143

⁴⁵ İsmail Hakkı İşcan, "*Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları*", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:1, Sayı:2, Yaz 2004, s.64

- Savaş sonrası Avrupa'da üç siyasi alternatifin meydana gelmesi olasıdır. Bu olasılıklardan birincisi ABD'nin ortaya çıkması, ikincisi bir ya da iki devletin hegemonyasındaki bir Avrupa, üçüncü ise güçlerin eşitliğine dayanan düzensiz bir Avrupa'dır.
- Avrupa Federasyonu düşüncesi, ABD'nin savunabileceği bir fikir olamaz. Çünkü bütünleşmiş bir Avrupa, Atlantik gücü olan ABD'nin önemini zayıflatarak Batı Yarı Küresindeki konumunu yitirmesine neden olacaktır.
- ABD, federal(birleşmiş) bir Avrupa istemiyorsa Avrupa'da iki kutupluluğu engellemelidir.
- Savaş sonrası Avrupa'da iki ya da üç büyük devlet olacaktır. Bu devletler, İngiltere Almanya ve Rusya'dır. En büyük zorluk ise Almanya ve Rusya'yı dengelemektir.
- Müttefik Devletler savaştan zaferle çıkarsa SSCB dünyadaki en büyük savaş konseptine sahip sanayi devletlerinden birisi olacaktır.
- Almanya dengelenmediği takdirde askeri güç olarak büyümeye devam edecektir. Bunun için tamamen ortadan kaldırılmalıdır.
- ABD, Avrupa'da güç bölgesi oluşturulmalıdır ve bu gücü koruyabilmek için (NATO) bölgede kuvvet bulundurmalıdır.
- Bölgede aynı güce sahip ülkeler arasında (Çin-Japonya) dengeyi sağlayabilmek Avrupa'dakinden daha zor olacaktır.⁴⁶

“Dünya Adası” ve “Kenar Kuşak” teorilerinin bir parçası olan Ortadoğu, Avrasya ve Afrika her daim stratejik öneme sahip bölgeler olarak tanımlanmıştır. Ortadoğu, ABD-Rusya arasındaki uluslararası satranç oyununda bir piyon olarak bulunmaktadır. Bölge stratejik önemini her zaman koruyacaktır.⁴⁷

Hausy Scitaklian tarafından İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya atılan “Hava Hâkimiyet” teorisi bütün teorilerin gerçekleşmesinin “Hava Hâkimiyet” teorisine bağlı olduğunu belirtmektedir.⁴⁸ *“Havaya hükmeden dünyaya hükmeder”* tezi ile de ortaya çıkmıştır.⁴⁹ Hava hakimiyetinden bahsedilirken hava gücünün sadece Hava Kuvvetleri olduğu düşünülmemelidir. Dünyanın yüzde yetmiş denizlerle, yüzde otuzu ise karalarla kaplıdır. Ancak bu alanların tamamı hava ile kaplıdır. Kara ve deniz gücüne ilave olarak bir ülkenin sahip olduğu kamu ve özel sektörün yetkisindeki platformlar,

⁴⁶ Nejat Tarakçı, *“Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri”*, Tasam Yayınları, 1. Baskı, 2012, İstanbul, ss.59-60-61

⁴⁷Gökmen, a.g.e., s.144

⁴⁸Sandıklı, a.g.e., s.8

⁴⁹ Turan Çiçek, *“İnsansız Hava Araçları ve Hava Gücü Teorisi”*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, Mart 2014, İstanbul

teçhizat, bakım ve üretim tesisleri ile bu alanda yetişmiş insan gücünün varlığıyla beraber değerlendirilmelidir. Hava gücünü kullanmada en önemli faktör uçaklardır. İlk olarak uçaklar Trablusgarp'ta askeri amaçlı olarak kullanılmıştır. 7 Ekim 1911'de İtalyan Yüzbaşı Carlo Piazza tarihteki ilk uçuşunu Osmanlı toprakları üzerinde gerçekleştirmiştir.

Resim-1 Giulio Gavotti İtalyan Teğmen Pilot.⁵⁰

Giulio Gavotti de 1 Kasım günü Libya'da bulunan Osmanlı kuvvetlerine karşı hava saldırısı gerçekleştirmiştir. G. Gavotti'nin gerçekleştirdiği bu saldırı havadan yere ilk taaruz olarak tarihe geçmiştir.⁵¹

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında artık hava gücü de savaşa dahil olmuştur. Hava gücüne hâkim olmak demek savaşın sonucunda belirleyici olmak demektir. Savaşın gelişimi de sanayi üretimine bağlı olarak yeni bir boyut kazanacaktır.⁵²

⁵⁰ <https://www.bbc.co.uk/programmes/p00ggb50> (Erişim Tarihi: 30.08.2019)

⁵¹ Yücel Topçu vd., "**Hava Gücünün Yükselişi ve Harp Prensipleri**", Savunma Bilimleri Dergisi, Kasım2014, Cilt:13, Sayı:2, s.1-25

⁵² Can Özçelik, "**Savaş'ın 20. Yüzyıldaki Dönüşümü**", <https://www.academia.edu/12126366> (Erişim Tarihi:05.08.2019)

Şekil-5 “Hava Hakimiyet Teorisi”⁵³

ABD ve İngiltere “Hava Hakimiyet” teorisinin iki önemli kullanıcısıdır. İstedikleri bölgelere stratejik çıkarları doğrultusunda politikalarını sürdürebilmek için hava üsleri kurmuşlardır ve bu bölgeleri kontrol altında tutmuşlardır. Olası kriz ve harp durumlarında bu üsler ve uçaklar kullanılmıştır.⁵⁴

Araç teknolojisinin hızla gelişmesiyle beraber ortaya çıkan yeni savaş sistemleri jeostratejiyi tamamen değiştirerek, “Hava Hakimiyet” teorisi ile “uzay hakimiyeti” yeni kavram ve fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁵⁵

Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan bombalar karşı koyma gücü olmayan sivillere hava gücünün kullanılması insani yönden tartışmalara neden olmuştur. 1990 yılında meydana gelen Körfez Savaşı ile doksanlı yıllarda Eski Yugoslavya’daki NATO’nun hava saldırıları hava gücünün popülaritesini arttırmış olsa bile Afganistan ve Irak Savaşları sonrasında sadece hava gücü ile bir sonuç alınamayacağı görülmüştür.⁵⁶

1.1.3. Alman Jeopolitik Ekolü

Yaşam (Hayat) alanı (Lebensraum) teriminin ilk kullanıcısı Friedrich Ratzel, coğrafya bilimini siyasi politikaya “alan” ve “alanın haritadaki konumu” olmak üzere iki unsurda uyarlamıştır. F. Ratzel, işgal ile elde edilen alanların ve harita üzerinde uygun konumunun bulunmasının politika oluşturmada yetersiz olacağını ileri sürerek üçüncü madde olarak “alan duygusunu” ilave etmiştir. Bir ülkenin diğer bir ülkeyi kendi egemenliği altına almasının doğal olarak kabul edilmesi Almanya’daki nasyonel sosyalizmin ortaya çıkmasına ve gelişmesine öncülük etmiştir.⁵⁷

⁵³<https://docplayer.biz.tr> (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

⁵⁴ Abdullah Ural, “*AB’nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi*”, Akademik Ortadoğu, Cilt:3, Sayı:2,2009, s.136

⁵⁵Çiçek, a.g.e., ss.1-9

⁵⁶ Sait Yılmaz, “*Jeopolitik ve Jeostrateji*”, <https://www.academia.edu> s.12 (Erişim Tarihi:05.08.2019)

⁵⁷ Cezmi Sevgi, “*Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu*”, Ege Coğrafya Dergisi (Aegean Geographical Journal), Cilt:4, S:1, 1998, ss.218-219

Ratzel, Darwin'in "çevresel determinizm" düşüncesinin etkisi altında kalarak devlet ile yer arasındaki ilişkileri bu çerçevede içerisinde değerlendirerek beşerî coğrafyada "siyasi coğrafya" kavramının literatüre kazandırılmasına katkı sağlamıştır. Rudolf Kjellen, F. Ratzel'in fikirlerinin savunucu olarak görüşlerinin üzerine çalışmalar yapmış ve "jeopolitik" teriminin ilk kullanıcısı olmuştur.⁵⁸ Almanların Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile çıkmasının sebebinin Karl Ernst Haushofer, coğrafya ve jeopolitik bilginin eksikliğinin nedeni olduğunu düşünüyordu. Almanya, Alman siyasetçileri ve coğrafyacılarını bir araya getirerek, savaş yenilgisinin nedenleri üzerinde çalışmalar yürüttü ve bu çalışmalar "jeopolitik" teriminin altında bir araya getirilerek Almanya'nın yeniden inşa edilmesi kararına varıldı.⁵⁹

Ratzel'in deniz ve kara gücü arasındaki bölünme konusuna dair fikirlerini kendi teorisiyle bütünleştiren Haushofer, hem kara hem de deniz gücü olan bir ülkenin savaş ortamının üstesinden gelebileceğini düşünmüştür. Jeopolitik kavramı savaş dönemi için Nazi dış politikasına beş fikir getirmiştir.⁶⁰ Birincisi "organik devlet", Ratzel'e göre bir insan fizyolojisi gibi sürekli "doğma, gelişme, yaşlanma ve ölme" kademelerinden geçen ve güç unsurunu var olduğu topraktan alan canlı bir organizmadır. Gelişim aşamasında olan bir canlının nasıl ki beslenme ihtiyacı varsa devlette bu ihtiyacını yeni alanlara genişleyerek, yeni topraklar elde ederek karşılamak durumundadır. Bu biyolojik ihtiyaç karşılanmadığı halde devletin güç elde etmesi ve genişlemesi olanaksızdır. Sonuç olarak yok olmaya mahkûm kalır. Ratzel bu bağlamda "alana" büyük ölçüde önem arz ederek "konum, iklim, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri gibi unsurlarla desteklenerek bütünlük sağlamanın gerekliliğini öne sürmektedir.⁶¹ İkincisi "Lebensraum", yeniden gözden geçirilerek sömürgeci bir emperyalizm olarak kullanıldı. Üçüncüsü "Kapalılık-kendine yeterlilik" korumacılığın bir ifadesi olarak uygulandı. Dördüncü "Pan-bölgeleri", Amerika'nın Pan-Amerikan Birliği doğrultusunda yarım küre savunmasına dayanan bir fikirdir. Dünyayı ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere üçe ayırmaktadır. Beşinci "Sınırlar", Ratzel'in "organik devlet" anlayışı ile örtüşerek devletler gelişmek, büyümek, zenginleşmek refah düzeyini daha iyi hale getirmek için genişler ve bunun sonunca sınırlarda değişikliklerin meydana gelmesidir.⁶²

⁵⁸Kamil Günel, "**Siyasi Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar**", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:30, 1995, İstanbul, ss.458-459

⁵⁹Ali Suat Bilge, "**Jeopolitik**", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:13, S:3, 1958, ss.154-155

⁶⁰New World Encyclopedia, "**Karl Haushofer**", www.newworldencyclopedia.org Yayın Tarihi: 12.04.2018, (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

⁶¹Günel, a.g.e., ss.458-459

⁶² Haluk Dural, "**Jeopolitik Dünyanın Yeniden Paylaşımı**", <http://www.dunya48.com> (Erişim Tarihi:10.08.2019)

1.2. Modern Jeopolitik Teoriler

Savaşların birçoğu iki kutup arasındaki güç mücadelesinden dolayı yaşanmıştır. Bu iki kutup SSCB ve ABD'dir. Soğuk savaş sonrası jeopolitik anlayışı önemli hususlarda değişim yaşamıştır.⁶³ SSCB'nin çöküşü, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeni teorilerin ortaya çıkması jeopolitiğin modern jeopolitik teorilerine uyarlanmasının örnekleri olmuştur.⁶⁴ Soğuk Savaş'ın bitimiyle Francis Fukuyama'nın ileri sürdüğü "Tarihin Sonu" tezi Barış Adıbelli'ye göre neo-liberalizmin zaferini ilan etmektedir. ABD'nin eski lideri Reagan'ın "şer imparatorluğu" olarak isimlendirdiği SSCB ortadan kalkmış, dünya yeni bir refah dönemine doğru evrilmiştir. Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönem dünya böyle bir sürece evrilmemiştir. Balkanlar, Kafkaslar, Tacikistan ve Doğu Timor'da var olan etnik ve bölgesel çatışmalar ile Afganistan savaşı, Fukuyama'nın tezine bir darbe teşkil etmiştir.

Samuel P. Huntington bu süreçte "Medeniyetler Çatışması" tezini ortaya sürerek Fukuyama'nın ideolojik savaşların bittiğinin artık küresel huzurun var olacağı söylemine karşı ideolojik savaşlarının yerinin "medeniyetler çatışması"nın alacağı önyargısını ortaya atmıştır.⁶⁵ Dugin ise Huntington'dan farklı olarak İslam coğrafyasının çok dağınık olduğunu belirtmektedir. "İslam'a karşı İslam" ilkesi ile beş jeopolitik strateji belirlemiştir. Bunlar; İran'ın köktenciligi, Amerika ve Atlantikçilik karşıtı jeopolitik, Türkiye'nin laik rejimi (PanTürkçülük), Pan Arabizm, İslam sosyalizmidir.⁶⁶ Avrasya'da birbiri ile rekabet eden bu dört jeopolitik teoriden Dugin daha çok İran yanlısı politikalar izlemektedir. Çünkü Türkiye'yi Atlantikçi "nüfuz ajanları" olarak yorumlamaktadır. Bölge üzerindeki öncelikli hedeflerinden biri de "Turancılığın" oluşabilecek bir bütünleşme yapısına başlamadan son vermektir.⁶⁷

1.2.1 Francis Fukuyama Tarihin Sonu mu Tezi

Francis Fukuyama, "Tarihin sonu mu" sorusuna yanıt ararken dünya düzeninin sağlanabilmesi için medeniyetlerin çatışması ile ideoloji farklılıklarının yok olmasını değil siyasi ve ekonomik manada ideal boyuta gelmesinin önemini ve gerekliliğini savunmaktadır.⁶⁸ Francis Fukuyama, G. W. F. Hegel ve Alexandre Kojeve'ye atıflarda bulunmaktadır çünkü bu iki düşünür "tarihin sonu" kavramı ile çok yakından

⁶³İşcan, a.g.e., s.70

⁶⁴Gürhan Uludağ, "Medeniyetler Çatışması Teorisi Bağlamında Türkiye Jeopolitiği ve Yumuşak Güç Kullanımı", <https://www.academia.edu> (Erişim Tarihi:11.08.2019)

⁶⁵ Barış Adıbelli, "Jeopolitik Ödül Avrasya", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1.Basım, Haziran 2009, İstanbul, ss.15-16

⁶⁶ Sezgin Kaya vd., "Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı", Rusya'nın Doğu Politikası, Ekin Basım Yayın, 2013, s.16

⁶⁷ Sezgin Kaya, a.g.e., ss.18-19

⁶⁸ Elif Merve Koç, "Huntington'dan Fukuyama'ya: Medeniyetler arası Tahamülsüzlük ve Doğu-Batı Çatışması", ASEAD, Cilt:6, Sayı:1,2019, ss.200-207

ilgilenmiştir.⁶⁹ “Tarihin sonu” hipotezinin öncüsü Karl Marx, Alman felsefeci Hegel’den aldığı tarihsellik anlayışı ile bu tarihsel gelişimin yönergesini maddi güçlerin kesinleştireceğine ancak başarıyla gerçekleştirilebilecek bir komünist ütopyanın bu varsayımları ortadan kaldıracığı inancındaydı. Çağdaş sosyal bilimin ilk filozoflarından olan Hegel’e göre insan, John Locke – Immanuel Kant (vd.) gibi “hak teorisyenleri” nin yorumladığı “az-çok değişmez/sabit doğal niteliklerin değil, somut tarihsel ve toplumsal çevresinin koşullarının ürünüdür. Teknoloji ve bilimin kullanılmasıyla “insanoğlunun çevresini dönüştürdüğü” fikri de aslında “Marksist” değil “Hegelyen” bir kavramdır.⁷⁰ Fransa’da Hegel’in Marksist yorumculardan sadeleştirilerek günümüze en doğru şekilde aktarılması için çalışmalar yürütülmektedir. Kojeve de Hegel’in Fransız yorumcuları arasında en büyük düşünürlerinden birisidir. Kojeve, bin sekiz yüz altı yılında tarihin sonunu ilan eden Hegel’i yeniden yorumlamak için çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmaların nedeni ise Jana Savaşı’nda Napolyon Prusya monarşisini yenilgiye uğratarak Fransız Devriminin ideallerini gerçekleştirmesine öncülük etmiştir.⁷¹ Hegel, idealizm diyalektiğini Platon, Aristoteles, Sokrates gibi filozofların çizgisinde “idealizm” kavramını oluşturmuştur. İdealizm, orta çağ dönemi toplum sisteminde oluşmuş, köklerini “yarı özgür, feodal, katı hiyerarşik bir tarihsel birikimden almıştır. Orta çağdan günümüze ise idealizm Hegel’in ismi ile bütünleşmiştir. “Hegelyen devlet olgusu” modern bir yapıda tartışma konusu teşkil edilmiştir.⁷² Hegel’in idealizm anlayışı sonraki düşünürler tarafından zıyan edilmiştir. Karl Marx, gerçek-maddi dünya ile ideal dünyanın önceliğini alt üst ederek din, sanat, felsefe, kültür gibi olguları “üst yapı” olarak vurgularken bu olguların maddi üretim biçimi tarafından belirlendiği şekilde yorumlamıştır.⁷³ Fukuyama, Hegel’in diyalektiğinden yararlansa da Karl Marx’ın materyalist diyalektik görünümünden kaçınmak için farklı yorumlar sunan Kojeve’nin söylemlerine atıflarda bulunmuştur.⁷⁴

Özetle Hegel, Fransız Devrimi’nin meydana getirdiği “eşitlik ve özgürlük ilkelerinin” Jana Savaşı sonrasında Avrupa’nın tamamına ulaştırdığına inanmaktadır.⁷⁵ Fukuyamaya göre Hegel, çağdaş demokrasi anlayışına sahiptir. Bunun içinde liberal

⁶⁹Batu Barkut, “*Tarihin Sonunda Jeopolitik Francis Fukuyama*”, *Batı’da Jeopolitik Düşünce*, Orion Kitapevi, Ankara, 2009, s.208

⁷⁰ Francis Fukuyama, “Tarihin Sonu mu”, Vadi Yayınları, 5.Basım, Eylül 2005, Ç:Yusuf Kaplan, s.23

⁷¹Fukuyama, a.g.e., s.24

⁷² Can Murat Demir, “*Hegel’in İdealizmi Üzerine*”, www.felsefe.gen.tr Yayın Tarihi:03.04.2010 (Erişim Tarihi 15.08.2019)

⁷³Fukuyama, a.g.e., s.27

⁷⁴Şule Şahin Ceylan, “*Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi*”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:5, Sayı:10, Güz 2006, s.240

⁷⁵Barkut, a.g.e., s.209

demokrasiye ulaşıldığında tarihin sonuna varılacağına inanmaktadır.⁷⁶ Fransız devrimi sonrasında meydana gelen liberal demokratik devlet, insanlık tarihi açısından oldukça önemli olan efendi-köle arasında var olan diyalektik ilişkisini meydana getiren “evrensel homojen devlet” ortadan kalkmıştır.⁷⁷

Fukuyama’ya göre monarşiler ile imparatorluklar, dini merkezler liberal düşüncüyü ve savunucuları mağlup etmek için uğraşmış ancak liberalizm zaman içerisinde üstünden gelmeyi başarabilmiştir. Fukuyama tarihin sonu tezine göre Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Batı Blokunun zaferle ayrılması, Çin ve Rus gibi devletlerin Batılı sistemlerine yönelmeleri liberalizmin nihai zaferi ve dünyanın liberal demokrasiye ulaşması olarak değerlendirmiştir.⁷⁸

1.2.2. Samuel P.Huntington ve Medeniyetler Çatışması

Samuel P. Huntington’a göre yeni dünya düzeni “ekonomik ve ideolojik” nedenlerin mücadele alanı olmayacaktır. İnsanlar arasındaki parçalanma ve egemen savaşın nedeni “kültürel” olacaktır. “Medeniyetler Çatışması” evrensel siyasete egemen olacaktır.⁷⁹ Huntington, medeniyetler arasındaki savaşın, modern dünyadaki savaşın dönüşümünde sonuncu evre olduğunu ileri sürmektedir. “Westphalia Barışı” ile “modern milletlerarası sistemin” bir buçuk yüzyıl boyunca “imparatorluklar, mutlakiyetçi monarklar” ile “meşrutiyetçi monarklar” arasında oluşarak “milli devletleri” meydana getirmiştir. Fransız İhtilali ile de mücadelenin boyutu “prenslar” den milletlere geçmiştir. Huntington’ın on dokuzuncu asır modeli olarak adlandırdığı “milli devletler mücadelesi” Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam etmiş sonrasında Rus İhtilali ve İhtilale karşı gösterilen reaksiyonun sebebi olarak “komünizm, faşizm ile liberal demokrasi” arasında yapılan ideolojik savaşlara bırakmıştır.⁸⁰ Huntington, Soğuk Savaş’ın “milli devlet” savaşı olmadığını, Batı medeniyeti bünyesinde bir iç savaş olduğunu, Soğuk Savaş sonrasında “milletlerarası siyasetin” Batı ve Batılı olmayan medeniyetler ile Batı dışı medeniyetlerin kendi içlerinde etkileşimin en önemli noktası olduğunu belirtmektedir. Batılı olmayan medeniyetlerin ise medeniyetler siyasetinde Batı sömürgeciliğinin nesnesi olmalarından ziyade teşekkür ediciler olarak Batı’ya katıldıklarını ifade etmektedir.⁸¹

⁷⁶ Işıl Bayar Bravo, “*Tarihin Sonuna İlişkin Fikirler: Hegel K. Marx, F.Fukuyama*”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,7(1), Mart 2006, ss.37-38

⁷⁷Barkut, a.g.e., s.209

⁷⁸ Gamze Kaçar, “*Tarihin Sonu*”, TUIÇ, Yayın Tarihi: 03.06.2014, (Erişim Tarihi:15.08.2019)

⁷⁹ Samuel P.Huntington, “*Medeniyetler Çatışması*”, Derleyen: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, 13.Basım, İstanbul 2018, s.21

⁸⁰Huntington, a.g.e., s.22

⁸¹Huntington, a.g.e., ss.22-23

Huntington, “medeniyetlerin tabiatını” Soğuk Savaş sırasında “Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünyalara” bölündüğünü ancak bu bölünmenin artık uygun olmadığını, “siyasi, ekonomik ve iktisadi” kavramların yerini artık “kültür ve medeniyet” kavramları ile kategorize edilmesi gerekliliğini söyleyerek “medeniyeti”, kültüre dayalı bir varlık olarak ifade etmektedir. Kişinin bağlı olduğu medeniyet onun kimlik düzeyidir.⁸²

Huntington, “medeniyet kimliğinin” Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Slav-Ortodoks, Latin Amerika, Hint ve Afrika olmak üzere yedi ya da sekiz medeniyet arasında şekilleneceğini belirtirken medeniyetlerin niçin çatışacağını da altı aşamada tefsir etmiştir. Birincisi, medeniyetler birbirlerinden “tarih, dil, kültür, gelenek ve din” ile ayrışır. İkincisi, dünya gittikçe küçülecektir ve buna bağlı olarak medeniyetlerin birbirleri ile etkileşimleri artarak “medeniyet bilinci” kuvvetlenecektir. Üçüncüsü, dünya genelinde “sosyal değişim” ve ekonomik modernleşme” insanları yerel kimliklerinden ayırarak “milli devleti” de zayıflatmaktadır. Bu zayıflığı kapatmak için din “fundamentalist”⁸³ hareketleri aracı yapmaktadır. Bu tarz hareketler İslam, Batı Hristiyanlığı, Musevilik, Budizm ve Hinduizm” içinde mevcuttur. Dördüncüsü, gücün en üst seviyesinde bulunan Batı, Batılı olmayan yöntemlerden dünyayı şekillendirmek için yeterli kaynak ve isteğe sahip Batı dışı ülkelerle karşı karşıya gelmektedir. Batılı olmayan ülkelerin seçkinleri çoğunlukla “*Oxford, Sorbonne ve Sanhurts’ta eğitim görüp Batı kültürünü benimserken*”, Batılı olmayan ülkelerin halkları kendi kültürleri içerisinde kalmaya devam etmektedir. Ancak ilerleyen süreç içerisinde Amerikan “kültür, tarz ve alışkanlıkları” halklar arasında oldukça benimsenmeye başlamıştır. Beşincisi, “sınıf ve ideoloji” savaşlarında “sen hangi tarafsın” sorusu medeniyetler çatışmasında “sen kimsin” olmuştur. Din insanlar arasında dışlayıcı biçimde ayırım yapmaktadır. Altıncısı, Avrupa topluluğu, Avrupa kültürü ve Batı Hristiyanlığı’nın paylaştığı tabana dayanmaktadır. “Kuzey Amerika Serbest Bölgesi’nin başarısını da Huntington, “Amerika, Meksika ve Kanada” kültürlerinin uyum içerisinde olmasına bağlarken Soğuk Savaş sırasında ilerleyen “kültürel farklılıklarından dolayı Amerika benzeri bir bölgesel bütünleşme gerçekleştiremeyeceğini Çin Halk Cumhuriyeti’nin ise Hong Kong, Taiwan, Singapur, ve Asya ülkelerindeki diğer Çinli topluluklar ile ekonomik kaynaklı ilişkilerini artarak Doğu Asya’da ekonomik blokun Çin olacağını belirtmektedir.⁸⁴

⁸²Huntington, a.g.e., s.23

⁸³ *Fundamentalist (Köktendinci): Kökten dincilik çoğunlukla dini amaçlı asli kaidelere geri dönme isteğiyle kendini belli eden ve bu kaidelere kesin bir biçimde bağlı olan, diğer görüşlere hoşgörüsüz, laiklik karşıtı, zıt görüşlü dini hareket ya da bakış açısı. Ayrıca bkz <https://terminoloji.org/fundamentalizm-nedir/>

⁸⁴Huntington, a.g.e., ss.23-28

İdeolojinin ittifak oluşturma ve destek bulma olanakları ortadan kalktıkça “hükümetler ve gruplar” amaçları doğrultusunda din ve medeniyet kimliğine başvuracaklardır. Bu bağlamda Huntington, medeniyetler çatışmasını mikro ve makro olmak üzere iki düzeyde meydana geleceğini söylemektedir. Mikro düzeyde, aynı bölgede bulunan komşu ülkeler “*medeniyetler arasındaki fay kırıkları boyunca*” birbirleri ile çatışırlar. Makro düzeyde ise farklı medeniyetlere bağlı büyük milletler arasındaki çatışmalar küresel düzeyde olan çatışmalardır.⁸⁵

Şekil-6 “Medeniyetler Çatışması”⁸⁶

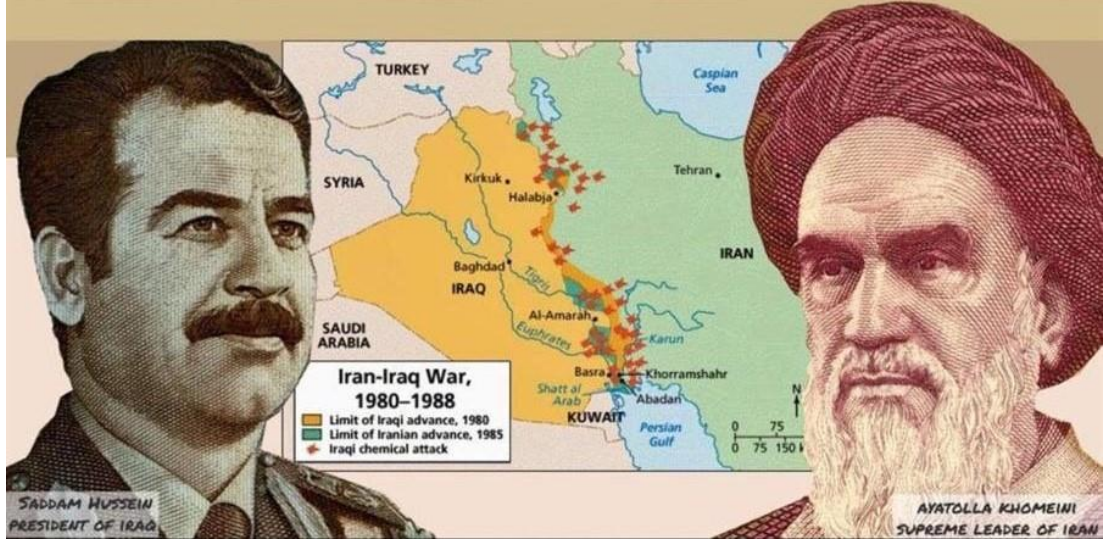
Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezinde vurgu yaptığı önemli hususlarından biri de “Medeniyet Saflaşması: Akraba Ülke Sendromu” dur. Kavram Soğuk Savaş sonrasında Hugh Davit Scott Greemway tarafından tanımlanmıştır. Bir medeniyete bağlı topluluk ya da devletin başka bir medeniyete bağlı devletlerle çatışması durumunda kendi medeniyetlerinin diğer toplulukları ile ittifak ve iş birliği oluşturarak yardım alırlar.⁸⁷

“Akraba ülke sendromu”, Irak ile İran savaşı süreci ile başlayan Körfez Savaşı döneminde Irak’ın Kuveyt’e askeri müdahalede bulunmasının ardından İngiltere, Fransa, Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan gibi başlıca ülkelerin içerisinde yer aldığı, yirmi sekiz ortak yönetimin üye ülkeleri gösterdikleri tepki sonrasında Irak’a askeri müdahalede bulunmuşlardır. Saddam Hüseyin İslam ülkelerinden yardım çağrısında bulunmuştur.

⁸⁵Huntington, a.g.e ss.29-30

⁸⁶<https://docplayer.biz.tr> (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

⁸⁷ DOĞU BATI Düşünce Dergisi, “*Medeniyetler Çatışması*”, Mayıs-Haziran-Temmuz, 2007, S:41, Doğu Batı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, s:94

Resim-2 Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve İran'ın Yüce Lideri Ayatolla Khomeini⁸⁸

Saddam Hüseyin'in çağrısına karşılık İran liderlerinden Ayetullah Ali Hamaney, Irak ve İran'ın birbirleri ile çatışmak yerine Batı'ya karşı iş birliği içerisinde olarak *"Amerika'nın saldırı, hırs, plan ve politikalarına karşı mücadelede bir cihat sayılacaktır ve bu yolda ölen şehittir"* sözleri Batı ile savaşılmasına vurgu yapmıştır. Ürdün Kralı Hüseyin bin Talal ise, *"Bu yalnızca Irak'a karşı değil bütün Araplara ve Müslümanlara karşı bir savaştır"* demiştir. Ancak Irak'a karşı olan Arap iktidarları, Irak'ın müdahalesine duyarsız kalmışlardır. İslam ülkeleri Batı'nın izlediği Irak politikalarında "çifte standart" kullandığı söylemlerinde bulunmuştur. Çünkü Boşnakları, Sırlara karşı Batı korumamıştır ve BM kararlarını hiçe sayan İsrail'e herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Huntington, *"çatışan medeniyetlerin dünyası çifte standartlar dünyasıdır; İnsanlar, kendi akraba ülkelerinde bir standart, diğerlerine başka bir standart uygular"* demiştir.⁸⁹ Huntington diğer bir akraba ülke sendromu olarak Rusya Federasyonu'nun desteği ile Ermenistan'ın askeri güçlerinin Azerbaycan'ın Hocalı kasabası ve Dağlık Karabağ'a saldırmasına karşılık olarak Türkiye'nin ırksal ve dilsel kardeşi olan Azerbaycan'a destek sağlamak için Ermenistan'a yiyecek gönderimi ile hava ulaşımını iptal etmesini, Türkiye Hava Kuvvetleri jetlerinin Ermenistan sınırında keşif uçuşu yapmasını göstermektedir.⁹⁰

Etnik çatışmalar ve bölünmeler sonucunda Hırvatistan ile Slovenya bağımsızlığını kazanmış, Avrupa topluluğu ülkeleri, Almanya ve ABD Katolik olan bu iki ülkeyi

⁸⁸ <https://www.gzt.com/dunya-politika/yakin-tarihin-en-buyuk-petrol-mucadelesi-korfez-savasi-2775258> (Erişim Tarihi: 24.08.2019)

⁸⁹Huntington, a.g.e., s.37

⁹⁰Huntington, a.g.e., s.38

tanılarak destek olmuştur. Ruslar ise Ortodoks olan Sırlara yakınlık göstererek Sırp kuvvetlerini desteklemişlerdir. Samuel P. Huntington'a göre bugüne kadar sınırlı kalan medeniyet saflaşması büyük bir yayılma gücüne sahiptir. İran Körfezi, Kafkasya ve Bosna Hersek'teki yaşanan anlaşmazlıklar gibi fay kırıkları ileriki yıllarda medeniyetler arasındaki savaflara dönüşerek yeni bir dünya savaşının nedeni medeniyetler arasındaki savaflar olacaktır.⁹¹

Batı ile İslam arasındaki fay hattı kırıklığını Katolik-Ortodoks (Doğu Kiliseleri-Batı Kiliseleri) arasındaki fay hattından çok daha mühim görmektedir. Afrika'dan Orta Asya'ya kadar Batı ve İslam arasındaki fay hattı kırıklarının "kanlı bir mücadele çizgisi" olduğunun altını çizen Huntington Avrasya'daki medeniyetlerin içerisinde fay hattı kırıklarının yeniden şekilleneceğini söylemektedir.⁹² Uluslararası ilişkilerin birçok yönüne atıflarda bulunan Huntington "*İslam'ın kanlı sınır vardır*" ("*Islam has bloody borders*") yorumu önyargılıdır. İslam dünyasının sınırlarında yaşanan çoğu çatışma din ve medeniyet ile ilgili değildir. Dağlık Karabağ sorunu bölgesel bir sorundur. Huntington'un, İslam ile ilgili açıklamaları oldukça eleştirel incelemelere dayanmaktadır. Bu eleştirilerin nedeni Müslümanların saldırgan olduğu için değil İslam'ın dünya genelinde bir buçuk milyardan fazla insan tarafından uygulanan ve üç kıtaya yayılan bir din olduğu içindir. Mackinder'de bu bölgeleri "Dünya Adası" olarak isimlendirmiştir.⁹³

Ozan Örmeci, Huntington'un tezinin en önemli eleştiri noktasını tarih süresince medeniyetler arasında var olan iletişim ve etkileşimi küçümseyerek görmezden gelmesi ile sınırları çizilmiş birbirinden bağımsız devletleri çatışma içerisinde yer alacağını iddia etmesi üzerine yapmıştır.⁹⁴

Huntington, Batı, İslam ve Konfüçyen uygarlıkları arasındaki çatışmaya dair görüşleri 11 Eylül sonrası dönemde İslam coğrafyalarından gelen işgaller neticesinde gündeme gelmeye başlamıştır.⁹⁵

1.2.3. Zbigniew Brzezinski ve Büyük Satranç Tahtası

Zbigniew Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" teorisini yedi unsurdan oluşturmuştur. Birincisi "Büyük Satranç Tahtası" teorisine hegemonya terimi bağlamında tarihi açıdan küresel jeopolitiği ve Amerika'nın liderliğini inceleyerek oluşturmuştur.

⁹¹Huntington, a.g.e., 39-40

⁹² Mepa News, "Samuel Huntington", <https://www.mepanews.com> Yayın Tarihi: 08.12.2016, (Erişim Tarihi:20.08.2019)

⁹³ Nurlan Tussupov vd., "*Civilizations in International Relations: Huntington's Theory of Conflict*", Outside the Box: The Tsubuka Multi-Lingual Forum, Cilt:4, S:1, Güz 2011, Japonya Üniversitesi, ss.24-29

⁹⁴ Ozan Örmeci, "*Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması*" <https://www.academia.edu> Yayın Tarihi:05.12.2010 (Erişim Tarihi: 22.08.2019)

⁹⁵Tussupov, a.g.e., ss.24-29

Brzezinski, ABD'nin küresel üstünlüğüne giden süreçte dünya sahnesine ilk çıkışını 1898 yılındaki İspanya-Amerikan Savaşı'nı göstermektedir. Savaştan zafer ile çıkan ABD'nin ekonomik ve endüstriyel büyümesi ile İngiltere'nin denizlerdeki egemenliğinin önüne geçtiğine vurgu yaparken, Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri güçlerinin Avrupa'da genişleyerek "kitlesele yayılmasına" imkân bulunduğunu söylemektedir. ABD'nin Atlantik'in bir tarafından diğere bir tarafına askeri gücünü göndermesi yeni bir oyuncunun uluslararası platformda ortaya çıkışıdır. Brzezinski'ye göre Birinci Dünya Savaşı küresel boyutta bir savaş olmamakla birlikte Avrupa'nın dünyanın geri kalanları üzerindeki ekonomik, siyasi ve kültürel hegemonyasının bitişinin başlangıcıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda herhangi bir Avrupa gücü kazanan taraf olmamıştır ve bu sonucu ABD savaşa dahil olarak belirlemiştir. ABD, Birinci Dünya Savaşı sonrasında küresel siyasetle bir süre izolasyon politikası sürdürmüştür. Brzezinski'ye göre İkinci Dünya Savaşı gerçek anlamda bir küresel savaştır ve Avrupa döneminin dünya siyasetindeki yeri bitmiştir. Almanya'nın yıkılmasıyla ise savaşın ağır koşulları altında ezilen Avrupalı Devletlerin yerini SSCB ve ABD almıştır. İki kutuplu iktidar mücadelesinde ABD (Batı Bloku) ve SSCB (Doğu Bloku) karşı karşıya gelmiştir ve kazanan dünyanın hâkimi olacaktır. SSCB'nin müttefiki olan Çin'in Doğu Bloku içerisinde Almanya, Japonya ve Amerika'nın Batı Bloku içerisinde yer alacağını söyleyen Brzezinski, Amerika'nın ekonomik ve teknolojik alandaki zenginliğini, askeri gücünün ve Amerikan kültürünün (modern yaşam biçiminin) *"geleceği teslim eden, imrenilecek-hayran olunacak bir toplum"* olarak algılanacağını ve bu cazibenin Amerika'yı dünya siyasetinin merkezine taşıyacağını söylemektedir.⁹⁶

SSCB ise Amerikan hayranlığının karşısında ters bir gidiş izleyerek Orta Avrupa Güdümlü çoğu devlet tarafından Sovyet düşmanlığının artmasına neden olmuştur. SSCB içerisindeki nüfuzun yüze ellilik kısmını oluşturan Rus olmayan (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna) kesimi Moskova yönetimini kabul etmemektedirler.⁹⁷ Soğuk Savaş'tan zaferle çıkan ABD'nin liderliği Rusya ve Çin tarafından engellemez bir konumdadır.⁹⁸

Brzezinski için ikinci aşama "Avrasya Satranç Tahtasıdır", Avrasya yer kürenin en büyük kıtasıdır ve Jeopolitik bir eksenidir. Avrasya'da hâkim olan güç dünyanın ekonomik açısından en verimli üçüncü bölgesinden ikisini denetimi altına alacaktır. Bu bağlamda *"Amerika için en önemli jeopolitik ödül Avrasya'dır."*⁹⁹

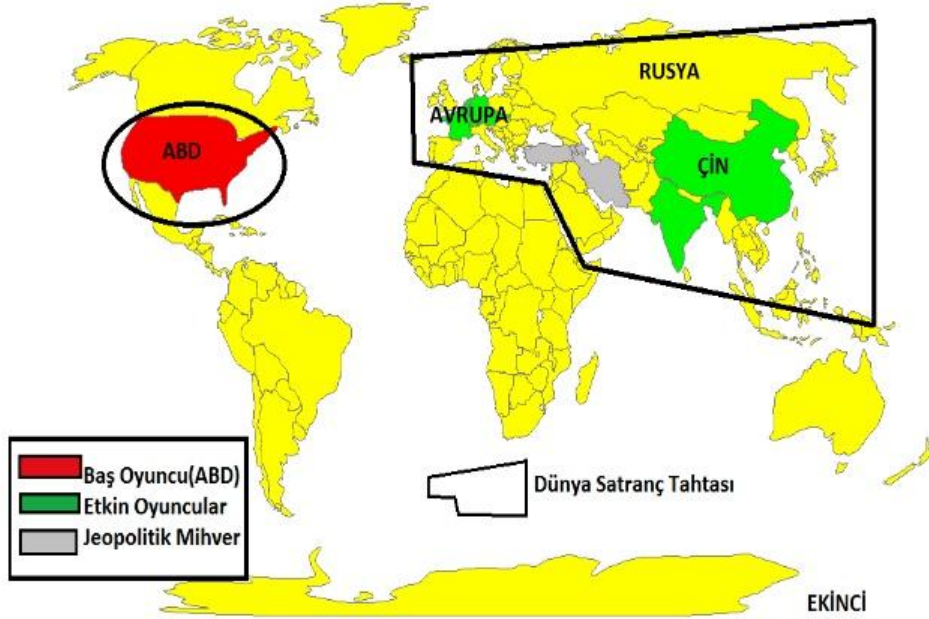
⁹⁶Brzezinski, a.g.e., ss.17-24

⁹⁷Brzezinski, a.g.e., ss.24-25

⁹⁸Brzezinski, a.g.e., ss.42-43

⁹⁹Brzezinski, a.g.e., ss.51-54

Brzezinski, Avrasya'yı "üstünde küresel üstünlük mücadelesinin sürdürüleceği satranç tahtası" olarak görmektedir. Avrasya satranç tahtasında farklı güçlere sahip ikiden fazla oyuncu bulunmaktadır. Satranç tahtasının "başında, doğusunda, ortasında ve güneyinde" esas oyuncular yer alırken Batı ve Doğu uçları da nüfuzun yoğun bölgeleri kapsamaktadır. Brzezinski'ye göre Avrasya üzerinde Amerikan jeostratejisi için iki adım gereklidir. Bunlardan birincisi, uluslararası politikada güç dengesinin değişmesine sebebiyet verebilecek güze sahip devletin siyasal planlarını öğrenmek, ikincisi ise ABD'nin çıkarlarını gerçekleştirmek için izlediği politikalara rakip stratejileri devre dışı bırakmak Brzezinski'ye göre Avrasya'da beş önemli güç bulunmaktadır. Bunlar, Almanya, Fransa, Rusya, Çin ve Hindistan'dır. Endonezya, Japonya ve İngiltere Avrasya'da gelişebilecek ülke durumundadırlar ancak yeterli derecede milli talebe sahip değildirler. Azerbaycan, İran, Türkiye, Ukrayna ve Güney Kore "kilit ülke" konumunda olsalar da jeostratejik aktör olabilecek önem arz etmektedirler.¹⁰⁰

Şekil-7 "Büyük Satranç Tahtası"¹⁰¹

Brzezinski, Avrasya'nın "batı ucundaki kilit dinamik oyuncuların" Fransa ve Almanya olduğunun altını çizerek Fransa'nın, ABD'nin dışında "kendi jeostratejik Avrupa kavramının" bulunduğu vurgu yapmaktadır. Fransa, Rusya'yı ABD'ye İngiltere'yi de Almanya'ya dengeleyen stratejik öneme sahip politikalar izlemektedir. Almanya ile müttefikliği sayesinde Avrupa Birliği içerisinde gücüne güç katmaktadır. İngiltere, ABD müttefikliği ile ABD'nin liderliğine destek vermektedir. Fransa ve müttefiki Almanya ile

¹⁰⁰Brzezinski, a.g.e., ss. 55-63

¹⁰¹ <https://www.docplayer.biz.tr> (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

Rusya ve Rusya'nın müttefiki Çin'in Avrasya politikalarına ABD'nin dikkat etmesini oldukça önemlidir.¹⁰²

Brzezinski üçüncü aşama "direnek noktasında" Amerikan – Avrupa müttefikliğinin içerisinde var olan istikrarsızlıkları giderdiğinde Avrupa, küresel bir güç kazanarak ABD'nin liderliğine rakip olacaktır. Brzezinski'ye göre ABD'nin küresel üstünlüğü için Avrupa ile olan ilişkileri müttefik olacak şekilde olmalıdır. Bunun içinse üç temel araç vardır: Birincisi, Avrupa entegrasyonuna ABD katılım sağlamalı ve Avrupa'nın kuşku duyduğu güvensizliği yıkmalıdır. İkincisi, kısa vadede Fransız politikalarına karşılık Almanya'nın liderliğine arka çıkılmalıdır aksi takdirde Avrupa Birliği istediği gücü elde edecektir. Üçüncüsü, Fransa ve Almanya ne Avrupa'yı inşa edecek kadar ne de sorunları analiz edecek kadar güce sahiptir. Bunun için de Amerika'nın iştirak etmesi gereklidir.¹⁰³

Brzezinski dördüncü aşamada toprak bakımından dünyanın en büyük devleti olan SSCB'nin yıkılışını Avrasya'da bir "kara delik" olarak yorumlamaktadır. Brzezinski'ye göre jeopolitik bilimcilerin "kalp bölgesi" küresel haritadan silinmiştir. Yıkılışına rağmen elinde hala nükleer silahı olan yönetsel yıkım ile her daim ortaya çıkabilecek bir kargaşa ortamı ile bu ortamın "düşman diktatörlüğe" dönüşecek olması sonucunda meydana gelen yeni jeopolitik ortam ABD için oldukça önemli bir sorundur. Ukrayna'nın kaybedilmesi jeostratejik açıdan Rusya için bir darbe olmuştur. Özerk bir Ukrayna, Rusya için Karadeniz'deki egemenliğinin yıkımı ve Akdeniz ile dünya ticaret geçiş kapısının kapanmasıdır. Orta Asya ülkelerinin özerkliklerini ilan etmeleriyle güneydoğu sınırları içerisinde bin milden fazla geri çekilen Doğu Blokunun lideri Rusya mevcut sorunları ile Ulusal bir devlete dönüşmüştür.¹⁰⁴

Brzezinski, beşinci aşamada değerlendirdiği "Avrasya Balkanları" büyük satranç tahtasının merkezini şekillendirir.

¹⁰²Brzezinski, a.g.e., ss.64-66

¹⁰³Brzezinski, a.g.e., ss. 105-106

¹⁰⁴Brzezinski, a.g.e., ss.127-138

Şekil-8 “Avrasya Balkanları”¹⁰⁵

Biçimlenmiş merkez satranç tahtasının geri kalanından ayrılarak güç boşluğunu oluşturur. Basra körfezi ile Ortadoğu'daki çoğu devlet bir düzende olmasalar bile Amerika'nın gücü karar vericidir.¹⁰⁶

Avrasya Balkanları, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Afganistan olmak üzere dokuz ülkedir. Rusya, İran ve Türkiye bölgenin güçlü ülkeleri konumundadır. Üç ülke arasında istikrarsızlar yaşansa da sınır ülke olmaları iş birliği alanlarında anlaşmalar yapmalarına engel değildir. Daha sonraki dönemlerde Çin de iş birliğine dahil olabilir. “Yakın çevre doktrini” çevresinde Rusya, Azerbaycan'ı ABD'ye karşı kaybetmez ise yeniden istediği imparatorluk gücüne ulaşabilir. ABD ise Ukrayna, Azerbaycan ve Özbekistan ülkelerinin özerkliğine daha çok destek veren politikalar yürütmelidir. Yaşanabilecek etnik sorunsallara karşı Kazakistan için uzun vadeli yatırımlar yapılmalıdır. Çin'in Afganistan üzerinden izlediği Pakistan politikaları ABD için olumlu bir faktördür. Afganistan-Pakistan ilişkilerinin istikrarlı hale gelmesi Türkmenistan'a enternasyonal ulaşımını basitleştirerek Özbekistan ve Türkmenistan'ın güçlendirilmesi kolaylaşacaktır. Türkiye Avrupa'ya yönelir Avrupa'da Türkiye'yi kabul ederse Kafkasya devletleri Avrupa'nın yörüngesine girecektir. Amerika, İran'ın Batı yanlısı politika izlemesini istemektedir. Çünkü Türkmenistan ve Azerbaycan'ın beklentileri

¹⁰⁵Brzezinski, a.g.e., s.176

¹⁰⁶Brzezinski, a.g.e., s.175-178

karşılanarak dünyaya açmak olanaksızdır. Brzezinski'ye göre Avrasya jeostratejisinde bölgesel istikrarı sağlamak birincil isteği olmalıdır.¹⁰⁷

Brzezinski satranç tahtasının altıncı aşamasında Avrasya'daki Amerikan politikalarının etkili bir "Uzakdoğu çapası" olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Amerika, Asya topraklarından dışlanmayı ya da dışlanma olasılığını yaşamamalıdır. Denizci Japonlar ve karasal Çin ile yakın ilişkiler içerisinde olmak Amerika'nın Avrasya jeostratejisinde küresel bir güç olmak için şarttır.¹⁰⁸

Brzezinski'ye göre Çin bölgesel bir güçtür. Çin'in bölgesel bir güç olduğunu kabul etmeyen Brzezinski, Çin'i Amerika'nın "Uzakdoğu'daki çapası" olmasını hem Çin'i hem de Japonya'yı yönlendirebilmesi doğrultusunda ifade etmiştir. Brzezinski için ABD'nin Avrasya'da uzun vadeli bir jeostrateji uygulamasının zamanı gelmiştir. Amerika süper güçtür ve Avrasya yerkürenin "merkez arenasıdır".¹⁰⁹ Brzezinski, ABD'nin satranç tahtasında birinci şartın jeostratejik aktörlerin ve jeopolitik eksenlerin yönlendirilmesini ve idareciliğini ABD'nin küresel üstünlüğünün bakımından hayati önemde görmektedir. Almanya ve Fransa Avrupa'da ana aktörler olarak kalacak ve ABD, Avrasya'nın batısındaki direnek noktasını güçlendirerek genişletebilmelidir. Çin de süreç içerisinde güçlenecektir ve ABD, Çin ile jeostratejik ilişkilerinde istikrar sağlayamadığı sürece Asya kıtasında siyasi açıdan yetersiz bırakacaktır. SSCB yıkılışı sonrasında Avrasya'daki iç kargaşa istikrarlı bir hale gelene kadar "kara delik" olarak kalacaktır. Avrasya Balkanları da "etnik çatışmalar" ve makro düzeydeki güç yarışının "kaynama kazanı" olmaya aday bir tehdit ögesidir. Japonya ile Hindistan'ın demokratik başarı elde etmesi ve Güney Kore ile Tayvan'ın deneyimleri Çin'in sistem yapısında demokratikleşmeler olacağını ön görmektedir. Brzezinski dünya istikrar ve barış ortamı için Amerika'yı "hükümdar vekil" olarak görmektedir ve küresel süper gücün ilk, tek ve son temsilcisidir.¹¹⁰

1.2.4. Aleksandr Dugin ve Yeni Avrasyacılık Söylemi

Avrasyacılık, 1917 yılında ortaya çıkan "sosyalist devrimi" neticesinde ülkeden kaçan entelektüel Rus göçmenleri tarafından oluşturulan "ideolojik, toplumsal, politik" bir harekettir. Bu düşünce, Rus kültürünün Batı tarzı bir kültür olmadığını açıklamaktadır. Rus kültürünün, dünya kültürleri içerisinde Batı ve Doğu kültürleri ile özelliklerinin eşsiz bir karışımı olarak hem Batı ile Doğu'nun bir armonisi olmakla beraber, gerçekte, iki kültürün de dışında yer aldığını iddia eden bir görüştür.¹¹¹

¹⁰⁷Brzezinski, a.g.e., ss.194-209

¹⁰⁸Brzezinski, a.g.e., ss.211-213

¹⁰⁹Brzezinski, a.g.e., ss. 254-264

¹¹⁰Brzezinski, a.g.e., ss. 265-293

Alexandr Dugin, Rusya'nın "Avrasyacı" bir özellikte olması ve politikalarını bu yönde geliştirmesi gerektiğini açıklayarak "Avrasyacılık" fikrinin öncülüğünü yapmaktadır. Doksanlı yılların başından itibaren ideolojik yapısını oluşturmaya başladıkları yeni "Avrasyacılık" akımı Bosna Hersek savaşı ile başarısız olsa bile Dugin 1992 yılının Eylül ayında "Rusya ile Almanya'nın oluşturacağı birliğin Sırbistan'da çıkmaza girdiğini ve gerçek dışı olarak belirdiğini" itiraf etmiştir. Ancak bu olumsuz gelişmeye rağmen doksanlı yılların ortalarından sonra (yeni) "Avrasyacılık" akımı Rusya'da güçlü bir oluşum kazanmıştır. Yeni Avrasyacılar, teorileri için otuzlu yıllarda ortaya çıkan Rus Avrasyacıları'nın "Hıristiyan-sosyalist, nizam-ı âlem düşüncelerini" araştırarak Klasik Avrasya düşüncesinin "neo-emperyal" bir ideolojiye dönüştürdüler.¹¹²

Klasikler Avrasyacılar için Avrasya, Çarlık Rusya'sının etki alanları iken, Dugin'in anlayışında ise Çarlık Rusyası'nın SSCB'nin eski etki alanı almaktadır. Dugin, Avrasya kavramını, geleneksel Rus devletçilik anlayışı ile SSCB'nin coğrafi büyüklüğünü birleştirerek açıklamaktadır. Eski SSCB coğrafyasında Rusya'nın denetiminde meydana gelecek olan bütünleşmeler önemlidir. Çünkü, bu bütünleşme SSCB'nin benzeri olarak meydana gelecek yeni devlet özelliğinin belirleyicisidir.¹¹³Dugin BDT oluşumunu tekrar birleşebilmek için jeopolitik bir araç olarak "Avrasya Birliği"ne öncü bir adım olarak görmektedir.¹¹⁴

Paul Ratner, *"Dünyanın En Tehlikeli Filozofu" yazısında; "Batı, Rusya'nın gerçek tarihi hakkında hiçbir şey bilmiyor. Sovyetler Birliği tamamen komünist bir anlayışadır. Ukrayna, Kazakistan ve Azerbaycan gibi devletler SSCB'den önce bağımsız olmuşlardır ancak Bolşevikler tarafından fethedildikleri için SSCB'ye zorla girmişlerdir"* demektedir. Avrasya Birliği'ni kurma hedefi, Ratner için temel olarak tarihsel bir hatayı düzeltmek ve Sovyetler Birliği'nden önce var olan başarılı bir imparatorluğu geri getirmektir. Rusya'nın son zamanlarda Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna ile ilgili daha fazla yaptırım uygulaması böyle bir planın mantıklı bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

Dugin, Avrasya'nın şu anki rakibinin yalnızca Amerika Birleşik Devletleri değil, Avrupa, ABD ve Kanada arasındaki Atlantik Okyanusu'ndan geçen iş birliğinin eksenini olduğunu iddia eden tartışmalı tarihsel analizini biçimlendirmektedir. Dugin'in, ölmekte

¹¹¹ Mehmet Karabağ, *"Rus Emperyalizmi için Yeni Bir İdeoloji: Neo-Avrasyacılık"* <https://www.bilgesam.org/incele/1071/-rus-emperyalizmi-icin-yeni-bir-ideoloji--neo-avrasyacilik/#.XYqbfCqzblU> Yayın Tarihi:20 Mayıs 2009 (Erişim Tarihi:20.08.2019)

¹¹² M. Murat Taşar vd., *"Dünden Bugüne Jeopolitik"*, Ülke Kitapları, 2002, s.204-219

¹¹³ Meşdi İsmayilov, *"Avrasyacılık"*, Doğu Batı Yayınları, Kasım 2011, ss.202-203

¹¹⁴ Mark Bassin, *"Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık"*, Ç: Özgür Tüfekçi, <https://www.researchgate.net/publication/312165517> (Erişim Tarihi:27.08.2019)

olan ideolojisi olarak gördüğü kavram yerine önerdiği kavram Ratner'a göre "Dördüncü Siyaset Teorisi"dir. Dünya tarihinin "ilerlemesine" karşı olduğu gibi tamamen alternatif bir siyasi model yaratacaktır. Dugin'e göre, tüm dünyada onu kaybeden insanlara bir kimlik duygusu getirecektir. Öte yandan Avrasya, Avrasyalılara göre, "değerleri arasında hiyerarşik bir yapı, hukuk ve düzen, gelenekçilik ve din içeren muhafazâkar bir kara kilitli kıta felsefesini" temsil etmektedir. Bu yüzden Avrasya'ya karşı Atlantis vardır.

Dugin, Ratner için "tüm tarihinin deniz ve kara kökenli uluslar arasında bir savaş olarak görülebileceğini" iddia etmektedir. Yeni Avrasyacılık anlayışı ile Aleksandr Dugin SSCB'nin yıkılmasından sonra Avrasya'daki etnik açıdan boşluk içerisinde kalan hem Rus hem de Rus olmayan toplulukları ve coğrafyayı güçlendirerek "Yakın Çevre" doktrinini şekillendirmiştir.¹¹⁵

1.3. Eleştirel Jeopolitik

Eleştirel jeopolitik, geleneksel jeopolitiğin yirminci ve yirmi birinci yüzyılda savaşların öncüsü olarak dönüştüğünü yorumlamakta ve uluslararası ilişkilerde realizm ile yakın ilişkili olduğunu düşünmektedir. Eleştirel jeopolitik, coğrafya ve uluslararası ilişkiler arasında daha zayıf bir bağ bulmaktadır. Eleştirel jeopolitiğin "mekân, kimlik, vizyon ve devlet adamlığı" olmak üzere dört ana konusu bulunmaktadır. Mekân, güç istikrarının coğrafya ile olan ilişkisinin yerine sağladığı sosyal konstrüktivizm açısından oldukça önemlidir. Çünkü sosyal kimliğin nasıl meydana geldiğini (Batı, İslam vb.) belirlemektedir. Bu sayede de tüm dünyanın bir haritasını belirleyebilmek, yeni bir biçim devlet adamlığı ile devleti yeniden inşa etmek, dünyanın tamamında yasal politikalara işlevsellik kazandırmak mümkün olacaktır. Eleştirel jeopolitik, coğrafya ile politika arasındaki ilişkinin yanlış olduğunu, sınırlar yerine kimliklere yönelmesini gerektiğini ifade etmektedir.¹¹⁶

1929 yılında ilk sistematik eleştiriye Alman komünist Karl Wittfogel yapmıştır. Ortodoks marksizminden çağdaş eleştirmenlerin post-yapısalcılığına kadar yirminci yüzyıl boyunca jeopolitik güçlü entelektüel muhalefeti uyandırmış ve "anti-jeopolitik" (antigeopolitical) bilgi biçimlerinin üretimini teşvik etmiştir.¹¹⁷

Tuathail'e göre eleştirel jeopolitik, "jeopolitiğin kavramsal bir nesne olarak yazıldığı, belirli bir kimliği atayan doğa, devlet ve toplumla olan ilişkisine dair bir argüman olan

¹¹⁵ Paul Ratner, 'The Most Dangerous Philosopher in the World', BING THINK, 18 December 2016 <https://bigthink.com/paul-ratner/the-dangerous-philosopher-behind-putins-strategy-to-grow-russian-power-at-americas-expense> (Erişim Tarihi: 06.06.2019)

¹¹⁶ Sait Yılmaz, "Jeopolitik ve Jeostrateji", https://www.academia.edu/7648509/Jeopolitik_ve_Jeostrateji (Erişim Tarihi: 18.08.2019)

¹¹⁷ Tuathail, a.g.e., s.112

ideolojik yazıtlardır. Jeopolitik ve jeo-politika hakkındaki gerçeklerin yazılmasıdır. Bu yüzden jeopolitik kavramının nasıl oluştuğunu ve nasıl işlendiğini araştırmak için önemli çalışmalar yürütülmelidir. Jeopolitik eleştirileri güç/bilgi ağlarının işleyişini aşmaktadır. Jeopolitiğin “sahte bir bilim” (pseudoscience) olarak tanımlanması söylemsel bir bilimsel coğrafyayı üretmek için düzenlenen bir dizi kurum ve entelektüelin uygun bir bilimsel coğrafi akıl yürütme sisteminin meşrulaştırılması, jeopolitiğin eleştirel okumaları, iktidar ilişkisine girmekte ve coğrafya ile siyaseti yeni bir jeo-iktidar biçimine sokmaktadır.¹¹⁸

Tuathail’e göre jeopolitik, çoğu eleştirmen tarafından “modernitenin mekânsallığı” için cazip ve kullanışlı bir özetinin halini almıştır. Örneğin Michael Shapiro, devlet merkezli söylemin kurumsallaşmasını “*modern jeopolitik söylem*” olarak nitelendirerek; “*alanların ve halkların modernleştirildiği, homojenleştirildiği ve modern uluslararası alanda sabitlendiği, tarihsel mücadelenin sürecini sessizleştiren bir söylem*” olarak ifade etmektedir.¹¹⁹

Tuathail için Karl Wittfogel, Isaiah Bowman, Richard Hartshorne, Yves Lacoste, Richard Ashley ve Simon Dalby’in üç ortak teması bulunmaktadır.

Birincisi, herhangi bir kritik jeopolitik teorisinin, jeopolitik sorununun, kaçınılmaz olarak anlamlandırma, okuma yazma ile ilgili soruları ele almaya zorlayan, söylemsel, metinsel bir teori olduğunu kabul etmesi gerektiğidir.

İkincisi, bundan sonra kritik jeopolitik teorileri kaçınılmaz olarak jeopolitik meselesini oküler merkezli bir bilgi sistemi olarak yani işlevselcilik için kartezyen perspektifine dayanan bir güç/bilgi biçimi olarak ele almalıdır. Jeopolitiğin eleştirel bir yorumu bir bütün olarak coğrafi akıl yürütmede çalıştığı için görme/alan/alıntı sorununa yönelik olmalıdır. Bu kadar çok coğrafi söylemi karakterize eden panaptikonizmi (panopticonism) sorunsallaştırmamak¹²⁰ nihayetinde jeopolitiği mümkün kılan kavramsal alt yapıları sorunsallaştırmamaktır. Bu kendilerini anti-jeopolitik olarak ilan eden ve jeopolitiği mümkün kılan kavramsal alt yapılar içinde çalışmaya devam eden bilgi biçimleri açısından önemlidir. Jeopolitik ve anti-jeopolitik kesinlikle muhalif değildir.

Üçüncüsü ise, jeopolitiğin meselesi bir beraberlik, stratejik güç ve oküler (ocularcentrism) merkezlik meselesi olarak kabul edilse dahi jeopolitiğin konuşlandırılması ve kullanılması konusundaki spesifik belirtilerek saygı gösterilmelidir.

¹¹⁸ Tuathail, a.g.e., ss.112-113

¹¹⁹ Tuathail, a.g.e., ss. 12-13

¹²⁰ Tuathail, a.g.e., s.113

Tuathail, jeopolitik kavramını gücün her türlü bilgi biçiminde stratejik olarak işletilmesi için bir metafor olarak değerlendirildiğini, eleştirel post-yapısalcı tutumun jeopolitiğin belirsiz fakat özel olarak konuşlandırılmış belirli tarihi ve mekânsallığı etkin bir şekilde çözen bir strateji olduğunu belirterek entelektüellere dava açtığını söylemektedir. *“Ben jeopolitik bir eleştiriye değil, devlet dünyasının entelektüelleri tarafından küresel alan yazımının sonuna dikkat çeken bir soykırım için dava açıyorum”*.

Agnew ve Corbridge ise Soğuk Savaş jeopolitiğini “İdeolojik Jeopolitik” olarak adlandırmışlardır. ABD ve SSCB arasında gerçekleşen ideolojik çatışmanın Soğuk Savaş süresince jeopolitik bir dönem olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sistemsel ideolojik çatışma, üçüncü dünya fikri, küresel alanın iki kutup arasında toplanması ve ideolojik çatışmanın çevreleme (containment), domino etkisi (domino effect), hegemonik istikrar (hegemonik stability) gibi kavramlar ile doğallaştırılması dönemin karakterini ifade etmektedir. Sistemsel ideolojik çatışma, Soğuk Savaş sürecini tanımlayan en önemli öge ideolojik çatışmanın sistemleşmesidir. Sistemleşme, çatışan tarafların kimliklerini bir diğerinin üzerinden oluşturmalarıdır. Agnew ve Corbridge’a göre Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili uygulanan Amerikan politikaları nedeniyle başlamıştır. İki tarafında kendisini bir diğerine göre tanımladığı güç ilişkileri ve ideolojik sistemler halini almasıdır. Dünyanın “bizden olanlar” ile “ötekiler” olarak kamplara ayrıldığı bu süreçte Amerika, liberal demokrasisini ve Pazar ekonomisini özgürleştirici bir araç olarak dünya devletlerine sunmaktadır. SSCB ise buna karşılık Marksist-Lenist söylemin anti-empreyalist, enternasyonalist vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.¹²¹Üçüncü dünya fikri, Soğuk Savaş’ın ürettiği bir kavramdır. “Üçüncü Yol” kavramında ilk kez Fransa’da (1949) kullanılmıştır. Sonraki süreçte ideolojik olarak bölünmüş sistemde eski sömürgeleri ve bağlantısızları kapsayacak şekilde bir ifade biçimi olarak kalmıştır. İki kutuplu küresel alanda dünya iki kutupludur ve etki alanlarından oluşan bir iktidar alanıdır. Çatışmanın doğallaştırılması, ABD’nin küresel alanı ve politikalarını belirleyen üç temel jeopolitik yaklaşım vardır. Birincisi George Kennan’ın Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında SSCB’nin genişlemesini önlemek için ileri sürdüğü “çevreleme” stratejisidir. İkincisi “domino etkisi”dir ve Amerikan başkanı Einshower tarafından Güney Vietnam’ın komünistlere karşı kaybedilmesinin oluşturacağı olumsuz sonuçları açıklamak için kullanılmıştır. Üçüncüsü ise hegemonik kuramıdır. Kuram dünya düzeninin ve güvenliğinin sağlanabilmesi için güçlü bir lidere ihtiyaç olduğu varsayımı üzerine kuruludur.¹²²

¹²¹ Elif Gül Tirben, “Dünyaya Yeni Bir Bakış: Eleştirel Jeopolitik”, Batıda Jeopolitik Düşünce içinde, Orion Kitapevi, 2009, ss.228-229

¹²²Tirben, a.g.e., ss.230-232

İKİNCİ BÖLÜM

AVRASYACILIK VE AVRASYA'DA ABD-RUSYA REKABETİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan “yeni dünya düzeni” ile Çin, Almanya, Hindistan, Japonya ve Rusya'nın sürekli genişleyerek yeni dünya düzeninin dışına çıkma ihtimalinin bulunması ABD için oldukça önemli bir konudur. Çin ile Rusya'nın askerî açıdan, Almanya ve Japonya'nın ekonomik, Hindistan'ın da ABD ve yeni dünya düzenini tehdit edecek bir boyut kazanması Hazar Bölgesi'nin enerji kaynaklarına işletim erişiminin kısıtlanması demektir. ABD ile bütünleşmek istemeyen Libya, Kuzey Kore, Sudan, Irak ve İran gibi ülkeler de yeni dünya düzeni için birer tehdit unsurlarıdır. SSCB'nin yıkılışı ve 11 Eylül saldırıları ise yeni dünya düzeninde istediği politikaları izleyebilmek için ABD'ye imkân sağlamıştır.¹²³

Avrasya'nın en büyük ülkesi olan Rusya Federasyonu, bölgenin eski hegemon gücü olarak iddialarından vazgeçmediğini “yakın çevre doktrini” ile ortaya koymuştur. Rusya, SSCB zamanında hüküm sürdüğü bu coğrafyada yirmi birinci yüzyılda da etkin olmak istemekte ve geliştirdiği yeni siyasal yaklaşımlarla hakimiyetini eskisi gibi sürdürmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda, Rusya kendisine ayırdığı Orta Asya'ya bölge dışı emperyalist güçlerin girmesini önleyici politikalara yönelmiştir. Örneğin Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi, bölge ülkelerinin kendisi dışında da bir araya gelerek, birlikte hareket etmelerine engel olmaya çalışmıştır. Rusya kendisinin eski hegemonya alanını kimselere bırakmama amacıyla olduğunu göstermiştir.¹²⁴

Rusya Federasyonu Avrasya'daki hegemonyasını sağlamak ve korumak için sadece ekonomik alanda değil, güvenlik alanında da iş birliği girişimlerinde bulunmuştur. Bu doğrultuda akla ilk gelen örgüt Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'dür. KGAÖ'nün ilkeleri 15 Mayıs 1992 tarihinde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te imzalanan 'Kolektif Güvenlik Anlaşması'na dayanmaktadır. Rusya Federasyonu, 7 Mayıs 1992'de 'Bağımsız Devlet Topluluğu' ülkeleriyle ortak bir güvenlik anlaşması yapmak için davette bulunmuştur. Rusya yönetiminin bu ortak güvenlik isteği doğrultusunda 15 Mayıs 1992'de Taşkent'te Devlet Başkanları Konseyi toplanmış, bu zirvede Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Ermenistan'dan oluşan altı ülke 'Ortak Güvenlik Anlaşması'nı (Taşkent Anlaşması) imzalayarak, kendi aralarında bir askeri ortaklık iş birliği kurmuşlardır. 24 Eylül 1993'te Azerbaycan, 9 Aralık 1993'te Gürcistan ve 31 Aralık 1993'te Beyaz Rusya anlaşmayı imzalamıştır. Bu anlaşma da 20 Nisan 1994'te yürürlüğe girmiştir.

¹²³ Ahmet Özer, “11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma”, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%96ZER-Ahmet-11-EYL%C3%9CL-B%C3%96L%C3%9CNEN-D%C3%9CNYA-HUNTINGTON-VE-%C3%87ATI%C5%9EMA.pdf> (Erişim Tarihi: 07.08.2019)

¹²⁴ Anıl Çeçen, “Türkiye ve Avrasya” Doğu Kütüphanesi, 2. Baskı, 2015, s.430

2 Nisan 1999'da altı ülke aralarında anlaşarak anlaşmayı, beş yıl daha uzatmak üzere yenilemiş; Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan yenilemeyi reddederek geri çekilmeyi tercih etmiştir. 7 Ekim 2002 tarihinde ise Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu ve Tacikistan devlet başkanları Taşkent'te KGAÖ'yü kurmuşlardır. Bu anlaşmayı imzalayan ülkeler, başka bir askeri yapıya ve ülkeler grubuna katılamamaktadır. Anlaşmanın 4.maddesi uyarınca üye ülkelerden herhangi birisine karşı gerçekleştirilen saldırı, tüm üye ülkelere karşı gerçekleştirilmiş sayılmaktadır. Bu nedenler KGAÖ, NATO karşıtı bir yapılanma olarak görülmektedir.

Bu güvenlik örgütünün amaç ve görevleri arasında, uluslararası terörizme ve diğer geleneksel olmayan tedbirlerle mücadele ederek kuvvetlerin eşgüdümü ve birleştirilmesi de vurgulanmaktadır. Örgütün organları ise; Kolektif Güvenlik Konseyi ve Güvenlik Konseyi Sekreterleri Komitesi'dir. Örgütün sürekli görevli organı Örgüt Sekreterliği, en yüksek karar organı ise Kolektif Güvenlik Konseyi'dir. Konsey başkanlığı görevi ise, bir sonraki olağan toplantıya kadar konsey toplantısının yapıldığı ülkenin devlet başkanı yapmaktadır. 1992'de ilk adımları atılan bu oluşum doğrultusunda 2001 yılında "Kolektif Güvenlik Orta Asya Bölgesi Acil Müdahale Kolektif Gücü" kurulmuştur. 2005 yılında KGAÖ üyeleri ortak bir askeri tatbikat yapmıştır. 2007 yılında KGAÖ, ŞİÖ ile güvenlik, suç ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda iş birliği geliştirmek için Duşanbe'de bir anlaşma imzalanmıştır.

2010 yılında üye ülkeler çeşitli anlaşmaların yanı sıra KGAÖ barışı koruma gücünü kuran bir bildiriye onaylamıştır. 2011 yılında ise Rusya yeni yabancı askeri üslerin KGAÖ'ye üye ülkelerin topraklarına kurulmasını veto etme hakkı kazanmıştır.¹²⁵

Rusya'nın bulunduğu tüm bu iş birliği girişimleri, Avrasyacı siyasalar doğrultusunda, Rusya'yı Avrasya coğrafyasında hâkim güç konumuna getirme amacını taşıyan yönelimler olarak değerlendirilebilir. Rusya'nın dış politikası, konjoktüre göre belli esnekliklere sahip olsa da genel hatları itibariyle Avrasyacı yönelimi tespit etmek olasıdır. Rusya 1990'larda yaşadığı sarsıntıların üstesinden gelebilmek için ekonomisini güçlendirmeye ağırlık vermiştir. Bu arada ABD'nin 11 Eylül sonrası yeni tehdit algılamalarını destekleyerek, Çeçen sorununa yönelik yaklaşımını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bunlara paralel olarak Doğu Türkistan konusunda benzer hassasiyetleri yaşayan Çin'i ve radikal İslam'ın yaygınlaşmaya başladığı Orta Asya'daki Türk Cumhuriyeti'ni ŞİÖ ve BDT çatısı altında örgütlemeye ikna etmiştir.

¹²⁵https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolektif_G%C3%BCvenlik_Antla%C5%9Fmas%C4%B1_%C3%96rg%C3%B0t%C3%BC (Erişim Tarihi:21.06.2019)

İlk zamanlar için ABD'nin Orta Asya'ya girmesine o dönemin konjoktüründe göz yuman Rusya, Irak'a Amerikan müdahalesinden sonra tavrını değiştirmiş, Orta Asya ülkeleri ve Çin'le savunma alanındaki iş birliğini güçlendirmeye yönelmiştir. Kısaca Rusya, Çeçen sorununu ve ekonomik sıkıntılarını belli bir aşamaya getirdikten ve yakın çevresindeki konumunu güçlendirdikten sonra tavrını değiştirerek ŞİÖ ile ABD'nin Avrasya politikalarını dengelemeyi ve ABD karşıtlığı rüzgarını yeniden arkasına almayı başarmıştır. Rusya'nın 11 Eylül sonrasında Batıyla yakınlaşması olarak değerlendirilen söylem ve siyasarının konjoktürel olduğu söylenebilir. ABD'nin sonucunda başarısız olabileceği küresel çapta terörle mücadeleye enerjisini yöneltmesi, Rusya'nın Avrasya'daki kayıplarını telafi etmesi ve BDT çatısı altında bölge ülkeleriyle bütünleşmeyi gerçekleştirmesi için fırsat yaratmış olacaktır.¹²⁶ Putin Rusya'yı iktidara kavuşturup, güçlendirmesinin ardından uluslararası sisteme yönelik eleştirilerini dile getirmeye başlamıştır. 10 Şubat 2007'de Almanya'da düzenlenen Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada Putin, ABD ve NATO'yu eleştirmiştir. Putin, Rusya'nın Gürcistan'dan asker çekmesine rağmen, Romanya ve Bulgaristan'a ABD füzeleri konuşlandırıldığını ve NATO'nun genişlemesinin barışa hizmet etmediğini söylemiştir. Dünyada tek bir gücün olmasının yarar sağlamadığını belirten Putin, ABD'nin birçok alanda sınırları aştığını ve isteklerini herkese kabul ettirmeye çalıştığını söylemiştir.¹²⁷

Zbigniew Brzezinski, ABD'nin küresel gücünü askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel olmak üzere dört başlık altında toplayarak ABD'ye siyasi etkiye sahip tek süper güç olma modeli çizmiştir. ABD'nin hegemon olduğu uluslararası sistemin yıkılması halinde bu ülkeleri ABD'den daha ağır bedeller ödeyecektir. ABD'nin bulunmadığı bir uluslararası arenanın tek gerçek alternatifinin, "uluslararası anarşi" denilen bir sistem olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁸

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Avrasya'ya yönelik stratejisi, "Terörizmle Savaş" ve "Önleyici Savaş" adını taşıyan doktrinlerle desteklenen ve ilk olarak Irak'ın işgaliyle başlayan yeni bir emperyal yayılma ve hakimiyet siyasetinin uygulanmasıyla ortaya konulmaya başlanmıştır.¹²⁹ ABD'nin Avrasya'ya yönelik müdahaleleri, düşman ilan edilen ülkeleri alt etmeye yönelik askeri müdahaleler biçiminde olduğu gibi, rejim değişimine yönelik sivil müdahaleler biçiminde de gerçekleşmiştir. Örneğin Irak'ın

¹²⁶ Fatih Akgül, "*Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık*", IQ Kültür Sanat Yayınları, Mart 2009, ss.108-109.

¹²⁷ Barış Adıbelli, "*Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun*", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.46

¹²⁸ Zbigniew Brzezinski, "*Bir Avrasya Stratejisi, Türkiye Günlüğü*", Ç: Şahşın Yaman, Sayı:47, Eylül-Ekim 1997, s.37

¹²⁹ Esat Öz, "*İmparatorluk ve Özgürlük: Amerikan Emperyal Siyaseti ve İdeolojisi Üzerine*", Siyaset ve Toplum, Sayı:2, Bahar 2005, s.17.

işgaliyle sonuçlanan askeri müdahale, resmi emperyal slogan haline getirilen “özgürleştirme misyonunu” gerçekleştirmeye değil, Amerikan hegemon gücünün “kendinden olanlara ve olmayanlara” gösterilmesine yönelik olmuştur. Hegemonyasını sağlamada sıcak savaştan çekinmeyen ABD, “sivil darbeler” örgütlenme çabalarıyla dolaylı siyasi müdahale gücünü ortaya koymuştur. Böylece tanımlanmış ya da tanımlanmamış tüm rakiplerine gözdağı verebilmiştir. ABD’nin askeri ya da sivil müdahalesine maruz kalma tehdidi altında kalan Avrasya ülkeleri ise, karşı jeopolitik hamle yapmak yerine, içe dönmeye zorlanmışlardır. Bu sayede Avrasya’nın tek belirleyici gücü olmayı isteyen ABD, güçlü rakiplerini baskı altında tutabilmiştir.¹³⁰

ABD’nin Avrasya stratejisinde oldukça yol kat ettiği görülmektedir. ABD, Avrasya coğrafyasında gerek konuşlandığı askeri gücü gerekse güdümü altına aldığı rejimlerle Rusya ve Çin gibi Avrasya’nın önemli ve büyük güçlerine sınır komşusu olmuştur. Böylece ilham kaynağı geleneksel İmparatorluk algılaması olan ve 1990’larda düşünsel altyapısı olgunlaştırılan Avrasya’ya hâkim olma stratejisi, uygulanmaya konulmuştur.

ABD’nin küresel hegemonyasının etki alanı oldukça geniş olmasına rağmen, bu hegemonya çeşitli iç ve dış engellerle sınırlandığından pasif kalmıştır. Bahse konu olan hegemonya kavramı belirleyici bir etki unsuru içermektedir; fakat daha önceki imparatorluklardan farklı olarak, doğrudan kontrolü sağlayabilmektedir. Bu bağlamda Avrasya coğrafyasındaki bazı devletler oldukça güçlüdür ve bu güçleri geniş çaplıdır. Avrasya ülkelerinin sahip olduğu bu güç ABD’nin Avrasya üzerindeki etkisinin müdahale alanlarını ve politikalarını uygulayabilme süreci üzerindeki kontrol merkezini sınırlamıştır.

Avrasya coğrafyası sahip olduğu konumdan dolayı, ABD’nin var olan kaynaklarını bu coğrafya üzerinde ‘dikkatli, seçici ve çok bilinçli’ bir şekilde kullanması zorunluluğunu ortaya çıkmıştır.¹³¹

On dokuzuncu yüzyılda eksen ülke kavramının klasik örneği, Doğu sorununun merkezinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu’ydu. Osmanlı İmparatorluğu’nun stratejik konumu dolayısıyla yıkılışı İngiliz ve Rus siyasetçileri için sürekli bir sorun oluşturmuştur. 20. Yüzyılda ABD bu stratejiyi kendi dış politikalarının bir unsuru olarak, komünizm saflarına geçen ülkeler karşısında kullanmıştır. Bu doğrultudaki

¹³⁰Öz, a.g.e., s.17-18

¹³¹Brzezinski, a.g.e., ss.35-36.

Amerikan politikası, eksen ülkelerin komünizme kaymalarının önlenmesi için desteklenmesi ve bu sayede çevresindeki diğer ülkelerin de komünizm saflarına geçmesinin engellenmesi esasına dayanmaktaydı. 1990'larda komünizmin tehdit algılamasından çıkmasıyla, eksen ülkeler stratejisi "tek kutuplu yeni dünya düzeni" ve küreselleşme süreci temelinde, ABD hegemonyasına destek sağlayan bir araç haline almıştır.

Kısaca hem bölgesel istikrar hem de ABD'nin çıkarları için, diğerlerinden daha fazla önemi olan belirli ülkelerin belirlenmesi mantıklı bir siyasadır. Böylece ABD, kendi kaynaklarını tüm dünyaya yaymak yerine, seçici bir politika izleyerek, enerjisini eksen ülkelere yoğunlaştırmıştır.¹³² Eksen ülkenin düzenli ekonomik ilerlemesi ve istikrarı, onun bölgesel önem ve siyasi gücünü pekiştirmenin yanı sıra Amerikan ticaret ve yatırımlarına da yarar sağlar. Eksen ülkeler zamana ve koşullara bağlı olarak değişebilirler. 1990'lı yıllar itibariyle şu ülkeler, eksen ülke olarak sayılmıştır: "Meksika, Brezilya, Cezayir, Mısır, Güney Afrika, Türkiye, Hindistan, Pakistan ve Endonezya."¹³³

ABD'nin Avrasya'ya yönelik stratejisi, söz konusu coğrafyanın büyüklüğü dolayısıyla siyasal, ekonomik ve küresel benzerliklere dayalı, çeşitli alt bölgelere ayrılarak oluşturulmuştur. ABD'nin dünyadaki hegemonik üstünlüğü için Avrasya'ya yönelik strateji bütünlüğü bölgelerin özelliklerine göre farklı biçimlerde ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, Avrasya'nın batısında bulunan Avrupa'nın, ABD'nin Avrasya kıtasındaki temel jeopolitik köprübaşı olduğu görülmektedir. Bağlaşık Avrupa ülkeleri hala ABD koruması altında bulunmaktadırlar ve Avrupa'nın etkinlik alanındaki herhangi bir genişleme, ABD'nin etkinlik alanında genişlemeye yol açmaktadır.

Avrasya'nın önemi ABD açısından oldukça önemlidir. Brzezinski Doğu Blokunun sarsıldığı ama henüz çökmediği bir dönemde, SSCB nüfuzu altındaki Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Topluluğu'na kabul edilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Brzezinski Asya'da kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'ne benzer bir ekonomik birliğin Doğu ve Orta Avrupa'da da kurulabileceğini umut etmektedir.¹³⁴

SSCB'nin egemen olduğu geniş coğrafi alan, Brzezinski tarafından Avrasya'nın ortak alanı olarak değerlendirilmiştir. Brzezinski, Sovyetlerin çöküşü öncesinde yaklaşmakta olan çöküşü öngörerek, yeniden şekillenecek olan bölge için konfederatif bir yapı önermiştir. Konfederatif yapı sayesinde hem bölgenin bütünlüğü sağlanacak

¹³² Paul Kennedy vd., "**Eksen Ülkeler ve Amerikan Stratejisi**", Ç: Mahmut Gürses, Türkiye Günlüğü, S:47, Eylül-Ekim-Kasım, 1997, ss.51-52

¹³³Kennedy, a.g.e., ss.53-54

¹³⁴ Zbigniew Brzezinski, "**Büyük Çöküş**", Ç: Gül Keskil-Gülsev Pakkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994, ss.308-309.

hem de demokrasi hayata geçirilebilecektir. Brzezinski böylece ortaya çıkacak olan çoğulcu bir Avrasya cumhuriyetler birliğinin, Rus olanlar, olmayanlar ve tüm dünya için en iyi seçenek olduğu düşüncesindedir.¹³⁵ Brzezinski'nin ortaya attığı bu kurgu ABD için de en iyi seçenektir. SSCB'nin sonrasında bölgede yeniden Rus nüfuz oranının yayılmaması için gerekli stratejik öneme sahip Ukrayna, Azerbaycan ve Özbekistan gibi ülkelerin bağımsızlıklarının istikrar kazanması amacıyla siyasal ve ekonomik destek belirlenmesi önerilmiştir.

Rusya yönetiminde ise siyasal yapının ve serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi tavsiye edilmiştir.¹³⁶ Böylece ABD'nin SSCB döneminden eski rakibi, günümüzde ise potansiyel rakiplerinden biri olan Rusya Federasyonu'nun, ABD öncülüğündeki küresel sisteme bütünleştirilmesi ve bu doğrultuda ABD nüfuzu altındaki Avrupa ile yakın iş birliğine yönelmesi, Avrasya stratejisi uyarınca sağlanmaya çalışılmıştır.

2.1. Soğuk Savaş Dönemi SSCB'nin Avrasya Politikası

Soğuk Savaş dönemi 1949-1991 yılları arasında uluslararası ilişkiler bağlamında Doğu ve Batı arasındaki iki kutuplu bir çatışma ortamında süregelmiştir. Nejatî Tarakçıya göre bu iki kutuplu çatışma ortamı çok gergin bir süreç yaşadığı için *“tehlikeli ve pahalı silahlanma yarışı kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.”*¹³⁷ İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin Doğu Blokunda ABD'nin de Batı Blokunda yer almasıyla ortaya çıkan jeopolitik çatışma dönemine Soğuk Savaş denmektedir. Nazi Almanyası'na karşı birlikte hareket eden ABD ve Rusya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında stratejik ve politik olarak karşı karşıya gelmişlerdi. SSCB Komünist Parti tarafından yönetilen (Marksist Leninist) bir ülke iken ABD kapitalizm merkezli bir yönetim anlayışına sahiptir.¹³⁸ 1953-1964 yılları arasında Nikita Kruşçev Komünist Partisinin başına geçmiştir. 1956 yılında yaptığı konuşmada Stalin'in bölgesel halklar üzerinde yaptığı işkenceleri dile getirmiştir. Lenin'in komünist devlet özelliğini kendi çıkarları doğrultusunda politikalarını yürüttüğünü belirterek ülkedeki suç oranını en aza indireceğini söylemiştir. Kruşçev, dönemde şehirler mimari yapıda inşa edilmeye başlanmış, işsizlik ortadan kalkmış, eğitim hizmetleri ücretsiz hale getirilmiş, ısınma ve yakıt fiyatları düşürülmüştür. Küba füze krizi ise (1962) Kruşçev'in popülaritesinin düşüşüne neden olmuştur. Küba'da füze bulundurmadığını

¹³⁵Brezizinski, a.g.e., ss.311-312.

¹³⁶Brezizinski, a.g.e., ss.40

¹³⁷Nejatî Tarakçı, *“Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri”*, Tasam Yayınları, 1. Basım, 2012, s.84

¹³⁸ Mehmet Can Kömürcü, *“Soğuk Savaş Nedir?”*, <http://www.milliyet.com.tr/soguk-savas-nedir--soguk-savas-donemi-ve-nedenleri-nedir--molatik-7609/> (Erişim Tarihi: 17.08.2019)

iddia eden SSCB'ye ABD, havadan çektiği resmi paylaşması üzerine geri adım atmak zorunda kalmıştır. ¹³⁹

SSCB'den askeri ve ekonomik açıdan yardım sağlayan Hindistan'ın bölgesindeki Hint-Komünist Partisi ve SSCB'ye yaptığı eleştiriler ile Mısır, Afganistan, Endonezya 'ya yaptığı yardımların eleştirilmesi Kruşçev'in düşüşünü hızlandırmıştır. Merkez Komitesi ile KGB'nin Kruşçevi görevden almak istemeleri, Lenin'in siyasi görüşlerini ihlal ettiği ve ekonomiyi kötü kullandığı konusundaki suçlamalar ile Kruşçev istifa etmiş yerine Lenoid Brejnev iktidara gelmiştir. ¹⁴⁰

Brejnev döneminde baskı yönetimine dönülmüş Ruslaştırma politikaları ile "Sovyet Milleti" oluşturulmaya çalışılmıştır. 1971 yılında Brejnev Batıya karşı yumuşa (detant) politikası yürütmüş ve ticari anlamda ilişkileri genişletmiştir. Afganistan müdahalesi sonrasında SSCB'nin sonu için ilk adımı atmıştır. ¹⁴¹ Garbaçov'un iktidar döneminde (1985) oluşturulan Glasnost-Perestroyka (açıklık-yeniden yapılandırma) ile başlayarak altı yıl devam eden reformların arkasından 1991 yılında SSCB dağılmıştır. Dağılmanın ardından eski bağlı ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Garboçov yapılan reformların devleti yıkma amacıyla olduğunu ifade ederken Yeltsin, darbe girişimini yasa dışı olarak açıklamış ve Rusya Parlamentosuna öncülük etmiştir. ¹⁴²

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem Rusya Federasyonu ve Avrasyacılık

SSCB'nin yıkılışı ve komünizmin çöküşünden sonra Ruslar, dağılan imparatorluklarının yerine düşünce geliştirememiş, ideolojik bir boşluk içerisine düşmüşlerdir. Soğuk Savaş döneminde Doğu Blokundan taraf olan Moldova, Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Baltık Cumhuriyeti ülkeleri ile Ukrayna ve Belarus gibi Slav kökenli cumhuriyet ülkelerinin de Orta Asya ülkelerinden ayrılmaları endişeli ve küçülmüş bir Rusya'nın ortaya çıkmasına neden olmuştur. ¹⁴³

SSCB'nin yıkımı ile Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya liderleri, Beyaz Rusya Bejojevska Pusa'da bir araya gelerek SSCB'nin resmen dağıldığını ve bunun yerini alacak yeni bir birliğin Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulduğunu ilan

¹³⁹ Mesut Hakkı Caşın vd., "*Rusya'nın Baltık Ülkeleri Dış Politikası: İş Birliği Mi Anlaşmazlık Mı?*", Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Eylül 2017, Ankara, s.33

¹⁴⁰ Caşın vd., a.g.e., ss.33-34

¹⁴¹ İsmail Özsoy, "*Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler*", BİLİG, Güz 2006, Sayı:39, ss.168-169

¹⁴² Mesut Hakkı Caşın, "*Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde*", Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, Temmuz 2015, Ankara, s.55-56

¹⁴³ Yahya Kemal Taştan, "*Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları*", Türk Dünyası İnceleme Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, 2012, ss.70-71

etmişlerdir. SSCB'nin son Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un istifasının ardından Gürcistan ve Baltıklar dışındaki eski Sovyet Cumhuriyetleri 21 Aralık'ta Kazakistan'ın eski başkenti Almatı'da toplanarak 'Bağımsız Devletler Topluluğu' kurduklarını açıklamışlardır. Gürcistan da Aralık 1993 yılında aralarına katılmış ve üye sayısı böylece 12 olmuştur. Baltıklar ise yeni birliğe katılmamışlardır. Eski SSCB böyle yeni kurulan birliğe yerini bırakmıştır.

Rusya Federasyonu yeni birlik içerisinde güvenlik politikalarına ağırlık vermiştir. Bu yüzden de "Ortak Güvenlik Anlaşması" en önemli anlaşmalardandır. Moskova yönetimi, bu anlaşma sonrasında 1993 yılında Tacikistan da 'Bağımsız Devletler Topluluğu Barış Gücü', 1995 yılında "Bağımsız Devletler Topluluğu Ortak Hava Savunma Sistemi" ve 2000 yılında kurulan 'Bağımsız Devletler Topluluğu Terörle Mücadele Merkezi' gibi önemli girişimlerde bulunmuştur.¹⁴⁴

Rusya'nın ilerleyen süreçte birliğin içerisinde iş birliğinin dışında politikalar yürütmesi Bağımsız Devletler Topluluğu'nun bölgesel bütünleşme aşamasında başarısız sonuçlar almasına neden olmuştur. Kazakistan, Kırgızistan, Belarus ve Rusya 1996 yılı Mart ayında "Avrasya Ekonomi Topluluğu" nu (Eurasec) kurmuştur. Sonrasında Tacikistan da topluluğa katılmıştır.

Belarus ve Rusya'nın aralarında bütünleşme anlaşması imzalamaları sonrasında kurulan "GUAM" da Rusya'nın bölgede güç kaybetmesine neden olmuştur. "GUAM", Rusya Federasyonu'ndan bağımsız olmak isteyen kurucu ülkelerinin Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın adını almıştır. "GUAM" daha sonra ismini "Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü" olarak değiştirmiştir. Baltık ülkeleri de Rusya ile ilişkilerini sonlandırdıktan sonra Estonya, Litvanya ve Letonya 2004 yılında NATO'ya katılmışlardır. Rusya'nın hakimiyetinden çıkarak bağımsız olmak isteyen ülkelerin liderlerinin getirdiği 'renkli devrimler (Gürcistan – Gül Devrimi 2003, Ukrayna-Turuncu Devrim 2004) de Moskova yönetime büyük darbe niteliğinde olmuştur. Moskova yönetimi, Ermenistan, Belarus, Türkmenistan ve Özbekistan ile NATO'ya karşı Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü kurmuştur.¹⁴⁵ "Bağımsız Devletler Topluluğu" Neziha Musaoğlu'na göre; *"Geçici bir tür Rusya usulü Monroe Doktrini çerçevesinde bölgesel güç statüsü ile yetinmenin yolu değil, Rusya'nın uluslararası politikada büyük güç olma yolunda bölgeselleşme yoluyla küreselleşme amaçsallığının gerçekleştirilmesinde stratejik bir seçimin ifadesi olarak algılanmalıdır."*¹⁴⁶

¹⁴⁴Oğan, a.g.e., ss.30-34

¹⁴⁵Jauanny, a.g.e., ss.97-107

¹⁴⁶ Neziha Musaoğlu, *"Putin Rusyası'nın Orta Asya Politikasında 'BDT', Yeni Büyük Oyun"*, Derleyen: Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitapevi, 2011, ss.239-240

Şanghay İş birliği Örgütü ise 1996 yılında Çin, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından üye ülkeler arasında güvenin artırılması, sınır bölgelerin silahsızlandırılması ve iş birliğinin teşvik edilmesi amacıyla “Şanghay Beşlisi” adıyla kurulmuştur.

SSCB'nin yıkımı sonrasında olası bir çatışma ortamının yaşanmaması için 1996 ve 1997 yıllarında Şanghay üyesi ülkeler Moskova'da bir araya gelerek “Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Arttırılması” ve “Sınır Bölgelerinde Askeri Gücün Azaltılması” Anlaşmalarını imzalanmıştır.¹⁴⁷

Şanghay Beşlisi, 15 Temmuz Haziran 2001'de Özbekistan'ın da üye olmasıyla Şanghay İş birliği Örgütüne dönüşmüştür. Örgütün organları ve yaptıkları faaliyetler:

- Devlet Başkanı Konseyi: Devlet Başkanlarının katıldığı en üst düzey karar verme mekanizmasıdır. Düzenli olarak yılda bir kez toplanan konseyde önceden görüşülen konular karara bağlanır.
- Hükümet Başkanları Konseyi: İkinci derece önemli olan alt mekanizmadır. Devlet Başkanlarından 1 ay önce toplanarak bütçelerin onayı ile ekonomik anlaşmaları konuları inceler.
- Temsilciler Konseyi: Örgüte üye ülkelerin iş birliği yaptıkları alanlarda temsilcilerin katıldığı kapsamlı görüşme ve anlaşmaların altyapısının oluşturulmaya çalışıldığı önemli bir organdır.
- Ulusal Koordinatörler Konseyi: ŞİÖ üyesi ülkelerin ulusal koordinatörlerinin katıldığı diğer tüm organları yönlendiren organdır. Yılda üç kez toplanır.
- Bölgesel Anti – terör Ajansı: Sürekli aktif halde bulunan Özbekistan'ın başkentteki Anti-terör şubesidir.¹⁴⁸

11 Eylül sonrası dönemde ise ABD, NATO ve AB'nin, SSCB'nin eski etki alanlarında sürekli genişleme politikaları izlemeleri Rusya Federasyonu'nun tek başına başa çıkamayacağı bir tehdit unsuru halini almıştır. Bu yüzden Rusya Federasyonu için Asya'nın güçlü devletlerinin oluşturduğu bir örgütü desteklemek iyi bir stratejidir. Bu örgüt Rusya Federasyonu ile Çin yönetimi arasında oluşabilecek çatışmaları da engellemektedir. Rusya Federasyonu'nun ŞİÖ' den en büyük beklentisi askeri anlamda iş birliğinin sağlanmasıdır.

¹⁴⁷ŞİÖ: *Uluslararası Örgüt Künyesi*, T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.06.2019)

¹⁴⁸ Mahmut Yardımcıoğlu vd. “*Çok kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İş birliği Örgütü*”, Temmuz,2012 www.resarchgate.net (Erişim Tarihi: 06.06.2019)

Tek kutuplu dünya politikasının engellenerek çok kutuplu dünya düzeni için alternatif kutuplardan düzenin belirleyicilerinden birisi olabilmesi adına oldukça önem arz etmektedir. Bu yüzden de Vladimir Putin, ŞİÖ' nün diğer uluslararası örgütlerden nüfus, doğal kaynaklar ve kapsadığı geniş toprakları sayesinde Batılı ittifaklara karşı ciddi bir aktör olduğunu belirtmiştir.

Ukrayna toprağı olan Kırım'ın 2014 yılında Rusya Federasyonu yönetiminin askeri kuvvetleri tarafından ilhak edilmesi, ŞİÖ içerisinde Eylül 2014 ile Duşanbe zirvesinde görüşülmüştür. Görüşme sonucunda Vladimir Putin'in fikirlerine benzer sonuçlar açıklamışlardır. Duşanbe bildirisi Ukrayna meselesine bir bölüm ayırarak, Ukrayna'ya barış gelmesi için her türlü görüşmelerin destekleneceğı belirtilirken Kırım'ın ilhakından hiç bahsedilmemiştir. Terörle mücadele ve ayrıcalıklara karşı olma misyonu ile kurulan ŞİÖ, Kırım konusunda Rusya Federasyonu'nun çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Rusya Federasyonu ŞİÖ 'den tepki almayarak Ukrayna üzerinde yaptırımlarına devam etmiştir. Donbas' ta yaşanan silahlı çatışmalar devam ederken 24 -29 Ağustos tarihlerinde ŞİÖ en büyük askeri tatbikatını gerçekleştirmiş. Bu tatbikat sonrasında Rusya ve Çin Batı yönetimine karşı yakınlaşma mesajı olarak algılanmıştır.¹⁴⁹

2.3. Vladimir Putin ve Yeni Avrasyacılık İzlemi

Putin'in yeni döneminde Avrasya'da oluşturduğu dış politika, SSCB'de oluşturulmuş olan BDT, Gümrük Birliğı, Avrasya Ekonomik Birliğı (EurAsEc), Kolektif Güvenlik Anlaşması gibi yapıların büyümesine katkı sağlayarak, Ukrayna'nın da bu büyüme içerisinde yer alması için mücadele vermektedir. Enerji kapsamındaki ortaklıklarıyla oldukça yakın ilişkilerinin bulunduğu Fransa, İtalya, Hollanda ve Almanya gibi ülkeler ilk sırada olmak üzere AB ile ilişkilerini geliştirerek NATO, AGİT ve Baltık ülkeleri ile Balkanlar'da iş birliğı ortaklıklarını güçlendirmek Putin'in izlediğı dış politikanın temel unsurlarıdır. Yakın Çevre siyaseti Putin'in politikalarıyla "yumuşak güç" unsurlarını öne koyan öncelikli bir haline gelmiştir.¹⁵⁰

Vladimir Putin'in Yeni Avrasyacılık söylemi onun siyasetinin temel prensiplerinden biridir. Ancak Yeni Avrasyacılık politikaları öncesinde SSCB'nin yıkımından kalan ekonomik ve güvenlik sorunlarını düzenleyerek dış politikadan önce iç yönetimine ağırlık vermiştir. Kosova müdahalesinin getirdiğı sorunlar ülkeyi parçalanma evresine

¹⁴⁹ Hüseyin Oylupınar, "*Rusya Federasyonu'nun Küresel ve Bölgesel Düzeni Anlayışı ve Yaklaşımı Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*", Orion Kitapevi, Ankara, 2017, sa.191-197

¹⁵⁰ Jale Akhundova, "*Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları*", Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015, ss.42-43

getirirken Çeçen bağımsızlık hareketi ciddi bir güvenlik meselesi olmuştur. Çeçen meselesinin kanlı bir şekilde de olsa bastırılması Putin, ekonomiyi masaya yatırarak enerji devi Yukos Şirketi'nin sahibi Khodokovski, medya grubu patronları Gusinski ve Berezovskii, demir-çelik sektörü patronları Bikov ve Jivolo gibi Batı'yla çıkar içerisinde olan zengin iş adamlarını tutuklatarak ya da yurt dışına kaçırarak şirketleri devlet kontrolü altına almıştır.¹⁵¹

Putin, Rusya'nın modern bir devlet olabilmesi için Batılı olması gerektiğine inanmış ve daha az demokratik ama iyi yönetilen bir devlet sistemi öngörmüştür. Batı tarzı yeni sistemler oluşturmuş ve sıkı kontrole tabi tutmuştur. Tataristan ve Başkurdistan gibi devletlerle ilişkilerinde havuç-sopa yöntemini başarıyla uygulamayı becererek Federasyon'a bağlı kalmalarını sağlamıştır.¹⁵² Avrasyacılık, Putin için Rusya Federasyonu'nun hem iç hem de dış politikalarının yönetiminin en önemli etkenidir. Buna bağlı olarak Kazan şehrinin 1000. Kuruluş yıl dönümüne kutlamasında Rusya Federasyonu'nu Avrasya ve Rus İmparatorluğu olarak adlandıran Neo-Avrasyacı Lev Gumilyev'in düşüncelerini desteklemiştir. Putin için Avrasya'nın anlamı "Büyük Rusya"dır.¹⁵³

11 Eylül sonrası ise Putin, Rusya'nın Avrasya'daki etki alanlarını arttırabilmek için öncesinde Çeçenistan ile yaşadığı sorunları aşmak için terörle mücadelede ABD'nin Avrasya ülkelerine yerleşmesine izin verirken yakın çevresi ile sorun yaşadığı bölgelere asgari müdahalede bulunması Rusya'nın arka bahçesi olan Avrasya politikalarında kabul edilemezdir. Çünkü ABD dışında Avrasya'nın jeopolitiği ile ilgilenen dünyanın en büyük ekonomisine sahip Avrupa Birliği de bulunmaktaydı. ABD Avrasya'dan çok uzaktayken AB komşu sınırır. Bölgedeki ABD üslerini kısıtlama politikası izleyen Putin, dış politikasının da merkezine Orta Asya ve Kafkasya'yı alarak buradaki varlığını güçlendirmeyi hedeflemiştir.¹⁵⁴

2.4. Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Avrasya Politikaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD –SSCB arasındaki Soğuk Savaş döneminde komünizmin yayılmasını engellemek için Truman doktrini, Marshall planı, IMF, Dünya Bankası ve NATO gibi kurumlarla ABD, kendi uygun gördüğü politikaları kullanarak

¹⁵¹ Fevzi Uslubaş, "*Putin ile Rusya Jeopolitik*", Sayı:13, Şubat 2005, Yıl:4, ss.54-55

¹⁵² Lilia Shevtsova, "*Vladimir Putin's Political Choice: Towards Bureactatic Authoritarianism, Leading Russia: Putin in Perspective*", Alex Pravda (Ed.), Oxford University Press, London, 2005, ss.228-253

¹⁵³ Yahya Kemal Taştan, "*Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları*", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2012, s.125

¹⁵⁴ Mustafa Peköz, "*Küresel Güçlerin Çatışma Merkezi Asya ve Yükselen Çin*", 2014 İstanbul, Pales Yayıncılık, ss.41-49

liberal pazar ekonomisini elinde tutmak için kendisini uluslararası sistemin uygulayıcısı olarak görmüştür. SSCB'nin yıkımından sonra ise 11 Eylül saldırıları sonrası dönem ABD'nin yeni politikaları için bir dönüm noktası olmuştur. On dokuzuncu yüz yıl jeopolitik bilimci Makinder'in Avrasya coğrafyasını "İç Kenar Kuşak" şeklinde biçimlendirmesi, Spykman'ın Avrasya'yı "Rimland" olarak tanımlaması ve Zbigniew Brzezinski'nin Avrasya için "Büyük Satranç Tahtası" benzetmesi gibi uzlaşılan bütün varsayımlar; *"Dünyaya hâkim olmak için önce Avrasya'ya hâkim olmak gereklidir"* şeklindedir. ABD 11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadelede Afganistan'a, kitle imha silahları bulundurduğu bahanesi ile de Irak'a müdahalede bulunmuştur. Böylece Avrasya'nın nükleer gücü Rusya'yı da kontrol altında tutarak SSCB'nin eski etki alanlarına yeniden müdahale etmesini de önlemiş olacaktır. Avrasya dünyanın en büyük kıtasıdır ve *"küresel üstünlük için mücadelenin sürdürüleceği yerdir"*.¹⁵⁵

Soğuk Savaş'ın sonlarında Amerika için tek kutuplu bir geniş bir alan elde etmiştir. SSCB'nin dağılmaya başladığı dönemde hemen aktif politikalar izlememiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle aktif politikalarına geri dönmüştür. Amerika Kuveyt'in işgaline askeri savunmaya geçmiştir. Kuveyt'e yardım edilmesi ve petrol hattının güvence altına alınması için Birleşmiş Milletlerin onayı ile ABD liderliğinde gerçekleştirilen askeri müdahale ile Irak, Kuveyt'ten çıkarılmıştır. Amerika Kuveyt'e müdahalede diğer ülkelerinde yardımlarını alsa da SSCB'nin dağılması ve sonraki süreçte yalnız politikalar izlemiştir. Büyük güç olma ihtimali olan ülkelerin istikrar sorunları ile yakından ilgilenecek fırsat elde etmelerinin karşısında durmuştur.¹⁵⁶

2.4.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ABD'nin Avrasya Politikası

ABD, liberal düşünce ve demokratik değerlerin savunucusu olarak kendisini tanımlamış ve hegemonyasını Avrasya stratejileri içinde amaç edinmiştir. Zbigniew Brzezinski, ABD'nin Avrasya'da Rusya Federasyonu'nu yalnız bırakacak politikalar yürütmesi gerektiğini savunmuş ve Avrasya'nın ABD için tehlikeli bir bölge olduğunu belirtmiştir. SSCB ve komünizmin çöküşüyle ABD düşmansız kalmış, yeni dünya düzeninde kendisini nasıl tanımlayacağına dair belirsizlikler içinde bulmuştur. Yeni düşman ideolojik olarak karşıt, ırksal ve kültürel açıdan kendisinden farklı, askerî

¹⁵⁵ Nejat Eslen, *'Küresel Güç Mücadelesi'*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2017, ss.40-43

¹⁵⁶ Hasan Koni, *"Amerika'nın Uluslararası Politikası"*, Ekim Yayınları, İstanbul 2007, s.85

açından ise kendi güvenliğini tehdit edebilecek düzeyde olmalıdır. 11 Eylül saldırıları ise ABD'nin arayışına son vererek, Afganistan ile Irak savaşları "terörizm, militan İslam ve terörle mücadele" ABD'nin 21.yüzyıl yeni düşmanı olacaktır. ABD'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra çeşitli nedenlerle Avrasya bölgesine terörü ve ticareti bahane ederek gelecek olması ve askeri üsleri kurması Avrasya'nın geleceğinde bir Atlantik egemenlik ihtimali oluşturacaktır. Avrasya deneyimine sahip Rusya, ABD'nin Avrasya stratejilerinin her daim karşında yer alacaktır. Dünyaya egemen olma yarışı artık Avrasya hegemonyası mücadelesine evrilerek 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, Kosova Savaşı'nda yaptığı gibi Irak müdahalesinde de tek taraflı karar alma yetkisini kendinde görüp, aldığı tek taraflı karar ile stratejik ilişkilerini tartışılır hale getirecek, tek adam iktidarı olma hedeflerini elde etmek için tüm uluslararası hukuk kurallarını yok saymıştır.¹⁵⁷

2.5. ABD-Rusya Federasyonu'nun Avrasya Rekabetinin Nedenleri

Hazar Bölgesi Rusya için jeopolitik ve jeo-ekonomik açıdan oldukça önemli bir konuma sahiptir. SSCB'nin yıkılması ile Hazar Denizi'nde var olan deniz unsurları 1992 yılında yeni ülkeler arasında paylaşılmıştır. ABD'nin, Hazar Bölgesi'ndeki sürekli aktif rol alması Rusya'nın bölgeyi ekonomik ve siyasi açıdan koruma altına almasına sebep olmuştur. Rusya Federasyonu'nun bölgede yeniden gücünü muhafaza etmek adına eski SSCB ilişkileriyle de iş birliği girişimleri içerisinde olmalıdır. Bu iş birliği girişimlerinin en önemlileri ise Ortak Güvenlik Antlaşması Teşkilatı ile Bağımsız Devletler Topluluğu'dur. Rusya yönetimi bölgeye oldukça egemen konumdadır. Rusya'nın gaz tekeli olan Gazprom, Türkmenistan'ın yaklaşık olarak bütün doğalgazını satın alırken, bazı Rus şirketleri de batılı ortaklarıyla arama ve üretim aşamalarında bölgede yer almaktadır. Rusya'nın, Hazar'ın sahip olduğu petroleri ve gazı üzerindeki etkinlikleri devam etmektedir.

¹⁵⁷ Mann Michael, "İktidarın Tarihi", Ç: Ela Deniz, Phonex Yayınları, 2013, Cilt:2, s.10

Hazar Havzası, doğalgaz ve petrol bakımından oldukça zengindir. Bu zenginliği elinde tutan Rusya, Avrupa'da kendisinden başka gaz satan bir devlet bulunmaması konumu ile Avrupa pazarında oldukça önemli ve büyük bir güce sahiptir.¹⁵⁸

Enerji kaynakları bakımından zengin yataklara sahip olması ABD'nin ilgisini Hazar bölgesine odaklanmasına neden olmuştur. ABD'nin Hazar Bölgesi politikasında Washington'un iki stratejisi söz konusudur: Birincisi stratejisi, Hazar Havzası enerjisinin Basra Körfezi'ndeki miktarına alternatif olarak geliştirmek, ikincisi ise Hazar petrol ve gazının Batı'daki pazarlara Rusya ya da İran üzerinden geçmeden ulaşmasını hedeflemektir. Bu hedefi doğrultusunda ABD, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan liderlerini, Türkiye ve Akdeniz ile Hazar bölgesini bağlayan yeni bir boru hattı sistemini onaylamaları için bu devletleri ikna etmede aktif bir yol izlemiştir. ABD, Hazar'ın enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması yönünde kendi stratejilerini uygulayarak kendini bu konuda da haklı görmüştür. Hazar bölgesine egemen olmak isteyen ABD, çok yönlü olarak elde ettiği antlaşmalar ile bu amacına ulaşmak için her türlü politikayı uygulamıştır. Hazar Havzası'nda Enerji uygulamaları antlaşmaları içerisinde, Azerbaycan ve Kazakistan'la imzaladığı ve Hazar Denizi ile ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirebilmesini uygun gören ve Hazar Koruma Programı gibi hava, deniz ve kıyıların karşılıklı kontrolünü sağlayan askeri antlaşmaları vardır.

Barışı korumak ve kriz yönetimi sağlamak nedeniyle yürürlüğe girmiş olan askeri yardım programı "Barış İçin Ortaklık" ABD'nin bölgede aktif politikalar izlemesini kolaylaştırmıştır. 1997 yılında Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova arasında imzalanan, 1999 yılında Özbekistan'ın katılımıyla örgüte dönüşen ve Avrupa ile Asya arasında bir ulaşım koridoru oluşturarak, Hazar petrollerinin güvenliğini sağlamayı hedefleyen "GUAM", ABD tarafından desteklenmektedir. Aynı tarihler içerisinde, bölgede Rusya'nın da varlığıyla ilk kez uluslararası nitelikli bir askeri tatbikat düzenlenmiştir. GUAM aracılığıyla, Rusya'nın eski SSCB coğrafyasında gücünü azaltmak ve yeni kurulan devletlerin bağımsızlıklarını güçlendirmeleri amaçlanmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonraki süreçte bölgeye askerî açıdan yerleşme imkânı bulan ABD, politik ve ekonomik olarak hiç olmadığı kadar bölgede yeniden güçlenmeye başlamıştır. Saldırlardan sonra enerji kaynaklarının taşınmasının yanı sıra, Kafkaslar ve Orta Asya'da güvenliğin devam ettirilmesi ABD'nin bir diğer stratejik hedefi

¹⁵⁸ Örgen Uğurlu, "**Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları**", Örgün Yayın, 2009, s.181

olmuştur. Bu politikalar sayesinde bölge devletleri üzerinde güvenliğe dayalı bir baskı unsuru oluşturularak ve ekonomik çıkarlarını azami seviyeye ulaştırmaktadır.¹⁵⁹

2.5.1. Enerji ve Nakil Hatları Rekabeti

11 Eylül sonrası dönemde yenilenen dünya düzeninden en çok etki gören Avrasya ve Hazar bölgesi olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak'a askeri müdahaleleri ve bölgeyi askerî açıdan NATO ile çevrelemesi enerji – güç dengelerinde değişiklikler meydana getirmiştir. Ancak Rusya, SSCB'nin yıkımından sonra eski nüfus bölgelerinin tamamına etki edemese de gücünü toparlayıp Avrasya ve Hazar coğrafyasında hegemonik gücünü dünyaya kabul ettirmiştir. 11 Eylül sonrasında Orta Asya enerji kaynakları bakımından dünyanın en büyük doğal gaz tedarikçi konumuna ulaşmıştır.¹⁶⁰

ABD müttefiklerinin enerji güvenliğini arttırabilecek konumda Hazar bölgesi için stratejik planlarını uygulamaya koymaktadır. Planları dahilinde de boru hatlarının İran ve Rusya üzerinden geçmemesi için önemli derecede çaba harcamaktadır. 11 Eylül sonrası ABD yönetiminin Afganistan ve Irak müdahaleleri ardından Avrasya coğrafyasında varlığını sağlamlaştırması sayesinde petrol ve gaz rezervlerini kontrol altında tutmayı başarabilmiştir. Bu başarıda ABD'nin stratejik hedeflerine ulaşabilmeye devam etmesi için yarar sağlamıştır.

ABD, 'Nabucco Projesi'ni Rusya'nın projelerine karşılık desteklemiştir. Çünkü Rusya dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerini üretime sahip ve aynı zamanda bu kaynakların en büyük tedarikçisi konumundadır. Bu açıdan ABD yönetimi, doğal gazı kendisine ait olan bir boru hatları aracılığıyla uluslararası pazara taşımak için politikalarına hız vermiştir. Ancak Nabucco kaynaklarının Rusya Federasyonu tarafından satın alınması ABD'nin planlarına ağır bir darbe olmuştur. ABD, Mısır ve Irak doğal gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarmayı uygun görmüştür. ABD politik gücünü yeniden kullanma stratejilerini üreterek süreci lehine çevirebilmeyi her daim başarabilmiştir.¹⁶¹

Doğal gaz ise kapitalist sermayenin en önemli enerji kaynaklarından birisidir. Bunun için güçlü ülkelerin güç dengelerini muhafaza edebilmeleri doğal gaz rezervlerine sahiplik oranları büyük ölçüde olmalıdır. Rusya dünya rezervlerinin 46 trilyon m³ ile %23,8 oranıyla birinci, %17,1 ile İran ikinci, %13,2 ile Katar üçüncü, %4,3 ile de

¹⁵⁹ Fırat Purtaş, "*Hazar Bölgesinde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı*", Derleyen: Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya "*Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*", Platin Yayınları, Ankara, 2005 ss.139-164,

¹⁶⁰Oğan, a.g.e., s.106 – 110

¹⁶¹ Haluk Başçıl, "*Petrol ve Doğal Gaz Komşusu: Türkiye*", İmge Yayıncılık, Ankara, 2014, s.274 – 279

Türkmenistan ve Arabistan dördüncü sıradadır. Hazar denizi ise 6.6 trilyon m3 doğal gaz rezervlerine sahiptir. En çok doğal gaz üreten ve tüketen ABD ise, yaklaşık olarak %3,6'lık bir orana sahiptir. Avrasya ve Hazar bölgesinde üretilen doğal gazın %60'lık değeri pazar payı olarak satışa sunulmaktadır. ABD ve Rusya doğal gaz üretiminde dünya pazarında ilk sırada yer alırken Rusya ihracatçı, ABD ise tüketici pozisyonundadır. Çünkü ABD ürettiği gazı kendi iç tüketimine de harcarken, Rusya uluslararası pazara satmaktadır.

Enerji rezervlerine sahip olan güç, uluslararası ilişkilerde küresel gücü de elinde bulundurmuş saymaktadır. Bu açıdan Rusya kendisini önemli bir çıkar sahası olarak görmektedir. AB ülkeleri enerji kaynaklarının büyük bir bölümünü Rusya'dan telafi ettikleri için Rusya ile olan ilişkilerinde daha ılımlı politikalar izlemektedirler. Enerji rezervlerini elinde bulunduran güç adına "diplomatik bir silah" konumundadır. Rusya, AB'nin enerji konusunda bağımlılığını ABD'ye karşı politik strateji çerçevesinde kullanabilmeyi başarmıştır.¹⁶²

2.5.2. Hazar Bölgesi Hidrokarbonları ve Rezervleri

Hazar Bölgesi olarak adlandırabileceğimiz Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı içine alan Kafkaslar bölgesi ile Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ı içine alan Orta Asya Devletleri, dünya coğrafyası içinde enerji kaynakları ve dolayısıyla ticari açıdan çok önemli rollere sahiptirler. Böylesine hareketli bir coğrafyanın enerji alanında dış dünyaya açılımında, Türkiye de önemli bir kapı konumundadır.¹⁶³ Hazar denizi enerji kaynaklarının üretimi ve ticari yapısı 19. yüzyılın ikinci yarısında bölgeye gelen uluslararası petrol şirketlerinin girişimleri sonucu gerçekleşmiştir. En önemli katkılar iki şirket tarafından hayata geçirilmiştir. Nobel şirketi ilk modern petrol rafinerisini kurmuş, petrol taşıma tankerleri imal etmiş, ilk petrol boru hattı sistemini oluşturmuştur.

Rothschild şirketi de petrolün taşınma ve pazarlanması alanlarında önemli yatırımlar yaparak Hazar denizi petrolünün gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. 20. yüzyılın başlarında, aralarında Hollanda'nın Shell şirketinin bulunduğu başka uluslararası petrol şirketleri de bölgeye gelerek petrolle ilgili önemli yatırımlar yapmışlardır. 1917 yılında Bolşevik hükümeti işbaşına geldiğinde, Rusya çoğunluğu Hazar denizi bölgesinde olmak üzere, 28 petrol ve doğal gaz kaynağına sahiptir.

¹⁶² Mustafa Peköz, "*Küresel Güçlerin Çatışma Merkezi Asya ve Yükselen Çin*", Pales Yayıncılık, 2014, ss.322 -329

¹⁶³ Metin Meftun, "*Politik ve Bölgesel Güç Hazar*", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.217

Devrimci hükümet bütün özel mülkiyeti devletleştirerek, pratikte Hazar denizi petrollerini dış dünyaya (uluslararası şirketlere) kapatmıştır. 1918-1921 yılları arasındaki ve sonunda başarısızlıkla sonuçlanan bazı teşebbüsler hariç, uluslararası şirketler bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. O tarihten itibaren bölgenin petrol ve doğal gaz kaynakları tamamıyla Sovyet hükümetinin kontrolü altında gelişmesi devam etmiştir.¹⁶⁴ Hazar havzasında petrol ve doğal gazın bulunmasından ziyade buradaki enerji kaynaklarının işletilmesi ile ilgili çeşitli zorluklar söz konusudur. Bu zorluklar:

1. Hazar Denizi'nin hidrokarbon potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi için izlenen politikaların ülkeler nezdinde yol açtığı mücadele ve bu mücadelenin yeni oluşumlar meydana getirmesi.
2. Hazar Denizi'nin hukuki statüsü konusundaki anlaşmazlıklar ve ülkeler arsındaki Hazar denizi paylaşımının yol açtığı çekişme.
3. En uygun maliyete sahip ve en güvenli güzergâhlardan geçecek boru hatları üzerinde yaşanan küresel rekabet.

Hazar pek çok gölün aksine beş kıyıdaş ülkeye (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan) sahip bir su topluluğudur. Deniz ve okyanuslarla direkt bağlantısı yokmuş gibi gözükse dahi başta Volga olmak üzere diğer nehir ve kanalların kullanılması durumunda Karadeniz ve Baltık denizine ulaşmak mümkündür.¹⁶⁵

Hazar havzası, zengin rezervleriyle ve bölgedeki enerji kaynaklarını alıcı ülkelere ulaştırılmada boru hatları güzergâhları konumuyla dünyadaki önemli güç odakları arasında büyük mücadelelere sahne olmaktadır. Bu havza Rusya, Çin ve Batı ülkelerinden kaynaklanacak çeşitli tehditleri bertaraf edebilecek bir güvenlik alanı olarak değerlendirilmektedir. Batılı ülkeler ve Rusya için Çin'den, Çin için Rusya ve Batılı ülkelerden gelebilecek tehditlere karşı bir güvenlik sahası konumundaki havza, dünya güçlerinin üzerinde hâkimiyet kurmaya çalıştığı bir bölge olması sebebiyle de çevresinin tehdidi altındadır. Hazar Havzasında yaşanan enerji odaklı rekabete Rusya, İran, Türkiye, ABD doğrudan müdahil olmaktadır. Rusya bölgede güçlü bir ülke ve aynı zamanda önemli bir pazardır.

¹⁶⁴ Bülent Gökay, "**Petrol Faktörü: Amerika'nın Afganistan Savaşının Ekonomik Boyutu**", Kürkçügül M. Sahibini Arayan Barış, Everest Yayınları, İstanbul, ss.164-177.

¹⁶⁵ Mert Bilgin, "**Hazarda Son Darbe**", IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, s.122

İran bölgeye komşu bir ülke olduğu gibi tarihsel ve kültürel bir bağla buraya bağlıdır. Gelişen ve büyüyen ekonomisiyle enerji talebi her geçen gün artan Çin, bölgedeki siyasi ve ekonomik oluşumlardan etkilendiğinden bölge ile ilgili politikalar izlemektedir. Havzadaki zengin hidrokarbon rezervleri enerji dağıtımında boru hatları güzergâhları ve bu konuda yapılan projeler uluslararası arenada ülkeler arasındaki rekabeti arttırmaktadır. Hazar havzasının jeopolitik rekabet alanı olması bölge üzerindeki politikalarda önemli bir yer tutmaktadır. ABD ve Rusya bölge üzerinde hâkimiyet kurma yarışı içindedir. ABD'nin yönünü Hazar havzası ve Orta Asya'ya dönmesi, bu rekabet alanında büyük bir güç elde etmesi, çıkarlarını koruma açısından büyük bir önem taşımaktadır. ABD, bölgede meydana gelecek enerji yapılanmasında etkin bir biçimde rol almak ve söz sahibi olmak gayretindedir. Bu durum ABD'nin enerji stratejisi için oldukça hayati öneme sahiptir. Aynı zamanda Türkiye, bölgeyle olan tarihi ve kültürel bağı sebebiyle, petrol ve doğal gaz ulaşım hatları üzerinde etkin bir rol oynamak için çeşitli projeleri hayata geçirebilme gayretindedir. Türkiye, havzadaki enerji kaynaklarını dünya piyasalarına iletmede sahip olduğu avantajlı coğrafi konumu sebebiyle, jeopolitik ve jeostratejik bir rol üstlenmektedir. Bölgede önemli projelerde yer almak isteyen Rusya, ABD, Türkiye, İran arasında büyük bir yarış vardır. Bu durum zaman zaman bu ülkeleri yakınlaştırmakta zaman zaman da birbirlerine rakip haline getirmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Muazzez Harunoğulları, "**Jeopolitik Rekabet Alanı: Hazar Havzası ve Türkiye**", TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ekim 2016, Ankara, ss.13-13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI DEĞİŞEN ULUSLARARASI SİSTEM VE AVRASYA

SSCB'nin yıkılışından sonra 11 Eylül 2001 tarihine kadar dünya, politika ve siyaset tarihinde 11 Eylül terör saldırıları benzerinde bir saldırı yaşanmamıştır. 11 Eylül sabahı Boston'dan havalanan 11 sefer sayılı American Airlines'in uçağı saat 08:45'te Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çarpmıştır.¹⁶⁷

İlk uçağın çarpmasından on sekiz dakika sonra saat 09:03'de Boston'dan havalanan ikinci uçağın da 156 yolcusu ile Dünya Ticaret Merkezi'nin güney kulesine kamikaze dalış yapması son yarım saat içinde yaşananların bilinçli bir intihar eylemi olduğunu gözler önüne sermiştir. Hemen ardından Washington Dulles Havaalanı'ndan kalkan yetmiş yedi sefer sayılı yolcu uçağı 09:49'da ABD Millî Savunma Bakanlığı'nın ünlü Pentagon binasına dalış yapmıştır.¹⁶⁸

United Havayolları'ndan kaçırıldığı tespit edilen doksan üç sefer sayılı uçakta içindeki teröristler tarafından Pensilvanya'nın Shanksville kentine düşürülmüştür. Terör saldırılarından hayatını yitirenlerin sayısı iki bin yedi yüz elli üç kişi olarak açıklanmış ancak bu kişilerin sadece bin altı yüz kırk ikisinin kimliği teşhis edilebilmiştir.

¹⁶⁷Remzi Gökdağ, "*Amerikan Medyasında 11 Eylül*", E-yayınlar, İstanbul, 2001, s.20

¹⁶⁸Gökdağ, a.g.e., s.20

Resim-3 Dünyanın Ticaret Merkezine gerçekleştirilen terör saldırıları (11 Eylül 2001)¹⁶⁹

Olay yerinde bulunan yirmi iki bin parça insan kalıntısı defalarca testten geçirilse dahi bin yüz kişi hala kayıp bulunmaktadır.¹⁷⁰ ABD tarihinin en ağır terör saldırısını yaşarken, Pentagon, Dünya Ticaret Merkezi ve Beyaz Saray'a yapılan saldırılar sonrasında ABD halkı da terör kavramını ve güvenlik kaygısını derinden hissetmiştir. "Terörle Mücadele" ABD için artık ulusal güvenlik stratejisinin birinci maddesi haline gelmiştir. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Dünya Devletleri terörle mücadele için ABD'nin yanında yer almıştır. "Ulusal Güvenlik" kavramından sonra "İç Güvenlik" kavramı, ABD'nin, ABD ve ABD halkının terör saldırılarına karşı çaba göstereceği yeni söylemi olmuştur.

"Ulusal Güvenlik" kavramı ile "İç Güvenlik" kavramları birbirinden farklıdır. Ulusal Güvenlik kavramı, devletin varlığını, güvenliğini sağlamak amacıyla aldığı tedbirlerle uluslararası alanla ilgilenmekteyken, İç Güvenlik kavramı, ülke sınırları içerisinde düşmana karşı yurt savunmasına ait bir kavram olarak kullanılmaktadır.¹⁷¹ 11 Eylül saldırıları, uluslararası düzende bir incinme noktası oluşturması nedeniyle literatüre 11 Eylül saldırıları sonrası dönem şeklinde girmiştir.¹⁷²

¹⁶⁹ Steven James Silva, <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (Erişim Tarihi:29.08.2019)

¹⁷⁰ <http://www.takvim.com.tr/galeri/dunya> (Erişim Tarihi: 16.06.2019)

¹⁷¹ Chris Seiple, *The New Protracted Conflict: Homeland Security Concepts and Strategy*, *Orbis Spring*, 2002, Volume: 46, Number:2, ss.259-273.

¹⁷² Deniz Tören, "11 Eylül Saldırıları, Sistemdeki Dönüşümler ve Türk Dış Politikası", TÜİÇ Akademi, <http://www.tuicakademi.org/11-eylul-saldirilari-sistemdeki-donusumler-ve-turk-dis-politikasi/> (Erişim Tarihi:14.06.2019)

11 Eylül Saldırıları sonucunda ulus devlet sistemi güç kazanırken Vestfalya devlet sisteminin uluslararası ilişkiler disiplininde yeniden biçimlendirilmesi gerektiğini de göstermiştir. 11 Eylül saldırılarında ne tür silahların kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir. ABD, 11 Eylül sonrasında savaş ilan ederek, El-Kaide'nin beklediği gibi davranmıştır.¹⁷³ 11 Eylül saldırıları sadece stratejik bir planlama değil, aynı zamanda dikkatle hazırlanmış özel bir operasyondur. Usame Bin Ladin'in amacı ABD'nin kendisini göz ardı edemeyeceği bir eylem yaparak ABD'ye istediklerini yaptırabileceği düşüncesi ile ABD'nin, en yeni teknoloji ürünü silahlarla İslam dünyasına saldırmasını sağlamaktır. Bin Ladin, ABD İslam dünyasına saldırırsa, istediği başkaldırının gerçekleşeceğine inanmaktadır. Bin Ladin saldırılardaki payı yüzünden Arap dünyasının büyük bir çoğunluğu tarafından kınanmıştır. Bin Ladin, Cihat harekâtı içerisinde saygı gören bir sembol iken, El-Kaide'nin önemli bir figürü sayılmamaktadır. Arap Baharının yaşandığı günlerden ölümüne kadar uzunca bir süre Bin Ladin, sönmeye yüz tutmuş bir varlık olarak yaşamını sürdürmüştür.¹⁷⁴ ABD ise 11 Eylül sonrasında bir taraftan terörle mücadeleyi bahane ederek istikrar ve barışı sağlama söylemleriyle askeri müdahalelerde bulunmuş, diğer bir taraftan Avrasya'nın Rus/Sovyet egemenliğine yeniden geçmesini önlemek için politikalar üretmeye başlamıştır. ABD'nin bölgedeki çıkarları ve küresel "teröre karşı savaş" söylemi Avrasya'daki çıkarlarıyla uyum sağlamıştır.¹⁷⁵

3.1. 11 Eylül Sonrası Avrasya

Dönemim Amerikan başkanı G.W. Bush yönetiminin tek kutupluluğu devam ettirmek için izlediği politikalar, Putin'i askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan yeni politikalar belirlemesi mecburiyetinde bırakmıştır. NATO'nun BM kararlarına uymadan ABD politikaları doğrultusunda sürekli genişlemesi Rusya'nın ABD ile olan ilişkilerini zayıflatmıştır. AB'nin eski Varşova Paktı üyesi ülkeleri üyeliğine kabul etmesi Rusya'nın Orta ve Doğu Avrupa'daki ekonomik ve siyasi menfaatlerine zarar vermiştir.¹⁷⁶

Rusya, ABD ile iş birliğine yanaşmıştır. Fakat ABD'nin yeni bir balistik füze savunma programı hazırlanması, Rusya'nın itirazına rağmen Irak'a müdahale edilmesi, 2003'te Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da ve 2005 yılında Kırgızistan'da devrim girişimlerinde muhaliflere destek vermesiyle, Putin yeniden Primakov Doktrini'ne dönme kararı

¹⁷³ George Friedman, '*Amerika'nın Gizli Savaşı*', Ç: Günsel Enver, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2014, s.129.

¹⁷⁴ Noam Chomsky, "*Geleceği Kurgulamak*", Ç: Gökhan Fırat, İnkilap Kitapevi, İstanbul, 2016, s.252

¹⁷⁵ Kemal Kirişçi, '*Türk Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya*', Avrasya Dosyası, 6.(2), 2000, s.68-90

¹⁷⁶ Hasan Kanbolat vd, '*NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor?*', Stratejik Analiz, Cilt:4, No:39, Temmuz 2004, s.54

almıştır.¹⁷⁷

11 Eylül saldırılarında Putin, Orta Doğu ve Asya'daki İslami terör tehdidi karşısında ABD'nin, Moskova'ya daha çok ihtiyacı olacağına, değerinin daha çok anlaşılacağına inanarak terörle mücadelede de ABD'nin yanında yer almıştır. Ancak ABD'nin Irak'a müdahalesi ve Avrasyacı Rusya'nın "yakın çevresi" olarak gördüğü Güney Kafkasya ve Orta Asya'daki girişimleri Rusya ile ABD arasındaki dengeleri yeniden alt üst etmiştir.¹⁷⁸

11 Eylül terör saldırıları sonrasında Rusya Federasyonu yönetimi terörle mücadelede ekonomik, siyasi ve askeri nedenlerle NATO ile iş birliği içinde olma kararı almıştır. Bu karar gereğince; "Teröre karşı mücadelede iş birliği içerisinde olunarak NATO ile Rusya birlikte hareket edecek,

- Kitle imha silahları karşılıklı azaltılacak
- NATO tarafından yürütülen 'insani yardım operasyonlarına' Rusya'da katılabilecek
- Rusya, NATO'nun her türlü gündem tartışmalarına katılabilecek ve karar aşamasında görüşlerini açıkça dile getirebilecek
- Rusya güvenlik konularında NATO ile eşit haklara sahip olabilmeli ve konseydeki yerini almalı
- NATO'nun antlaşmasının 5. Maddesi olan 'üye ülkelerden herhangi birine yapılacak saldırı tüm NATO üyesi ülkeler için yapılmış sayılacaktır' maddesi Rusya için geçerli olmayacak
- Rusya – NATO Konseyi, NATO yerine geçemeyecek ve Rusya, NATO'nun kararlarını veto edebilecektir"

Böylece Putin, NATO'nun karar verme mercilerinin içinde bulunarak ulusal menfaatlerini koruma yolunu bulmuştur. Putin'in NATO'ya girmeden uluslararası terörizm ile mücadeleye destek vermesi siyasal ve ekonomik açıdan stratejisinin gerekliliğidir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Primakov Doktrini: Rusya-Çin-Hindistan'ın stratejik üçgen olarak değerlendirilmesi, Mark Katz, *Primakov Redux? Putin's Pursuit of "Multipolarism" in Asia Demokratizatsiya*, Vol.14, Issue 1, Winter 2006, s.144-152

¹⁷⁸ Fatih Akgül, "*Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık*", IQ Kültür ve Sanat Yayınları, Mart 2009, s.79

¹⁷⁹ Erol Bilbilik, "*Kıskaç Harekatı*", Profil Yayıncılık, 2008, İstanbul, s.43-49

3.1.1. 11 Eylül Sonrası ABD'nin Dış Politikası

ABD, Amerikan gücünü küresel bir güç olmak için kullanmakta, bu amacına varmak içinde her yolu denemektedir.¹⁸⁰ Dönemin Amerikan Başkanı G. W. Bush, dünyaya istikrar ve barışı getirme söylemlerinin, ABD'nin milli güvenliğine ve hürriyetine fayda sağlayacağını iddia etmiştir.¹⁸¹

Amerikan başkanı G. W. Bush tarafından açıklanan Bush Doktrini, kitle imha silahlarına sahip oldukları için güvenlik tehdidi olarak görülen ülkelere karşı ABD'nin askeri eyleme geçme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. ABD'nin bu tavrını küstahça bulan bazı kuruluşlarda ABD'nin, ABD politikalarına tehdit oluşturacak hareketler içerisinde olmasını eleştirmektedir. Bush doktrini iki aşamada incelenirse ilkinde *“teröristlere yataklık edenler teröristler kadar suçludur”* söylemi, ikincisinde ise kendi ulusal güvenliğini garanti altına almak için güç kullanmakta sınırsız bir yetkiyi kendisinde görmesidir. Henry Kissinger, *“Westphalia sisteminin uluslararası ilişkilerde altını oyduğunu”* belirterek doktrinin sadece ABD'nin tekelinde olabileceğini savunmuştur.

11 Eylül saldırıları ile ABD, dış politikası ve ulusal güvenlik stratejisini “Bush Doktrini” olarak bilinen “preemption” (ön alma), ve “prevention” (önleme) stratejileri üzerine inşa etmiştir.¹⁸²

Küreselleşme süreciyle global boyuta gelen ABD 11 Eylül sonrası dönemde gücünü göstermesinin zamanıdır.

Küresel mali sermayenin serbest dolaşımının önünde engel olmaları, kitle imha silahlarını elde etme çabaları ve Washington'un enerji yatakları üzerindeki hakimiyetini engelleyecek konumda bulunmaları¹⁸³ gereği George W.Bush, Bush Doktrini'nde İran, Irak ve K.Kore'yi “Axis of Evil” (Şer Üçgeni) ilan etmiştir.¹⁸⁴

¹⁸⁰ [http:// www.abdullahozkan.com](http://www.abdullahozkan.com). (Erişim Tarihi: 02.06.2019) s.8

¹⁸¹ Zaman Gazetesi, 22 Ocak 2001 (Erişim Tarihi: 02.06.2019)

¹⁸² Ahmet Cural, *‘Bush Doktrini ve Askeri gücün Ön Alıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması’*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.115

¹⁸³ Kemal Çiftçi, *‘Soğuk Savaş Sonrası ABD Rızaya Dayalı Hegemonya’dan İmparatorluk Düzenine’*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, 2019, s.10

¹⁸⁴ Şule Şahin, *‘11 Eylül 2001 Sonrasında ABD'nin Ortadoğu Politikası’*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

3.1.2. 11 Eylül Sonrası Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası

Rusya, ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan'ı işgal etmesini destekleyerek, eski SSCB alanında güç kaybetmesine rağmen ABD'nin bölgede üsler açmasına izin vermiştir. Moskova yönetimi terörle mücadelede Washington yönetiminin en önemli destekçisi olmuştur.¹⁸⁵ Ancak ABD'nin, Avrasya'daki politikaları kontrol edilemez bir hal almıştır. Putin, duyduğu rahatsızlığı ABD'nin Irak'a askeri müdahalesine destek vermeyerek göstermiştir.¹⁸⁶

Putin NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında varlığını yeniden icra ederek üye sayısını sürekli arttırıp, büyüme politikası izlemesini aksi bir unsur olarak görmektedir.

Putin'e göre NATO'nun Avrupa'da güvenliğin sağlanması gibi bir niyeti yoktur. Bu doğrultuda Putin için askeri güç kullanımına dair karar alınması konusunda BM Örgütü yerine NATO'nun ya da AB'nin konulmak istenmesi açıklanamaz bir durumdadır. Rusya, bugün Putin ile birlikte ABD'nin sistemde tek egemen güç konumunda olmasına karşı gelmekte ve çok kutuplu bir sistemin oluşturulması gerektiği fikrini beyan etmektedir. Dolayısıyla Rusya, Putin ile birlikte SSCB yıkımı sonrasındaki etki alanlarında aktif politikalarına geri dönmüştür.¹⁸⁷

Putin, Rusya'nın Avrasya'daki etki alanlarını arttırabilmek için öncesinde Çeçenistan ile yaşadığı sorunları aşmak için terörle mücadelede ABD'nin Avrasya devletlerine yerleşmesine izin vermiştir. Fakat yakın çevresi ile sorun yaşadığı bölgelere asgari müdahalede bulunması Rusya'nın arka bahçesi olan Avrasya politikalarında kabul edilemez bir durumdur. Çünkü ABD dışında Avrasya'nın jeopolitiği ile ilgilenen dünyanın en büyük ekonomisine sahip Avrupa Birliği de bulunmaktadır. ABD Avrasya'dan çok uzaktayken AB komşu sınıridir. Bölgedeki ABD üslerini kısıtlama politikası izleyen Putin, dış politikasının da merkezine Orta Asya ve Kafkasya'yı alarak buradaki varlığını güçlendirme niyetindedir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Kamer Kasım, "**Terörle Mücadelede Bölgesel İş birliği**", USAK Stratejik Gündem, 16 Kasım, 2007

¹⁸⁶ Çağrı Erhan, "**ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları**", Küresel Politikada Derleyen: Mustafa Aydın, Orta Asya, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s.7

¹⁸⁷ Pınar Özden CANKARA vd. "**ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları**", Derleyen: Mustafa Aydın, Küresel Politikada Orta Asya, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s. 37. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2007, Sayı: 15, s.93-212

¹⁸⁸ Mustafa Peköz, "**Küresel Güçlerin Çatışma Merkezi Asya ve Yükselen Çin**", Pales Yayıncılık ,2014, İstanbul, s,41-49

3.2. Afganistan Rekabeti

Soğuk Savaş döneminde 1980-1989 yılları arasında SSCB tarafından işgal edilen Afganistan, iç çatışmalara maruz kalmış, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesiyle El-Kaide hakimiyet alanını oluşturarak Rus destekli hükümeti yıkmayı başarmıştır. 1996 yılında ise ABD'ye savaş ilanında bulunmuştur. Sovyet işgali boyunca El Kaide'yi destekleyen ABD, El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in kontrolden çıkması sonucu 11 Eylül saldırılarına maruz kalmıştır.

12 Eylül 2001 yılında BMGK toplanarak 1368 sayılı kararı onaylamıştır. Bu karar ile NATO Anlaşmasının 5.maddesinin yani ortak güvenlik maddesinin uygulanacağı açıklanmıştır. NATO ilk kez 5. Maddeyi uygulama sahası bulmuştur.¹⁸⁹ 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve İngiltere "Operation Enduring Freedom" Sonsuz Özgürlük Operasyonu (OEF) sürecine girmiştir. ABD ve İngiliz Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçakların, El-Kaide ve Taliban'a yönelik bombardımanları ile ilk saldırılar başlamıştır.¹⁹⁰ Afganistan müdahalesi sırasında ABD'ye İngiltere'nin yanında, Rusya, Çin ve Türkiye'de destek vermiş, İtalya, Kanada, Almanya, Hollanda, Suudi Arabistan, Katar, Çek Cumhuriyeti, Gürcistan, Yeni Zelanda, Umman, Filipinler, Özbekistan ve Tacikistan gibi ülkelerde askeri destek verebileceklerini belirtmişlerdir. ABD ve destek güçleri yaptıkları müdahaleler sonucunda Taliban Rejimini yıkmayı başararak ülkenin yeniden yapılanma sürecini başlatmışlardır.¹⁹¹ Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde ABD, askeri anlamda ülkedeki varlığına devam etmiştir. BM tarafından gönderilen NATO'ya bağlı ISAF (International Security Assistance Force)'in liderliğini üstlenmiş ancak 2004 yılı Aralık ayında ISAF'ın görevine son verilmesiyle güvenlik sorumluluğu Afgan Savunma ve Güvenlik Güçleri (ANDSF)'ne devredilmiştir. Afganistan'ın yeni anayasası ile halk tarafından seçilmiş olan Cumhurbaşkanı, iki Cumhurbaşkanı başkan yardımcısı ve iki meclisli bağımsız bir yargıya sahip başkanlık sistemi oluşturulmuştur.¹⁹² G. W. Bush döneminde ABD, Afganistan politikalarından uluslararası devletlerin desteğini alarak etkinliğini korumuş, İngiltere önderliğinde Bonn anlaşması doğrultusunda ISAF yönetimini NATO'ya devretmiştir.¹⁹³

¹⁸⁹ Metin Sever vd., "Düşmanını Arayan Savaş" Everest Yayınları, 2001, s.117-119

¹⁹⁰ "Ekaterina Stephnova, *Separately Together: U.S. and Russian Approaches To Political Settlement in Afghanistan*", CSIS Ponars Policy Memo, Nu.230, 25 October 2002, p.3

¹⁹¹ Dicle Sasaoğlu, "NATO Mücadalesi ve Sonrasında Afganistan", BİLGESAM Analiz, Orta Asya, No: 1176, 8 Ocak 2014, s.2

¹⁹² J. Alexander Their, "The Making of Constitution in Afghanistan", New York Law School, 2006, Volume 51, p.574

¹⁹³ Halil Önal, "ABD'nin Afganistan Politikasının Aşamaları: Bölgesel Bir Analiz, Uluslararası Hukuk ve Politika", 2010, Cilt 6, Sayı 23

3.2.1. SSCB'nin Afganistan'ı İşgali

SSCB'nin Afganistan üzerindeki politikaları 1809 yılında Afganistan'ın İngilizler ile dostluk antlaşmaları imzalamalarından sonra "üç Afgan İngiliz" savaşı ile başlamıştır. 1809 yılı ile Afganistan, İngilizler ile Rusların "odak noktası" haline gelmişti. İngiliz-Afgan savaşının Afganistan tarafından kazanılmasında Ruslar büyük ölçüde rol sahibidir. 1919 yılında İngilizlerin Afganistan'dan çekilmesi üzerine Ruslara büyük bir fırsat sunmuştur. SSCB başkanı Brejnev, 1963 yılında Afganistan'a yaptığı ziyarette bölgenin işgali için on yıllık plan yapmıştır. 1973 yılında ise Rusya'da ikamet eden dönemin kralının amcasının oğlu Muhammed Davud ilk cumhurbaşkanı yapılarak Afganistan, Ruslar tarafından işgal edilmeye başlamıştır.¹⁹⁴

Afganistan-Sovyet Savaşı, Sovyetlerin yüz binin üzerindeki askeri kuvvetlerinin Afgan mücahitleri ile çatışmasıyla başlamıştır. Afgan mücahitlerinin ABD'den aldıkları destek sayesinde ülkenin her yerinde başlattıkları isyanlar Sovyet yönetimi bastırarak kontrolleri altına alabilmeleri için geliştirdikleri stratejiler isyanları bastırmayı başarmıştır. 1982 yılında iki milyon sekiz yüz bin Afgan sığınmacı Pakistan'a sığınma talebinde bulunurken bir buçuk milyon sığınmacı İran'a sığınmıştır. Mücahitler ise Sovyetler tarafından omuzdan ateşlemeli uçaksavar füzeler ile Sovyet hava gücünü etkisiz hale getirebilmeyi başarmışlardır. Mücahitler savaş sürecinde koordine olamadıkları için bölünmüşlerdir. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali on beş milyon insanın ölümüne ve yaralanmasına neden olmuştur. 1988 yılında ABD, Afganistan ve Pakistan arasında yapılan antlaşma sonrasında Sovyet güçleri bölgeden çekilmiştir.¹⁹⁵

3.2.2. ABD'nin Afganistan'ı İşgali

ABD'nin Afganistan politikası, SSCB'nin Afganistan'ı işgaline kadar olan süre, SSCB'nin Afganistan işgali sonrası süreç ve 11 Eylül sonrası dönemden oluşmaktadır. ABD'nin Afganistan'a yönelik olarak SSCB'nin bölgeyi işgal edene kadar bir izlenimi yoktur. Muhammed Davut Hükümeti'nin kendisinden askeri ve ekonomik yardım isteğine bile duyarsız kalmıştır. Afganistan bu süreçten sonra yönünü SSCB'ye çevirmiştir. 1950'li yıllarda Afgan mücahitlerine sağladığı silah yardımlarında yaptığı yanlışın farkına varmıştır. Afganistan'ın Avrasya

¹⁹⁴ İzzetullah Zeki, "*Afganistan'da Hakimiyet Mücadelesi DOĞU ve BATI Çatışması 1809-2019*", Çizgi Kitapevi, Ağustos 2019, ss.77-78

¹⁹⁵ "*Soviet invasion of Afghanistan*", <https://www.britannica.com/event/Soviet-invasion-of-Afghanistan> (Erişim Tarihi: 23.08.2019)

coğrafyasındaki stratejik konumu süreç içerisinde dikkatini çeken ABD, Afganistan için yeni politikalar belirlemiştir;

- Afganistan'ın toprak bütünlüğü sağlanarak bağımsızlığı korunacaktır.
- Afgan halkının istekleri doğrultusunda siyasi ve ekonomik sistemler oluşturulacaktır.
- Afganistan SSCB'nin kurtarılmalıdır.
- Afganistan'ın İran ve Pakistan ile iyi ilişkiler geliştirmesine yardımcı olunacaktır.¹⁹⁶

SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden sonra ABD için en önemli konu Afganistan'daki düzenin sağlanıp Türkmenistan petrolünün Afganistan-Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na nakil edilmesidir. Bunun içinde Pakistan'da Taliban rejimi desteklenerek iktidara gelmesinde büyük katkı sağlanmıştır. ABD'nin desteği ile büyüyen Taliban rejimi Afrika'daki Kenya ve Tanzanya ABD Büyükelçiliklerini bombalayan Usame Bin Ladin'i desteklemesi üzerine Amerika'daki feminist gruplar Taliban için protestolar gerçekleştirmiş ve dönemim iktidarında bulunan Amerikan başkanı Bill Clinton, Usame Bin Ladin'in Afganistan'da bulunan kamplarını bombalatmıştır. Bu süreç sonrasında ABD, tüm politikaları Usame Bin Ladin üzerinden belirlemiştir. Afganistan üzerinde yine yanlış politikalar belirleyen Amerika yaşadığı 11 Eylül saldırıları sonrası daha iyi anlamıştır.¹⁹⁷ Bu süreç sonrasında Amerika ilk olarak Afganistan yönetimini sorumlu tutmuştur. El Kaide teröristlerinin Afganistan bölgesinde ele geçirilmesi üzerine yönetimin devrilmesi koşulunu şart koşmuştur. "Teröristlerin teslim edilmesi" yerine Afganistan yönetiminin devrilmesinden taraf saldırgan politikalar izlemiştir. İngiltere ve SSCB'nin işgal etmek istediği dağlık arazi bölgeyi bu kez kendisi işgal edecektir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Mehmet Akkurt, "**Afganistan Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, Şubat 2005, İstanbul, ss.-153-154-155

¹⁹⁷Akkurt, a.g.e., ss.158-159

¹⁹⁸ Steven W. Hook vd., "**Amerikan Dış Politikası**", Ç: Özge Zihinoğlu, İnkilap Kitapevi, 2018, İstanbul, s.292

Resim-4 Afganistan'ı bombalayan B-52 Uçağı¹⁹⁹

ABD, İngiltere ile birlikte Taliban rejimine yönelik askeri müdahale için operasyon başlatmıştır. Kanada, Avustralya, Almanya ve Fransa'da "terörle mücadele" konusunda ABD'nin yanında yer aldıklarını açıklamışlardır. El Kaide lideri Usame Bin Ladin, Kabil'in güneydoğusundaki Tora Bora mağarasına kadar takip edilse de yakalanamamıştır. Kasım 2001 de Afganistan'ın başkenti Kabil yönetiminin yıkılması üzerine BM, Kuzey ittifakından taraf eski kralı temsil eden bir grubu Almanya'nın Bonn şehrinde bulunan ve adını aynı bölgeden alan Bonn konferansına davet etmiştir. BMGK ile Bonn Anlaşması imzalanmış ve anlaşmaya göre Kabil'deki istikrarın sağlanması için "uluslararası barış koruma gücü" ISAF oluşturulmuştur.²⁰⁰

ABD'nin desteği ile Afganistan'ın başkenti Kuzey İttifak'ı tarafından kontrol altına alınmıştır (Kasım 2001). Taliban yönetiminin Kabil'den çıkarılmasına rağmen Afganistan bugün birçok terör örgütüne ev sahipliği yapmaktadır. Usame Bin Ladin, Afganistan savaşından on yıl sonra Pakistan'da ölü olarak ele geçirilmiştir. 2014 yılının sonuna kadar İngiltere Afganistan'daki varlığını Afganistan'ın ulus devlet olabilmesi için sürdürmüştür.²⁰¹

¹⁹⁹Ralph Hallmon, www.cfr.org (Erişim Tarihi:29.08.2019)

²⁰⁰ "The U. S. War in Afghanistan 1999-2019", <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (Erişim Tarihi: 22.08.2019)

²⁰¹ "The History of the Afghanistan War", <https://www.bbc.co.uk/newsround/15214375> (Erişim Tarihi: 22.08.2019)

3.3. ABD'nin Irak'ı İşgali

Irak Müdahalesi, ABD'nin uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak uygulayacağı bir saldırdır. Bu saldırıya uluslararası devletler ve BM onay vermemiştir. ABD hem ülkesine hem de uluslararası düzende istikrar ile barışa karşı kendi çıkarları doğrultusunda tehdit uyguladığına inandığı bir ülkeye BM kararı olmadan da saldırıda bulunmayı kendisinde haklı görmüştür.²⁰² Çünkü El Kaide merkezli terörizmi bitirmelidir. George W. Bush yönetimi için Irak'ı işgal etmenin maliyeti de göze alınabilecek kadar azdır. Washington yönetimi 11 Eylül sürecine kadar Saddam'ı yıkmak için izlediği politikaların hiçbirinde başarılı olamamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin dış politika stratejilerinin ana maddesi haline gelmiştir. George W. Bush'un Irak'a ABD'nin tek başına da müdahale edebileceği söyleminin psikolojik mesajı 'korkak Amerika' söylemini de ortadan kaldırmaktır. Stratejik olarak ise Irak'ın işgali ile Avrasya ve Ortadoğu'da sorunlu gördüğü ülkelere karşı gücünü gösterebileceği mevziler elde edebilecek olmasıdır.²⁰³

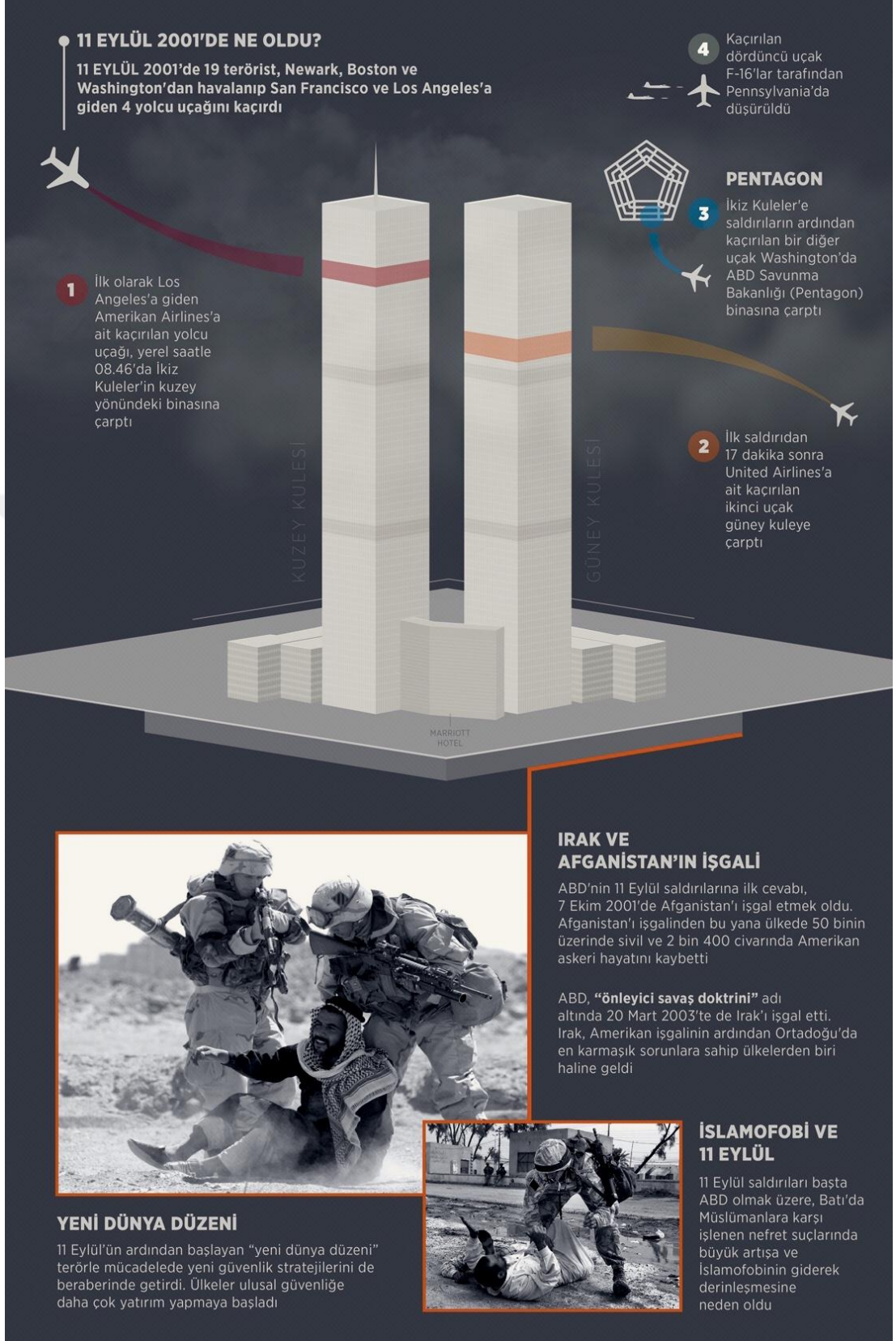
ABD kitle imha silahlarına sahip oldukları gerekçesiyle müdahalede bulunduğunu söylese de müdahalenin gerçek nedeni petrol ve kimyasal madde kaynaklarının bolluğudur. ABD işgal güçleri Irak'ta kontrol sağlayamamış kanlı mezhep çatışmalarının yaşanmasına neden olmuştur. Kitle imha silahları da bulunamamıştır. Irak'ta kitle imha silahlarının bulunmasıyla ilgili olarak Irak Araştırma Grubunun hazırladığı rapor bu gerçeği doğrular nitelikte değerlendirilir. İlgili araştırma ekibi, ABD yönetimi tarafından BM denetçilerinin bu silahları denetlemesi ve bulunması konusunda yeterince aktif olamamaları üzerine kurulmuştur. BM ve ABD'den bin altı yüz yirmi beş denetçi tarafından iki yılın üzerine bir milyar doları aşan maliyete rağmen kitle imha silahlarının bulunamadığı raporda belirtilmiştir.²⁰⁴

²⁰²Şafak Özşimşir, **"ABD-IRAK SAVAŞI ve Nedenleri"**, TUIÇ Akademi, (Erişim Tarihi:18.06.2019)

www.tuicakademi.org/2003-abd-irak-savasi-ve-nedenleri/

²⁰³ Hakan Tunç, **Amerika'nın Irak Savaşı'** Harmoni Yayınevi, 2004, s.197-205

²⁰⁴ Sercan Reçber, **"Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği"**, **Uluslararası Hukuk ve Politika'**, Cilt:4, No:13, 2007, s.59-82

Resim-5 11 Eylül Sonrası²⁰⁵

²⁰⁵ Yasin Demirci, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15420> Yayın Tarihi: 11.09.2019 (Erişim Tarihi: 11.09.2019)

Etkileri günümüzde devam eden Irak müdahalesinin maliyeti ABD için çok ağır olmuştur. Sivil can kayıplarının sayısı hala kesin olarak bilinmemektedir. Müdahale sonrası ABD, Irak'ın kalkınması için maddi destekte bulunmamıştır. Amerikan Başkanı Barack Obama tarafından 5 Aralık 2011'de Bağdat'taki Amerikan üssünde bulunan Amerikan bayrağının indirilmesiyle Irak mücadelesi son bulmuştur.²⁰⁶

3.4. Suriye Krizi ve Güç Savaşlarının Nedenleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'nun güneyinden Doğu Akdeniz'de Mısır'a kadar uzantısı olan Suriye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden bölünerek üç ülke daha Lübnan, Filistin ve Ürdün ortaya çıkmıştır.²⁰⁷

Suriye, Doğu Akdeniz'e açılan stratejik öneminin yanında üç büyük dinin kutsal mekânlarına giden yol güzergahında olması ve kara-deniz ticaret yollarının üzerinde bulunması ile sahip olduğu yer altı kaynakları ve verimli topraklarından dolayı çatışma ve güç mücadelelerinin her döneminde yaşanmasına neden olmuş bir Ortadoğu ülkesidir.²⁰⁸

1946 yılında Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle bağımsızlığını kazanan Suriye, 1950-1960 yılları arasında yaşadığı askeri darbeler yüzünden siyasi istikrarsızlık içerisine düşmüştür. 1963 yılında meydana gelen askeri darbe ile Arap milliyetçiliğinin savunucu olan Baas Partisi iktidarın başına gelmiştir ve Hafız Esad, üst düzey askeri birlikleri ile bölgenin ileri gelenlerinin desteğini alarak 1971 yılında devlet başkanlığına seçilmiştir. Hafız Esad, izlediği demokratik ve otoriter politikalar ile rejime rağmen bölgeye istikrar sağlayabilmiştir. Hafız Esad'ın sağlayabildiği bu istikrar ve iktidarı, Müslüman Kardeşler gibi rejim karşıtı gruplarla bile yıkamamıştır. Hafız Esad'ın yönetimi 2000 yılının haziran ayına kadar sürmüş vefatı ile de oğlu Beşşar Esad iktidar yönetiminin başına gelmiştir.²⁰⁹

Suriye'yi 1971 yılından itibaren yöneten Esad ailesine, halkın büyük bir bölümü kin ve nefret duymaktadır. Halka uygulanan sözde özgürlükler bağlamında yaşanan gelişmeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Ülkede var olan "*kaybolma, işkence, sansür ve suikastlar devletin eliyle yapılması*" halkın ciddi manada tepkisini almasına

²⁰⁶ <http://www.islahhaber.net/abd.nin-irak-iscgali-vekarsilastigi-direnis--ozel--goruntuler--23948.html>, (Erişim Tarihi: 17.06.2019)

²⁰⁷Ahmet Akif Mücek, "*Ortadoğu'nun Globalleşmesi*", Belge Yayınları, 1.Basım, 2014, İstanbul, s.55

²⁰⁸Ömer Çona, "*Suriye Krizinde Uluslararası Güç Mücadelesi: Vekalet Savaşları*", NOBEL Yayıncılık, 1.Basım, Eylül 2018, s.89

²⁰⁹Berna Süer, "*Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi*." Akademik ORTA DOĞU, Cilt:6, Sayı:2 2012, s.2

rağmen zor kullanılarak devam ettirilmiştir. Baas rejim yönetiminin altında “*fikri ve vicdani hakları kısıtlanan*” Suriye halkı için özgürlüklerini geri almak ve rejimin devrilmesi için toplumsal hareket yürütülmüştür.²¹⁰

Ortadoğu siyasetinde 2011 yılı, yeni bir toplumsal anlaşma için halkın sokaklara inerek demokratik yapıda siyaset ve sosyal adalet isteğine dair “*siyasi, ekonomik ve kültürel taleplerini dile getirdiği*”, uzun dönem iktidar mücadelesinin bölgedeki rejimleri ile bölgesel siyaseti belirlemeye çalışan küresel oyuncularını sarstığı bir yıl olmuştur.²¹¹ 2012 yılı Ocak ayından itibaren ise Suriye’deki çatışma alanı geniş alanlara yayılarak çok daha şiddetli boyutta yaşanmasına neden olmuştur. Beşar Esad rejim yönetimi, “büyük ölçekli operasyonlar, hava saldırıları ve 2013 yılında ki kimyasal silah ve varil bombardımanları çatışmanın boyutlarını katliama dönüştürmüştür.”²¹²

“*ABD, AB ülkeleri, Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan ve Katar gibi devletlerin Rusya, Çin, İran, Irak ve Suriye*” karşısında yer almalarının nedeni “enerji jeo-politikalarıdır”. Doğalgaz, temiz bir enerji kaynağı olması yönünden kömür ve nükleer enerji yerine daha çok tercih edilmektedir. Abdullah Kıran’a göre “*AB öncü ülkelerinden Almanya’nın Fukushima felaketinden sonra aşamalı olarak nükleer enerjiden vazgeçme kararı, “çevre dostu” bir kaynak olarak doğalgazı ön plana çıkartmaktadır*”. Almanya, İtalya, Fransa ve İspanya gibi AB ülkeleri de 2020 yılı sürecine kadar “CO2” gazının düşürülmesi politikalarına ulaşabilmesi için kömürden daha doğal olan kullanımıyla mümkün olacaktır. Doğal gazın kullanılması CO2 emisyonunu %50-60 oranında azaltmaktadır bu yüzden de AB doğalgaz talebi açısından en büyük Pazar konumuna dönüşmüştür. Uluslararası güç çatışması sürecinde Batı Bloku Suriye yönetiminin düşmesi hususunda yorumlarda bulunurken, 2011 yılının temmuz ayında toplanan Suriye, İran ve Irak yönetimleri, kendi tarihi işlevleri bakımından değerlendirilebilecek bir doğalgaz boru hattı antlaşmasına imza atmışlardır.²¹³

Suriye krizinin sonuçları göç açısından incelendiğinde ise krizin en büyük yükünü Türkiye’nin yüklendiği izlenmektedir. Suriye krizi nedeniyle Türkiye, dünyanın en fazla mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yaptığı ülkedir. “AFAD, Kızılay, Sağlık Bakanlığı,

²¹⁰Fadıl Şanverdi, “*Arap Baharı ve Suriye’ye Etkisi*”, *Politika Akademisi*,Yayın Tarihi: 18.01.2014, (Erişim Tarihi:19.09.2019 <http://politikaakademisi.org/2014/01/18/arap-bahari-ve-suriyeye-etkisi/>)

²¹¹Gülriş Şen, “*İran ve Arap Baharı: Bağlam, Söylem ve Siyaset*”, Ortadoğu Etütleri, Cilt:3, Sayı:2, Ocak 2012, s.97

²¹²Cihan Taşgın., “*Arap Baharı ve Suriye İç Çatışması*”, https://www.academia.edu/10169148/Arap_Bahar%C4%B1_ve_Suriye_%C4%B0%C3%A7_%C3%87_at%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 10.09.2019)

²¹³ Abdullah Kıran, “*Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri*”, Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, Haziran 2014, ss.110-11

Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genelkurmay Başkanlığı” başta olmak üzere bütün devlet kurumları bütünleşmiş yapıda izlediği politika ile krizin göç etkilerinin Suriyeliler ve Suriyelilerin yerleştiği bölgelerde yaşayan yerel halk açısından en aza indirilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Suriye krizinin göç dalgasından en az etkilenen ülke Irak olmuştur. Suriye’den nispi olarak çok az göç olsa da Suriye krizi ile ilişkili gelişmeler nedeniyle “yerinden edilmiş kişiler” durumu Irak için önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Lübnan ise göç dalgasını en fazla yaşayan ülkelerden biridir. Siyasi yapısı göç politikalarına dair uygulamalarını kısıtlarken geçmişindeki göç deneyimi de Suriye göçmenlerine yönelik politikaların geliştirilmesinde etkili olmuştur.²¹⁴

3.4.1. ABD’nin Suriye Politikası

Ortadoğu, Osmanlı Devleti’nin yıkılışından sonra İngiltere ve Fransa gibi Batı ülkelerinin hakimiyetine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve askeri gücü yönünden zayıflayan bu iki ülke bölge üzerindeki güçlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Bölgedeki güç boşluğunu doldurmak ise ABD ve SSCB’ye kalmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Sovyet müttefikini kaybeden Suriye, Irak’ın işgali ile bölgede yalnız bırakılarak Mısır, Ürdün ve Batı yanlısı ülkelerin politikaları ile de karşı karşıya kalmıştır.²¹⁵Suriye’nin milliyetçiliği “*Arap milliyetçiliğine dayalı sosyalizm ve Amerikan/Batı karşıtlığı*” üzerinedir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin tek hegemon güç olarak dünya siyaseti sahnesinde yer alması, Suriye’yi “şer eksen” içerisine dahil eden bir Amerikan yönetimini de karşısına almıştır. ABD yönetimi Suriye’yi “*serseri devlet*” olarak tanımlarken her an askeri müdahale ile de tehdit etmektedir. Arap baharı ile başlayan isyanların Suriye’ye yansması ABD ve müttefiklerine istediği fırsatı sunsa da Afganistan ve Irak işgalleri sonrasında eski gücünün yeterliliğine sahip değildir.²¹⁶

ABD için bölgenin önemi öncelikle İsrail’in güvenliğini güvence altına almaktır. ABD, Suriye için Beşar Esad’ın destekçileri ile muhalif destekçileri cihatçı gruplara aynı açıdan bakmaktadır. Çünkü bu grupların bölgede üzerindeki temel hedefi Filistin halkının özgür devlet kurması amacıyla İsrail’i Filistin topraklarından silmek istemeleridir. İsrail bu grupların amaçları doğrultusunda Beşar Esad yönetiminde mevcut bulunan kimyasal silahların ellerine geçmesinden büyük endişe duymaktadır.

²¹⁴ Ferhat Prinççi, Suriye Krizi, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-krizinin-komsu-ulkelere-etkileri/564957#> (Erişim Tarihi:20.09.2019)

²¹⁵Çona, a.g.e., s.137

²¹⁶Çona, a.g.e., ss.96-97

Kimyasal silahların kullanılması iddiası sonrasında Suriye üzerinde gücünü arttırmayı hedefleyen ABD, Beşar Esad'ın yönetimine gözdağı vermek amacıyla Akdeniz'e savaş gemisi göndermiştir. ABD'nin kimyasal silah kullanımındaki iddiasının üzerine izlediği politikada askeri müdahalede bulunmak yerine BMGK'dan çıkacak karar yönünde hareket etmiştir. Çünkü Afganistan ve Irak işgallerinden ağır askeri ve ekonomik savaş yükü ile çıkmıştır. Tekrar tek başına bir bedel ödemek istememektedir. BMGK'dan çıkan karar doğrultusunda Rusya ile görüşmeler yaparak 22 Ocak 2014'te Cenevre-2 toplanılarak karara varılmasında anlaşılmıştır.²¹⁷

3.4.2. Rusya Federasyonu'nun Suriye Politikası

Rusya ile Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler 1944 yılının temmuz ayına kadar gitmektedir. SSCB, Suriye ile Lübnan'ın 1946 yılındaki bağımsızlık mücadelelerine verdiği destek ve İngiliz ile Fransız askerlerinin ülkeden çekilmelerini söylemesi Suriye-Sovyet ilişkilerini pekiştirmiştir. Suveyş Krizi'nde SSCB'nin izlediği politikalarda Arap dünyası ile ilişkilerini sağlamlaştırmıştır.²¹⁸

SSCB'nin Soğuk Savaş sürecinde Ortadoğu politikası, ABD ve İsrail ile mücadele içerisinde olan ABD'nin etkisini sınırlandırmak isteyen Arap ülkelerine ekonomik, askeri ve siyasi yardım sağlamaktı. SSCB'nin yıkılmasıyla silahlı kuvvetleri de çöken Rusya, ekonomik ve siyasi iç istikrarsızlıklar yaşamasına neden oldu. Yardım ettiği müttefik devletler ile de dış politikasında zorluklar yaşayan Rusya'nın SSCB gibi küresel bir güç olmasından muaf bırakmıştı. Jeopolitik açıdan SSCB'nin yıkılışı ve Doğu Blokunun dağılışı deniz gücü ABD'nin kara gücü SSCB'yi egemenliğinin altına aldığı göstergesidir.²¹⁹

Vladimir Putin'in Rusya'da başkanlığa gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun iç ve dış politika izleminde yeni bir süreç başlamıştır. Rusya Federasyonu Putin'in başkanlığının ilk dönemlerinde ekonomik kriz ve Çeçen direnişi ile mücadele etmekteydi. İki sorunla mücadele etmeye çalışan Putin, Batı ile iyi ilişkiler içerisinde yer almaya çalışıyordu. Başkanlığının ilk dönelerinde Putin, petrol ve doğalgaz boru hatlarının yanı sıra Batı'dan sağladığı yatırım kaynakları ile de Rus ekonomisini kalkındırmaya çalışırken, 11 Eylül terör saldırılarının meydana getirdiği yeni süreç içerisinde de Putin, Çeçen direnişi ile mücadele içerisindeydi. Böylesi zorlu bir süreç içerisindeyken İsrail ve ABD ile ilişkilerinin bozulmaması için Suriye politikalarından

²¹⁷ Orçun Koçar, "Suriye İç Savaşı ABD-Rusya", https://www.academia.edu/7371524/Suriye_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1_ABD-Rusya (Erişim Tarihi 20.09.2019)

²¹⁸ Yaroslav Samoylov, "*Rusya'nın Suriye Politikası*", Hitapevi, Kasım 2018, Ankara, ss.44-45

²¹⁹Samoyloy, a.g.e., ss.54-55

uzak durdu. Ancak silah satışı devam etti. ABD'nin Irak işgalinden sonra Irak'ta büyük maddi kayıp yaşayan Rusya, İran'a uygulanmak istenen ambargo yaptırımlarına engel olmuştur. 2003 yılının sonbaharında Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da ve 2005'te Kırgızistan'da meydana yönetim değişiklikleri Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerinin şeklini değiştirmiş ve ABD'nin Rusya'yı çevrelediği izlenimini vermiştir.²²⁰ Putin, eski SSCB etki alanında kaybedilen Rus hegemonyasını Ortadoğu'da yeniden elde etmeye çalışmaktadır. Bunun için de İran ile birlikte Baas rejimlerini Batı karşıtlığına karşı politikalarla desteklemiştir. Rusya bu politikalarını stratejik ilişkilere dönüştürerek Akdeniz'de güç sahibi olmak için yeniden gözden geçirmiş ve Esad yönetiminin devrilmesini engellenmiştir. İran, Lübnan ve Suriye üzerinden enerji hatlarını ve güzergahını da kontrolü altına almaya çalışarak Suriye'ye önemli ölçüde teknoloji ve silah ihracatı yapmıştır. Çünkü buradaki pazarı savaş sonrası dönem inşa sürecinde de elinde bulundurmak istemektedir.²²¹

Aleksandr Dugin'e göre ise Rusya'nın Suriye'deki varlığını "jeopolitik, jeostratejik ve güvenlik" bakımından oldukça önemlidir. Çünkü Rusya'nın Suriye konusuna aktif olarak dâhil olması, birçok bölge ve bölge dışı güç tarafından yakından takip edilmektedir. Rusya'nın bölgeye Esad yönetiminin daveti üzerine geldiği altını çizerek açıklayan Dugin, bölgedeki varlıklarını yasal göstermeye çalışmaktadır. ABD'nin Suriye'deki varlığının yasal olmadığına dikkat çeken Dugin, Suriye'yi ABD-Rusya'nın yeni çatışma nedeni ve mücadele alanı olduğunu ifade etmektedir.²²²

²²⁰Burak Çalışkan, "**Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi**" Yayın Tarihi: 26.03.2016 (Erişim Tarihi:10.09.2019) https://insamer.com/tr/rusya-suriye-iliskileri-ve-ortadoğu-krizlerine-etkisi_273.html

²²¹Sharo Garip, "**Suriye Savaşı İttifaklar ve Çözüm**", Yayın Tarihi: 12.04.2018, (Erişim Tarihi:10.09.2019) <https://www.evrensel.net/haber/349913/suriye-savasi-ittifaklar-ve-cozum>

²²² Sina Kısacık, "**Rus Profesör Aleksandr Dugin'e Göre Rusya'nın Suriye'deki Varlık Nedenleri**", Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2017/12/05/rus-profesör-aleksandr-dugine-gore-rusyanin-suriyedeki-varlik-nedenleri/> Yayın Tarihi: 05.12.2017 (Erişim Tarihi: 10.09.2019)

SONUÇ

Avrasya kavramı ilk kez Alexander Von Humboldt tarafından Cosmos(1849) eserinde yer almıştır. Avrasya kavramı ile Humboldt Asya ve Avrupa'nın sahip olduğu tüm alandan bahsetmektedir. 1920'li yıllarda kullanılmaya başlanan Avrasya kavramı Rusya'da V. İ. Lamanskiy tarafından 1833-1914 yılları arasında kullanılmıştır.

Avrasya dünya coğrafyasında kapladığı alan sebebiyle stratejik olarak oldukça önemli bir konumdadır. Bu yüzden jeopolitik teorilerin ana unsuru olmuştur. H. J. Mackinder "Kara Hakimiyet" teorisinde Avrasya'yı dünyanın kalbi (Heartland) olarak göstermiştir. Ve "*Dünya Adası'na hükmeden dünyaya hâkim olur*" demiştir. A. T. Mahan jeopolitik ile ilgili görüşlerini "Deniz Hakimiyeti" üzerinde yoğunlaşmıştır. "*Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur*" diyerek deniz gücü İngiltere ile kıta gücü Fransa'yı kıyaslayarak İngiltere'nin elde ettiği üstünlüğü örnek göstermiştir. ABD Mahan'ın vurgu yaptığı deniz ticaret yolları ve deniz kontrolünün önemine dair görüşlerini destekleyerek uygulamıştır. N. J. Spykman, Mackinder ve Mahan'ın teorilerini irdeleyerek Mackinder'in ifadesinin eksik olduğunu tanımlamanın "Kenar Kuşak" (Rimland) teorisi ile "*Kenar Kuşağı kontrol eden Avrasya'yı yönetir. Avrasya'yı yönetense dünyanın kaderine hükmeder*" şeklinde olmasının gerektiğini ileri sürmüştür. Hausy Scitaklian tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında "Hava Hakimiyet" teorisi ortaya atılmıştır. Scitaklian "*Havaya hükmeden dünyaya hükmeder*" demiştir. İngiltere ve ABD Hava Hakimiyet teorisinin iki önemli kullanıcısı olmuştur.

Berlin Duvarı ve SSCB'nin yıkılışı ile komünizmin çöküşü sonrasında Soğuk Savaş sona ermiş Doğu Bloku dağılmıştır. Batı Blokundan ABD, tehdit gördüğü her yerde askeri gücünü kullanabilecek bir konuma sahip olarak zaferle çıkmıştır. SSCB'nin yıkılması ile iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş ABD-Rusya arasındaki rekabet ise 11 Eylül sonrasına kadar ortadan kalmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni jeopolitik teorilerin ortaya atılmıştır.

Francis Fukuyama SSCB'nin yıkılışı ve komünizmin çöküşünü "Tarihin Sonu mu" tezi ile ortaya atarak liberalizmin zaferi olarak ilan etmiştir. Fukuyama'ya göre liberal demokrasi komünizme üstünlük sağlamıştır ve ideolojik çatışmalar bitmiştir. Dünya yeni bir refah sürecine girmiştir. Samuel P.Huntington Fukuyama'nın tezine karşılık "Medeniyetler Çatışması" tezini ileri sürmüştür. Çatışmanın ideolojik nedenlerden değil medeniyetler arasındaki kültür farklılarından meydana geleceğini ifade etmiştir. Huntington, ABD'nin üstün olmadığı bir dünyayı daha fazla şiddet içeren, istikrarsız politikalar yürütülen, ekonomik büyümenin mümkün olmadığı ve demokrasinin yer almadığı bir yapıda olacağı ön görüşünde bulunmuştur. Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi Soğuk Savaş sonrası çok eleştirilse de ABD'nin Avrasya politikalarında ön görüşü sahip olmasında en etkili isim Zbigniew Brzezinski olmuştur.

Brzezinski, ABD'nin tek küresel güç olabilmesi için Soğuk Savaş sonrası Avrasya'yı "satranç tahtası" olarak göstermiştir. ABD'nin Avrasya'daki üstünlüğü küresel gücün belirleyicisi olacaktır. Bu yüzden Brzezinskiye göre "Avrasya küresel üstünlük için mücadelenin sürdürüleceği satranç tahtasıdır". Avrasya ABD için jeopolitik bir ödüldür. Çünkü Avrasya dünyanın sahip olduğu en büyük kıtadır.

SSCB'nin yıkılışından sonra Rusya eski üstünlüğünü Avrasya'da ABD'ye karşı kaybetmektedir. SSCB'den kalan nükleer gücün nasıl kullanılacağı sorununun beraberinde enerji kaynaklarının da tek hâkimi olmak isteyen ABD Rusya'yı çevrelemiştir. Rusya Avrasya devletlerinin yok saydığı bir ülke olmamak için ekonomik güce ihtiyaç duymuştur. BDT ile Avrasya'daki kontrolünü yeniden kurmaya çalışmıştır.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD SSCB'nin hâkim olduğu Avrasya coğrafyasına ve İran Körfezi'ne kadar genişlemeyi başarmıştır. 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri ile Rusya'nın Gürcistan savaşıyla Avrasya'da güç mücadelesi yeni bir sürece girmiştir. Terörle mücadelede ABD'ye desteğini esirmeyen Rusya ABD'nin Avrasya ülkelerinde üsler açmasına izin vermiştir. ABD'nin Kırgızistan'daki devrim girişiminde bulunan muhaliflere destek vermesi, NATO ve AB'nin sürekli genişmesi Rusya ile ABD arasındaki dengeleri yeniden alt-üst etmiştir. ABD Afganistan ve Irak işgalleri ile uğraşırken Rusya Federasyonu askeri, ekonomi ve enerji alanlarında ilişkilerini ilerletmiştir.

Yeni dünya düzeninde kurulacak bir hakimiyet için Avrasya coğrafyasına egemen olmak bir zorunluluktur. ABD, emperyalist gücünü Avrasya coğrafyasında küresel hegemonyaya dönüştürebilmek başlıca stratejik olarak izlediği yoldur. ABD izlediği bu strateji sayesinde Avrasya'nın önemli yerlerine askeri ve sivil müdahalelerde bulunabilmek için sürekli aktif bir yol izlemektedir. Ancak Avrasya'ya istediğinde doğrudan bu müdahaleleri gerçekleştiremeyeceği için müttefikleri ile iş birliği içerisinde olarak hegemonyasını kurma mücadelesindedir.

Jeopolitik, ekonomik ve siyasi alanlarda öncülük eden ABD'nin hegemonyasını Avrasya coğrafyasında Rusya'nın kabul etmesinin olanağı yoktur. Rusya, Atlantik İmparatorluğu'na karşı Rus İmparatorluğu vizyonu ile tüm siyasi ve ekonomik politika stratejilerini bu yönde belirlemektedir. SSCB'nin yıkımından çıkmış Avrasya ülkeleri ise Rus İmparatorluğundan bağımsızlaşmaya çalışırken Atlantik İmparatorluğu'nun hegemonyası altına girmek istemeyecekleri bellidir.

ABD ve Rusya'nın Avrasya üzerindeki küresel rekabeti Suriye'de ortaya çıkan iç savaş ile devlet dışı aktörler tarafından yönetilen bir savaşa dönüşmüştür. Suriye iç savaşındaki güç rekabeti sadece ABD-Rusya arasında değildir. Suudi Arabistan, İran, İsrail, Çin, AB ve Türkiye gibi devletlerinde Suriye üzerindeki uyguladığı politikalar ile

şekillenmeye devam eden bir krizdir. Beşar Esad'ın Suriye'deki yönetimin başına geçtiğinde işsizlik, yolsuzluk ve siyasi özgürlüğün bulunmaması gibi nedenlerle halkın ayaklanmaları ve protestoları ile karşılaştı. Beşar Esad muhalifleri bastırmak için ölümcül güç kullanmaktan kaçınmadı. Beşar Esad'ın istifasını isteyen ayaklanmalar kıs sürede tüm ülkede büyüdü. Esad yönetimi ülkenin kentleri üzerinde kontrolü ele geçirse de kırsal alanlar YPG ve SGD'nin elindedir. İdlib muhaliflerin elindeki en büyük alandır. Suriye'deki iç savaşın bitmemesinin nedeni mezhep çatışmalarından ziyade DAEŞ ve PYD gibi terör örgütlerinin savaşın bitmesini engellemeleridir. Türkiye terör örgütü olarak tanımladığı ve PKK'nın uzantısı olan YPG, PYD, SGD ve DAEŞ'e karşı askeri müdahalelerde bulunmuştur. Gelinen aşamada Suriye Krizi üzerinde güç rekabeti yaşanan ülkeler askeri müdahalede bulunmak yerine ÖSO ve DAEŞ gibi yapılanmalarla istedikleri politikaları Suriye üzerinde yürütmektedirler.

Recep Tayyip Erdoğan, Vladimir Putin ve Hasan Ruhani beşinci Suriye zirvesi için Ankara'da bir araya gelmiştir. Suriye zirvesindeki en önemli konu muhaliflerin elinde bulunan İdlib bölgesidir. İdlib'te göç sorunun yaşanmaması için Türkiye operasyonların durdurulması konusunda Rusya'ya vurgu yapmıştır. Ruhani ise İdlib bölgesinde teröristler ile çatışmaların devam edeceğini belirtmiştir. Rusya, İran ve ABD Suriye üzerinde bir anlaşma sağlayamamıştır. Türkiye ise PKK'nın kolu olan YPG'nin varlığını kesinlikle kabul etmemektedir. Sonlarına yaklaştığımız 2019 yılında Suriye Krizi artık çözüme ulaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADIBELLİ Barış, **“Jeopolitik Ödül Avrasya”**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1.Basım, Haziran 2009, İstanbul

ARIBAŞ Kenan, **“Küresel Çağda Siyasi Coğrafya”**, Çizgi Kitapevi, Konya,2007

AKGÜL Fatih, **“Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık”**, IQ Kültür ve Sanat Yayınları, Mart 2009

AKKURT Mehmet, **“Afganistan Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler”**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, Şubat 2005, İstanbul

BARKUT Batu, **“Tarihin Sonunda Jeopolitik Francis Fukuyama”, Batı’da Jeopolitik Düşünce**, Orion Kitapevi, Ankara, 2009

BAŞÇIL Haluk, **“Petrol ve Doğal Gaz Komşusu: Türkiye”**, İmge Yayıncılık, Ankara, 2014

BİLBİLİK Erol, **“Kıskaç Harekatı”**, Profil Yayıncılık, 2008, İstanbul

BRZEŹINSKÍ Zbigniew, **“Büyük Satranç Tahtası”**, Ç: TÜREDİ Yelda, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2017

BRZEŹINSKÍ Zbigniew, **“Büyük Çöküş”**, Ç: KESKİL Gül-PAKKAN Gülsev, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994

BİLGİN Mert, **“Hazarda Son Darbe”**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005

CAŞIN Hakkı Mesut, **“Rusya’nın Baltık Ülkeleri Dış Politikası: İş Birliği Mi Anlaşmazlık Mı?”** Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Eylül 2017, Ankara

CAŞIN Hakkı Mesut, **“Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde”**, Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, Temmuz 2015, Ankara

CHOMSKY Noam, **“Geleceği Kurgulamak”**, Ç: FIRAT Gökhan, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2016

CONA Ömer, **“Suriye Krizinde Uluslararası Güç Mücadelesi: Vekalet Savaşları”**, NOBEL Yayıncılık, 1.Basım, Eylül 2018, s.89

ÇEÇEN Anıl, **“Türkiye ve Avrasya”** Doğu Kütüphanesi, 2. Baskı, 2015

ESLEN Nejat, **“Küresel Güç Mücadelesi”**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2017

FRIEDMAN George, **‘Amerika’nın Gizli Savaşı’**, Ç: ENVER Gürsel, Pegasus Yayınları, İstanbul ,2014

FUKUYAMA Francis, **“Tarihin Sonu mu”**, Ç: KAPLAN Yusuf, Vadi Yayınları, 5.Basım, Eylül 2005

GÖKAY Bülent, **“Petrol Faktörü: Amerika’nın Afganistan Savaşının Ekonomik Boyutu”**, Kürkçügöl, M. Sahibini Arayan Barış, Everest Yayınları, İstanbul

GÖKMEN Mahmut, **“Yukarıdan Jeopolitik:ABD-Türkiye İkili İlişkilerinin Bir İncelemesi 1947-2006” Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru**, 2012

GÜLMEZ Barış Seçkin, **“Denizlerin Jeopolitiği: Alfred Thayer Mahan”, Batıda Jeopolitik Düşünce**, Orion Kitapevi, Ankara, 2009

GÜRSES Emin, **“Mackinder ve Mackinderci Jeopolitik, Tarihin Coğrafi Kalbi”**, Hazırlayan: YILMAZ Kadir Doğu Kütüphanesi, 1. Basım, 2013, İstanbul

HASANOV Ali, **“ABD’nin Jeopolitiği”**, Ç: AĞAOĞLU Azad- ŞAMMEDOV Fuad, Babıali Kültür Yayıncılığı, 1. Baskı, 2013, İstanbul

HOOK W. Steven, **“Amerikan Dış Politikası”**, Ç: ZİHİNOĞLU Özge, İnkılap Kitapevi, 2018, İstanbul

HUNTINGTON P. Samuel, **“Medeniyetler Çatışması”**, Deleyen: YILMAZ Murat, Vadi Yayınları, 13.Basım, İstanbul 2018

İSMAYİLOV Meşdi, **“Avrasyacılık”**, Doğu Batı Yayınları, Kasım 2011

KONİ Hasan, **“Amerika’nın Uluslararası Politikası”**, Ekim Yayınları, İstanbul 2007

MACKINDER H. J., **“Democratic Ideals and Reality”** NDU Press Defense Classic Edition, Natioanal Defence University Press, Stephen V. Mladieno, Washington

MACKINDER H. J., **“The Geographical Pivot of History”**, **Democratic Ideals and Realty**, Washington, DC: National Defence University Press, 1996

MEFTUN Metin, **“Politik ve Bölgesel Güç Hazar”**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004

MİCHAEL Mann, **“İktidarın Tarihi”**, Ç: DENİZ Ela, Phonex Yayınları, 2013, Cilt:2,

OYLUPINAR Hüseyin, **“Rusya Federasyonu’nun Küresel ve Bölgesel Düzeni Anlayışı ve Yaklaşımı Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri”**, Orion Kitapevi, Ankara, 2017

PEKÖZ Mustafa, **“Küresel Güçlerin Çatışma Merkezi Asya ve Yükselen Çin”**, 2014 İstanbul, Pales Yayıncılık

PURTAŞ Fırat, **“Hazar Bölgesinde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı”**, Der: Osman Metin ÖZTÜRK ve Yalçın SARIKAYA **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Platin Yayınları, Ankara,2005 ss.139-164,

SAMOYLOV Yaroslav, **“Rusya’nın Suriye Politikası”**, Hitapevi, Kasım 2018, Ankara

SMİTH Neil, **“American Empire Roosevelt’s Geographer And The Prelude To Globalization”**, University of California Press, London, England, 2003

MAKALELER

URAL Abdullah, **“AB’nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi”**, Akademik Ortadoğu, Cilt:3, Sayı:2,2009, s.136

KIRAN Abdullah, **“Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri”**, Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, Haziran 2014, ss.110-111

DHAKA Amrish, **“Mackinder’s Heartland And The Location Of The Geopolitical Tetrahedron”**, CENTRAL ASIA AND THE CAUCASUS, Sayı:4(34) 2005 s.55-56

DHAKA Amrish, “South Asia and Central Asia: Geopolitical Dynamics”, Mangal Deep Pulications, Jaipur, 1 Ocak 2005, s.33

SÜER Berna, **“Suriye’de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi.”** Akademik ORTA DOĞU, Cilt:6, Sayı:2 2012, s.2

SEVGİ Cezmi, **“Jeopolitik ve Jestratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”**, Ege Coğrafya Dergisi (Aegean Geographical Journal), Cilt:4, S:1, 1998, ss.218-219

SEİPLE Chris, **The New Protracted Conflict: Homeland Security Concepts and Strategy, Orbis Spring**, 2002, Volume: 46, Number:2, ss.259-273.

SASAOĞLU Dicle, **‘NATO Mücadelesi ve Sonrasında Afganistan’**, BİLGESAM Analiz, Orta Asya, No: 1176, 8 Ocak 2014, s.2

DOĞU BATI Düşünce Dergisi, **“Medeniyetler Çatışması”**, Mayıs-Haziran-Temmuz, 2007, S:41, Doğu Batı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, s:94

ÖZ Esat, **“İmparatorluk ve Özgürlük: Amerikan Emperyal Siyaseti ve İdeolojisi Üzerine”**, Siyaset ve Toplum, Sayı:2, Bahar 2005, s.17.

EARLE Mead Edward, **“Modern Stratejinin Yaratıcıları”**, Ç: ERDEM Demirhan, ASAM, Ankara, 2003 s.349

KOÇ Merve Elif, **“Huntington’dan Fukuyama’ya: Medeniyetler arası Tahamülsüzlük ve Doğu-Batı Çatışması”**, ASEAD, Cilt:6, Sayı:1,2019, ss.200-207

BERK Mehmet Fatih, ARSLAN Mustafa, **“Alfred T. Mahan ve Deniz Egemenliği Teorisi”**, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:2009, Sayı:2, ss.15-27

KAÇAR Gamze, **“Tarihin Sonu”**, TUIÇ, Yayın Tarihi: 03.06.2014, (Erişim Tarihi:15.08.2019)

ŞEN Gülriz, **“İran ve Arap Baharı: Bağlam, Söylem ve Siyaset”**, Ortadoğu Etütleri, Cilt:3, Sayı:2,Ocak 2012, s.97

KANBOLAT Hasan, '**NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor?**', Stratejik Analiz, Cilt:4, No:39, Temmuz 2004, s.54

ÖNAL Halil, "**ABD'nin Afganistan Politikasının Aşamaları: Bölgesel Bir Analiz, Uluslararası Hukuk ve Politika**", 2010, Cilt 6, Sayı 23

BRAVO Bayar Işıl, "**Tarihin Sonuna İlişkin Fikirler: Hegel K. Marx, F.Fukuyama**", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,7(1), Mart 2006, ss.37-38

ÖZSOY İsmail, "**Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler**", BİLİG, Güz 2006, Sayı:39, ss.168-169

THIER J. Alexander, '**The Making of Constitution in Afghanistan**', New York Law School, 2006, Volume 51, p.574

GÜNEL Kamil, "**Siyasi Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar**", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:30, 1995, İstanbul, ss.458-459

ÇİFTÇİ Kemal, '**Soğuk Savaş Sonrası ABD Rızaya Dayalı Hegemonya'dan İmparatorluk Düzenine**', Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, 2019, s.10

KİRİŞÇİ Kemal, '**Türk Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya**', Avrasya Dosyası, 6.(2), 2000, s.68-90

HARUNOĞULLARI Muazzez, "**Jeopolitik Rekabet Alanı: Hazar Havzası ve Türkiye**", TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ekim 2016, Ankara, ss.13-13

TAŞAR M. Murat, "**Jeopolitik Deniz Gücü Kavramı ve Osmanlı Denizciliği İki Örnek Olay: Hürmüz (1549) ve Girit Seferi (1645-1669)**" Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, **Dönem Ödevi**, İstanbul, 2015

MUSAOĞLU Neziha, "**Putin Rusyası'nın Orta Asya Politikasında 'BDT', Yeni Büyük Oyun**", Barış Kitapevi, 2011, Derleyen: Mehmet Seyfettin Erol, ss.239-240

TUSSUPOY Nurlan, "**Civilizations in International Relations: Huntington's Theory of Conflict**", Outside the Box: The Tsubuka Multi-Lingual Forum, Cilt:4, S:1, Güz 2011, Japonya Üniversitesi, ss.24-30

KENNEDY Paul, "**Eksen Ülkeler ve Amerikan Stratejisi**", Türkiye Günlüğü, S:47, Eylül-Ekim-Kasım, 1997, Ç: Mahmut Gürses, ss.51-52

CANKARA ÖZDEN Pınar, "**ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları**", Küresel Politikada Orta Asya, (Der.) Mustafa Aydın, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s. 37. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2007, Sayı: 15, s.93-212

STEPHNOVA Ekaterina, ***Separately Together: U.S. and Russian Approaches To Political Settlement in Afghanistan***, CSIS Ponars Policy Memo, Nu.230, 25 Kasım 2002, s.3

REÇBER Sercan, ***“Irak’a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği”***, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:4, No:13, 2007, s.59-82

İLHAN Suat, ***“Jeopolikten Taktiğe”***, İstanbul Harp Akademileri Yayını, 1971, s.61 aktaran Atilla

Sandıklı, ***“Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”*** Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm, BİLGESAM Yayınları, 2015, İstanbul, s.3

Suat İlhan, ***“Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği”*** aktaran İsmail Hakkı İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:1, Sayı:2 (Yaz 2004), s.60

CEYLAN Şahin Şule, ***“Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi”***, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:5, Sayı:10, Güz 2006, s.240

ÖZEY Ramazan, ***“Mackinder’in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri”***, Marmara Coğrafya Dergisi, Ocak 2017, Sayı: 35, s.98

ÇİÇEK Turan, ***“İnsansız Hava Araçları ve Hava Gücü Teorisi”***, Hava Harp Okulu Komutanlığı, Mart 2014, İstanbul

TAŞTAN KemalYahya, ***“Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya’da Kimlik Arayışları”***, Türk Dünyası İnceleme Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, 2012, ss.70-71

TOPÇU Yücel, ***“Hava Gücünün Yükselişi ve Harp Prensipleri”***, Savunma Bilimleri Dergisi, Kasım2014, Cilt:13, Sayı:2, s.1-25

BRZEZİNSKİ Zbigniew, ***“Bir Avrasya Stratejisi, Türkiye Günlüğü”***, Ç: YAMAN Şahin, Sayı:47, Eylül-Ekim 1997, s.37

TEZLER

ŞAHİN Şule, ***‘11 Eylül 2001 Sonrasında ABD'nin Ortadoğu Politikası’***, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

CURAL Ahmet, ***‘Bush Doktrini ve Askeri gücün Ön Alıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması’***, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.115

İNTERNET KAYNAKLARI

ÖZER Ahmet, “**11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma**”,
<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%96ZER-Ahmet-11-EYL%C3%9CL-B%C3%96L%C3%9CNEN-D%C3%9CNYA-HUNTINGTON-VE-%C3%87ATI%C5%9EMA.pdf> (Erişim Tarihi: 07.08.2019)

ÇALIŞKAN Burak, “**Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi**” Yayın Tarihi: 26.03.2016 (Erişim Tarihi:19.09.2019) https://insamer.com/tr/rusya-suriye-iliskileri-ve-ortadoğu-krizlerine-etkisi_273.html

Can Özçelik, “**Savaş’ın 20. Yüzyıldaki Dönüşümü**”,
<https://www.academia.edu/12126366> (Erişim Tarihi:05.08.2019)

DEMİR Murat Can, “**Hegel’in İdealizmi Üzerine**”, www.felsefe.gen.tr Yayın Tarihi:03.04.2010 (Erişim Tarihi 15.08.2019)

DUMAN Çağdaş, “**Jeopolitik Teoriler**”
<https://researchgate.net/publication/322701816jeopolitikteoriler> Erişim Tarihi: 04 Ağustos 2019

TAŞGIN Cihan, “**Arap Baharı ve Suriye İç Çatışması**”,
https://www.academia.edu/10169148/Arap_Bahar%C4%B1_ve_Suriye_%C4%B0%C3%A7_%C3%87at%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 19.09.2019)

DEUDNEY H.Daniel, “**Geopolitics**”, Encyclopedia Britannica,
<https://www.britannica.com> Yayın Tarihi 12 Haziran 2013, (Erişim Tarihi: 27.09.2019)

TÖREN Deniz, “**11 Eylül Saldırıları, Sistemdeki Dönüşümler ve Türk Dış Politikası**”, TÜÇ Akademi, <http://www.tuicakademi.org/11-eylul-saldiriları-sistemdeki-donusumler-ve-turk-dis-politikası/> (Erişim Tarihi:14.06.2019)

ŞANVERDİ Fadıl, “**Arap Baharı ve Suriye’ye Etkisi**”, **Politika Akademisi**,Yayın Tarihi: 18.01.2014, (Erişim Tarihi:19.09.2019)
<http://politikaakademisi.org/2014/01/18/arap-bahari-ve-suriyeye-etkisi/>

PİRİNÇÇİ Ferhat (Erişim Tarihi:20.09.2019)
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-krizinin-komsu-ulkelere-etkileri/564957#>

ULUDAĞ Gürhan, “**Medeniyetler Çatışması Teorisi Bağlamında Türkiye Jeopolitiği ve Yumuşak Güç Kullanımı**”, <https://www.academia.edu> (Erişim Tarihi:11.08.2019)

DURAL Haluk, “**Jeopolitik Dünyanın Yeniden Paylaşımı**”, <http://www.dunya48.com> (Erişim Tarihi:10.08.2019)

HOMAN Kamuran, “**Hakimiyet Teorileri**”, <https://prezi.com/enpqrmyd1lji/hakimiyet-teorileri/> Yayın Tarihi: 26 Mayıs 2018, (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

ASHWORD M.Lucian , “**A New World? Isaiah Bowman and The Americanization of Ratzel’s Political Geography**”, https://www.academia.edu/7915354/A_New_World_Isaiah_Bowman_and_the_Americanization_of_Ratzel_s_Political_Geography (Erişim Tarihi 01.08.2019)

YARDIMCIOĞLU Mahmut, “**Çok kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İş birliği Örgütü**”, Temmuz,2012 www.researchgate.net (Erişim Tarihi: 06.06.2019)

TABAN M. Hayati, “**Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin Bu Bağlamda İncelenmesi**”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303084> s.22, (Erişim Tarihi: 29.07.2019)

Mepa News, “Samuel Huntington”, <https://www.mepanews.com> Yayın Tarihi: 08.12.2016, (Erişim Tarihi:20.08.2019)

KÖMÜRCÜ Mehmet Can, “**Soğuk Savaş Nedir?**”, <http://www.milliyet.com.tr/soguk-savas-nedir--soguk-savas-donemi-ve-nedenleri-nedir--molatik-7609/> (Erişim Tarihi: 17.08.2019)

ALBERT Melissa, “**Johan Rudolf Kjellen**”, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Kjellen> , (Erişim Tarihi:29.07.2019)

Modern Kara, Deniz ve Hakimiyet Teorileri, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi, www.oqmmateryal.eba.gov.tr ss.37-38 (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

New World Encyclopedia, “**Karl Haushofer**”, www.newworldencyclopedia.org Yayın Tarihi: 12.04.2018, (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

RATNER Paul, “**The Most Dangerous Philosopher in the World**”, BING THINK, 18 December 2016 <https://bigthink.com/paul-ratner/the-dangerous-philosopher-behind-putins-strategy-to-grow-russian-power-at-americas-expense> (Erişim Tarihi: 06.06.2019)

ÖRMECİ Ozan, “**Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması**” <https://www.academia.edu> Yayın Tarihi:05.12.2010 (Erişim Tarihi: 22.08.2019)

KOÇAR Orçun, “Suriye İç Savaşı ABD-Rusya”, https://www.academia.edu/7371524/Suriye_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1_ABD-Rusya (Erişim Tarihi 20.09.2019)

O. Abramova, “**Theory of Sea Power bu Alfred Mahan**”, makalenin devamı için bkz <http://www.infofaste.com/theory-of-sea-power-by-alfred-mahan/> Yayın Tarihi: 07.02.2018, (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

YILMAZ Sait, “**Jeopolitik ve Jeostrateji**”, <https://www.academia.edu> s.12 (Erişim Tarihi:05.08.2019)

KISACIK Sina, “**Rus Profesör Aleksandr Dugin’e Göre Rusya’nın Suriye’deki Varlık Nedenleri**”, Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2017/12/05/rus-profesor-aleksandr-dugine-gore-rusyanin-suriyedeki-varlik-nedenleri/> Yayın Tarihi: 05.12.2017 (Erişim Tarihi: 10.09.2019)

“**Soviet invasion of Afghanistan**”, <https://www.britannica.com/event/Soviet-invasion-of-Afghanistan> (Erişim Tarihi: 10.09.2019)

ÖZŞİMŞİR Şafak, “**ABD-IRAK SAVAŞI ve Nedenleri**”, TUIÇ Akademi, (Erişim Tarihi:18.06.2019)

ŞİÖ: **Uluslararası Örgüt Künyesi**, T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.06.2019)

GARİP Sharo, “**Suriye Savaşı İttifaklar ve Çözüm**”, Yayın Tarihi: 12.04.2018, (Erişim Tarihi:20.09.2019) <https://www.evrensel.net/haber/349913/suriye-savasi-ittifaklar-ve-cozum>

The Editors of Encyclopedis Britannica, “**Alfred Thayer Mahan**”, <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan> Yayın Tarihi: 27 Kasım 2018, (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

<https://docplyer.biz.tr> (Erişim Tarihi: 03.08.2019)

<https://www.sde.org.tr> (Erişim Tarihi: 04.08.2019)

<https://www.docplayer.biz.tr>

<http://www.bilgesam.org/incele/1071/-rus-emperyalizmi-icin-yeni-bir-ideoloji--neo-avrsyacyilik/#.XYgbfCqzblU> Yayın Tarihi:20 Mayıs 2009 (Erişim Tarihi:20.08.2019)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolektif_G%C3%BCvenlik_Antla%C5%9Fmas%C4%B1_%C3%96rq%C3%BCt%C3%BC (Erişim Tarihi:21.06.2019)

[http:// www.abdullahozkan.com](http://www.abdullahozkan.com). (Erişim Tarihi: 02.06.2019) s.8

www.tuicakademi.org/2003-abd-irak-savasi-ve-nedenleri/

[http://www.islahhaber.net/abd.nin - irak - isgali - vekarsilastigi - direnis -- ozel – goruntuler -- 23948.html](http://www.islahhaber.net/abd.nin-irak-iskali-vekarsilastigi-direnis--ozel-goruntuler--23948.html), (Erişim Tarihi: 17.06.2019)

DEMİRCİ Yasin, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15420> (Erişim Tarihi: 11.09.2019)

Zaman Gazetesi, 22 Ocak 2001. (Erişim Tarihi: 02.06.2019)

